

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

Кафедра конституційного і міжнародного права факультету № 4

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

до семінарських занять з навчальної дисципліни

«Конституційне право»

**обов'язкових компонент освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

081 Право (поліцейські)

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 4
Протокол від 16.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 ХНУВС (протокол від 10.08.2023 № 15).

Розробники:

1. Завідувач кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 ХНУВС, к.ю.н., доцент Гудзь Т. І.
2. Професор кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 ХНУВС, д.ю.н., професор Бакумов О. С.

Рецензенти:

1. Декан юридичного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, д.ю.н., професор Серьогін В. О.
2. Завідувач кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор Салманова О. Ю.

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Контрольні роботи	Самостійна робота	
	2 семестр						
Тема № 1. Конституційне право як галузь права, наука, навчальна дисципліна.	8	2	2	-	-	4	Тематична контрольна робота
Тема № 2. Конституція як основний закон суспільства і держави.	8	2	2	-	-	4	
Тема № 3. Засади конституційного ладу сучасної держави.	10	2	4	-	-	4	
Тема № 4. Конституційно-правове закріплення державних символів України.	3	-	-	-	-	3	
Тема № 5. Конституційні засади громадянського суспільства.	4	-	-	-	-	4	
Тема № 6. Основи конституційно-правового статусу особи у сучасних державах.	11	2	6	-	-	3	
Тема № 7. Основи конституційно-правового статусу національних меншин у сучасних державах.	5	-	-	-	-	5	
Тема № 8. Гендерна рівність як основа демократичного суспільства.	7	2	2	-	-	3	
Тема № 9. Конституційно-правовий статус медіа в Україні	5	-	-	-	-	5	
Тема № 10. Форми безпосередньої демократії.	8	2	2	-	-	4	
Тема № 11. Форма сучасних держав.	6	-	-	-	-	6	
Всього за семестр	75	12	18	-	-	45	Залік
	3 семестр						
Тема № 12. Система органів державної влади у сучасних країнах.	5	-	2	-	-	3	
Тема № 13. Глава держави у сучасних країнах.	9	4	4	-	-	3	
Тема № 14. Парламент у сучасних державах.	9	4	4	-	-	3	

Тема № 15. Уряд у сучасних державах.	9	2	4	-	-	3	Тематична контрольна робота
Тема № 16. Центральні органи виконавчої влади в Україні	5	-	2	-	-	3	
Тема № 17. Судова влада у сучасних державах.	7	2	2	-	-	3	
Тема № 18. Конституційний контроль у практиці сучасних держав.	7	2	2	-	-	3	
Тема № 19. Правоохоронні органи сучасних держав.	3	-	-	-	-	3	
Тема № 20. Роль Національної поліції у забезпеченні конституційних прав і свобод громадян України.	5	-	2	-	-	3	
Тема № 21. Територіальна організація публічної влади у сучасних державах.	12	4	4	-	-	4	Екзамен
Всього за семестр	75	18	26	-	-	31	
Всього	150	30	44	-	-	76	

2. Методичні вказівки до семінарських занять

II семестр

Тема № 1. Конституційне право як галузь права, наука, навчальна дисципліна

Семінарське заняття № 1: Конституційне право України як провідна галузь національної системи права

Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про конституційне право у всіх його трьох аспектах: як галузь права, науку та навчальну дисципліну.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття конституційного права України як галузі права, його місце в національній системі права України. Конституційне право України як наука і навчальна дисципліна.

2. Предмет і метод конституційно-правового регулювання в Україні.

3. Система конституційного права України та її складові.

4. Конституційно-правові відносини: поняття, особливості, види. Суб'єкти та об'єкти конституційно-правових відносин.

5. Порівняльний аналіз джерел галузі конституційного права в Україні та зарубіжних країнах. Конституція України як основне джерело конституційного права України.

Методичні вказівки

Розкриваючи перше питання, здобувачі вищої освіти повинні дати визначення конституційного права України як галузі права, науки та навчальної дисципліни та аргументовано пояснити різницю між ними. Необхідно визначити місце конституційного права як галузі в національній системі права, встановити співвідношення, що існує між конституційним правом як наукою та навчальною дисципліною. Охарактеризувати джерела, систему і функції конституційного права – науки і конституційного права – навчальної дисципліни.

При відповіді на друге питання варто розпочати із загальнотеоретичної тези про те, що всі галузі права розрізняються за двома критеріями: за предметом і методом правового регулювання. Слід звернути увагу на те, що означає «політичний зміст» і «правова форма» відносин, що складають предмет конституційного права.

Метод конституційного права слід розглядати як певний «правовий арсенал», що використовується для цілеспрямованого впорядкування політико-правових відносин. При цьому метод правового регулювання не може зводитися до якогось одного чи навіть кількох способів: особливості методу полягають як раз у неповторному поєднанні певних способів правового регулювання. Окремі способи можуть використовуватися і в інших галузях права, однак уся сукупність, конкретний «набір» цих способів, є неповторним.

Розглядаючи питання про систему конституційного права України як галузі права, слід виходити із загальнотеоретичного постулату про те, що ця система є відображенням, з одного боку, цілісності, єдності відповідних правових норм, а з іншого – їх розмаїття, диференціації за окремими сферами політико-правового життя. Необхідно охарактеризувати кожен з елементів системи конституційного права, особливу увагу звернувши на інститути як найбільші структурні підрозділи цієї системи. При розгляді конституційно-правових норм як первинних, елементарних частин системи конституційного права України, необхідно проаналізувати їх специфіку та видове розмаїття.

Відповідь на четверте питання передбачає з'ясування поняття конституційно-правових відносин та їх особливостей. Необхідно охарактеризувати суб'єктів та розглянути об'єкти конституційно-правових відносин, розкрити підстави виникнення і припинення конституційно-правових відносин.

Вивчення п'ятого питання передбачає аналіз джерел конституційного права з точки зору способів зовнішнього оформлення конституційно-правових норм та надання їм офіційного, загальнообов'язкового характеру. Освітлюючи питання про джерела конституційного права як галузі права, потрібно відзначити, що у будь-якій державі конституції є основними джерелами даної галузі. Звичайні закони й інші нормативні акти є джерелами лише тоді, коли вони містять державно-правові норми. До числа найважливіших джерел конституційного права у зарубіжних країнах належать: конституційні закони, органічні закони, парламентські закони, нормативні акти урядів і глав держав,

конституційні звичаї (у літературі їх називають конституційними угодами або конвенційними нормами), судові прецеденти, акти, що видаються в порядку тлумачення конституційних норм і законів, міжнародні і внутрішньодержавні договори.

При розгляді питання щодо джерел конституційного права України як галузі права слід враховувати те, що правова система України тяжіє до континентальної (романо-германської) правової сім'ї, де провідне місце серед джерел права визнається за нормативно-правовими актами. Необхідно сформулювати визначення нормативно-правового акту та здійснити їх конституційно-правову класифікацію. Варто також мати на увазі, що з розвитком вітчизняного конституціоналізму дедалі більшого значення в системі джерел конституційного права України відіграють правові звичаї та нормативні договори (особливо міжнародні). У межах конвергенції правових систем цілком можливо, що в подальшому в якості джерел вітчизняного конституційного права застосовуватимуться й правові (насамперед – судові) прецеденти. Окрема увага має бути приділена характеристиці Конституції України як основному джерелу конституційного права України.

Питання цільових виступів

1. Конституція в системі джерел державного права зарубіжних країн.
2. Судовий прецедент як джерело конституційного права.
3. Система конституційного права зарубіжних країн.
4. Поняття та види інститутів конституційного права України.

Теми рефератів

1. Основні напрями і школи в науці конституційного права.
2. Основні тенденції розвитку конституційного права.
3. Релігійне право як джерело конституційного права.
4. Роль конституційного звичаю в регулюванні державно-правових відносин у зарубіжних країнах.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
3. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
4. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
5. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.

6. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
7. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
8. Конституційні засади сучасного державотворення: навч. посіб. у питаннях і відповідях. Харків: Право, 2017. 303 с.
9. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
10. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
11. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Козинець О., Костюченко Н. Судовий прецедент як джерело конституційного права зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Том 1. № 75. С. 99–103. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/275527/270565>
2. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
3. Скрипнюк О. Конституційне право і теорія конституційного права України: теоретико-методологічні проблеми. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. № 2 (73). С. 108–114. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-108-114.pdf
4. Скрипнюк О. Система конституційного права України та його галузева специфіка. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2019. № 2–3 (16–17). С. 41–45.
5. Скрипнюк О. Специфіка конституційно-правових відносин в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2018. № 3. С. 59–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2018_3_7
6. Скрипнюк О., Батанов О. Актуальні проблеми теорії джерел конституційного права України (аксіологічні, гносеологічні та онтологічні аспекти). *Право України*. 2017. № 6. С. 39–52.
7. Совгиря О. Предмет конституційного права України: аксіологічна складова на сучасному етапі. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 1. С. 41–46. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2016-1/pdfs/5-olha-sovhyria-predmet-konstytutsiinoho-prava-ukrainy-aksiolohichna-skladova-suchasnomu-etapi.pdf>
8. Федоренко В. Завдання та функції конституційного права як галузі конституційного права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2021. № 1 (93). С. 80–89.

9. Федоренко В. Л. Система конституційного права: поняття та генезис. *Право і суспільство*. 2020. № 4. С. 35–46. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/4_2020/8.pdf.

10. Юркевич Х. Порівняльно-правовий метод у конституційно-правових дослідженнях. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 156-60. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/2/31.pdf>

Тема № 2. Конституція як основний закон суспільства і держави

Семінарське заняття № 2: Конституція України як Основний Закон суспільства і держави

Навчальна мета заняття: формування комплексного наукового уявлення про конституцію як правовий базис будь-якої сучасної держави, у першу чергу демократичної, засіб консолідації суспільства.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття і значення конституцій у різних країнах.
2. Поняття та юридичні властивості Конституції України як Основного Закону держави.
3. Функції конституції.
4. Класифікація конституцій.
5. Юридична характеристика чинної Конституції України.
6. Реалізація Конституції України.
7. Конституційна реформа в Україні на сучасному етапі.

Методичні вказівки

При розгляді першого питання слід звернути увагу на те, що термін «конституція» має тривалу історію і на сьогодні вживається в кількох значеннях, насамперед як «конституція юридична» і «конституція фактична». Необхідно з'ясувати зміст кожного з названих понять, розкрити співвідношення між ними.

Розкриваючи юридичні властивості Конституції України, слід навести їх перелік та зміст, акцентуючи увагу на тому, що окремі з них мають матеріальний (змістовний) характер, а інші є формальними (зовнішніми); проте лише в комплексі вони дають змогу чітко відмежувати конституцію від усіх інших нормативно-правових актів.

Третє питання плану передбачає з'ясування функцій конституції як основних напрямків її впливу на суспільство і державу. Необхідно сформулювати визначення функцій конституції, навести їх перелік і розкрити зміст кожної з них. При цьому слід мати на увазі, що перелік функцій конституції, що наводиться у спеціальній літературі, не є вичерпним.

Історія конституціоналізму налічує вже кілька століть. За цей час державно-правова думка і практика подарували світові величезну кількість різноманітних конституцій. Вивчення четвертого питання передбачає розгляд

видів конституції залежно від застосування різних критеріїв класифікації та їх характеристику.

Відповідаючи на п'яте питання плану, слід визначити, які передові досягнення світового конституціоналізму увібрала у себе Конституція України, та яким міжнародним стандартам щодо організації державної влади і щодо закріплення та гарантування основних прав і свобод громадян вона відповідає. Крім того, необхідно класифікувати чинну Конституцію України 1996 р. за всіма критеріями, що використовуються в науці конституційного права, у тому числі за історичними умовами прийняття (належністю до певного «покоління» конституцій), зовнішньою формою, порядком прийняття та зміни, формою правління, формою територіального устрою, політичним режимом, обсягом, ступенем відповідності реально існуючим суспільним відносинам тощо.

Шосте питання плану вимагає проведення аналізу механізму реалізації положень Основного Закону. Мають бути розкриті такі поняття, як дотримання, виконання використання та застосування конституційних норм. Доречно зупинитись на проблемах реалізації Конституції України на сучасному етапі. Окрема увага має бути приділена порядку внесення змін до Конституції України 1996 р.

Розкриваючи останнє питання, слід приділити увагу конституційній реформі в Україні, розкрити її причини, основні напрямки та перспективи. Окремо слід показати, як на конституційну реформу вплинули парламентська реформа 2004 та 2010 року, а також зміна повноважень глави держави.

Питання цільових виступів

1. Конституція України як соціальна цінність.
2. Суть, мета й основні напрями здійснення конституційної реформи в Україні.
3. Порядок внесення змін до Конституції України.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України Постанови Верховної Ради України від 1 жовтня 1996 року «Про тлумачення статті 98 Конституції України» (справа щодо конституційності тлумачення Верховною Радою України статті 98 Конституції України) від 11 липня 1997 року № 3-зп/1997.

Теми рефератів

1. Конституційний процес в Україні: історичний досвід, сучасний стан і перспективи.
2. Сучасні проблеми теорії конституції.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
10. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
11. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
12. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бабенко К. А. Форми конституційного контролю і гарантії стабільності системи конституційного регулювання в Україні. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/410-formi-konstitutsijnogo-kontrolyu-i-garantiji-stabilnosti-sistemi-konstitutsijnogo-regulyuvannya-v-ukrajini.html>
2. Гудзь Т. І. Верховенство конституції як принцип засад конституційного ладу України. *Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення: Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 черв. 2021 р.)* / КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2021. С. 154–156.
3. Деркач А. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини та їх відображення в Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 124–127.
4. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного*

Суду України. 2015. № 4. С. 103–108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vksu_2015_4_13

5. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

6. Магновський І. Й. Конституційна реформа в Україні: виклики сучасності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 1. С. 7–10. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/1/4.pdf>

7. Мельник М. І. Охорона Конституції України // *Енциклопедія Сучасної України: енциклопедія [електронна версія] / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. Т. 24. URL: <https://esu.com.ua/article-77299>.*

8. Мищак І. Конституція України: проблемні аспекти й перспективи удосконалення (до 25-річчя ухвалення Основного Закону). *Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти*. 2021. № 5–6 (85–86). С. 5–9. URL: http://nbuviar.gov.ua/images/konstutuciynuy_proces/2021/5-6.pdf.

9. Стець О. М., Павліченко Є. В. Сучасні проблеми українського конституціоналізму та напрям їх уникнення. *Нове українське право*. 2021. Вип. 3. С. 164–169.

10. Стецюк Н. В. Стабільність Конституції і конституційні зміни: проблема співмірності. *Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару (23 червня 2017 р.) / упор. М. В. Ковалів. Львів: ЛьвДУВС, 2017. С. 257–261.*

11. Федоренко В. Л. Конституція та конституціоналізм: сутність, сенси і взаємозумовленість. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2 (86). С. 78–94. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/186>.

12. Функціонування Конституції України в умовах війни: теоретичні засади та практичні реалії: матеріали міжнародного круглого столу (м. Ужгород, 27 черв. 2022 р.). URL: <https://ccu.gov.ua/library/funkcionuvannya-konstytuciyi-ukrayiny-v-umovah-viyny-teoretychni-zasady-ta-praktychni>

Тема № 3. Засади конституційного ладу сучасної держави

Семінарське заняття № 3: Засади конституційного ладу України

Навчальна мета заняття: дати загальну характеристику засад конституційного ладу України як провідного конституційно-правового інституту.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття конституційного, суспільного та державного ладу, їх співвідношення. Ознаки конституційного ладу.

2. Засади конституційного ладу: поняття та зміст.

3. Склад принципів, що становлять засади конституційного ладу України. Верховенство права – основоположний принцип діяльності держави та державних органів.
4. Конституційна характеристика Української держави.
5. Демократичні основи конституційного ладу України.
6. Економічні та духовні аспекти основ конституційного ладу України.
7. Поняття воєнного та надзвичайного станів. Захист конституційного ладу України в умовах воєнного стану.

Методичні вказівки

Розкриваючи перше питання плану, варто звернути увагу на те, що в сучасній юридичній науці існує певне розмаїття поглядів на те, що таке конституційний лад та як він співвідноситься з державним, політичним та суспільним ладом. Слід з'ясувати поняття «суспільний лад» та його складових елементів. При цьому слід мати на увазі, що суспільний лад певної країни – явище об'єктивне. Воно відображає загальні закономірності суспільного розвитку і, водночас, специфіку базових суспільних відносин певної країни. Можливості юридичного впливу на суспільний лад значно обмежені. Проте у будь-якому державно-організованому суспільстві найбільш суттєві риси суспільного ладу неодмінно отримують юридичне закріплення. Суспільний лад у конституційній формі закріплення називається конституційним ладом

При розгляді другого питання необхідно виходити з того, що інститут засад конституційного ладу посідає провідне місце в системі державного (конституційного) права будь-якої країни, оскільки відповідні принципи закріплені нормами даного інституту, мають вихідне, визначальне значення для всіх інших конституційно-правових інститутів. Необхідно дати визначення засад конституційного ладу як системи правових норм, що закріплюють фундаментальні політико-правові принципи, та розкрити їх зміст.

Розглядаючи третє питання, слід назвати принципи конституційного ладу України, як то: народний і державний суверенітет, республіканізм, унітаризм, демократизм, поділ державної влади, верховенство права тощо. При цьому доречно звернути увагу на системність тих принципів, що становлять засади конституційного ладу, їх взаємний зв'язок і взаємообумовленість. Варто зазначити перелік ознак, які відрізняють ті принципи, що становлять засади конституційного ладу, від усіх інших правових принципів. Окрема увага має бути приділена принципу верховенства права, який розглядається як основоположний принцип діяльності держави та державних органів.

Відповідь на четверте питання плану має містити характеристики України як суверенної, демократичної, правової, соціальної держави. Особливу увагу при цьому слід приділити конституційній формі Української держави.

П'яте питання плану передбачає визначення демократичних засад конституційного ладу України, у тому числі народного суверенітету, визнання найвищої соціальної цінності людини, рівноправності громадян, гласності тощо.

Висвітлюючи шосте питання, слід відзначити, що питання економічного ладу є одними з головних у предметі конституційного регулювання, оскільки економіка як базис суспільства, визначає тенденції розвитку його політичних та інших інститутів. Треба розкрити характер економічної системи України та її конституційно-правове регулювання. Особливу увагу доцільно приділити характеристиці України як держави з ринковою економікою, розкрити зміст економічного плюралізму (багатоманітності) як основи економічної системи України. У системному зв'язку з економічною системою слід дати конституційно-правову характеристику соціальної системи і соціальної структури українського суспільства, вказати тенденції їх розвитку. Звертаючись до конституційно-правових основ духовно-культурних відносин, слід звернути увагу на те, яке місце в Конституції посідають питання освіти, науки, культури, релігії. У даному контексті треба розкрити зміст принципу ідеологічного плюралізму (багатоманітності) як основи духовно-культурних відносин в Україні.

Завершальне, сьоме питання плану, стосується проблеми стабільності конституційного ладу України. Розкриваючи це питання, слід відзначити, що поступальний розвиток суспільства й ефективне функціонування органів публічної влади, достатньо повне розкриття потенційних можливостей конституційного механізму публічної влади є можливим лише за умови стабільності конституційного ладу і його захищеності від різного роду загроз. У цьому контексті необхідно проаналізувати поняття воєнного та надзвичайного станів, порядок їх введення; мають бути визначені механізми забезпечення стабільності конституційного ладу, а також роль тих чи інших органів державної влади у цьому механізмі (особливо в умовах воєнного стану).

Питання цільових виступів

1. Економічний плюралізм (багатоманітність) як основа економічної системи України.
2. Конституційний принцип найвищої соціальної цінності людини: його зміст та значення для розбудови України як правової, демократичної держави.
3. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 1, пункту 2 частини першої статті 4, частини першої, абзаців першого, другого частини другої статті 5, абзаців другого, третього, четвертого, п'ятого, тридцять дев'ятого, сорокового частини третьої, частини шостої статті 8 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» (справа про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг) від 13 червня 2019 року [№ 5-р/2019](#).
4. Висновок Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статей 85 та 101 Конституції України (щодо уповноважених Верховної Ради України) (реєстр.

№ 1016) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 20 листопада 2019 року [№ 6-в/2019](#).

Теми рефератів

1. Державне регулювання економіки та антимонопольне законодавство.
2. Конституційно-правові принципи соціальної політики держави та їх реалізація.
3. Конституційно-правові основи міжнаціональних відносин в Україні.
4. Захист конституційних цінностей в умовах російсько-української війни.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
3. Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
4. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
12. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Батанов О. В. Порівняльна характеристика унітаризму та федералізму: концептуальні аспекти теорії та практики. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 87–93.
2. Баулін Ю. Принцип верховенства права у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 1. С. 18–27.
3. Богів Я. Безпосередня демократія як форма реалізації народного суверенітету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 22. С. 205–213.
4. Водянніков В. Конституціоналізм в екстремальних умовах: установча і встановлена влада в кризові періоди. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 4. С. 8–37.
5. Гудзь Т. І. Засади конституційного ладу України та їх ознаки. *Новітні тенденції сучасної юридичної науки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 4–5 грудн. 2020 р.)* / Дніпро: ГО «Правовий світ», 2020. С. 29–31.
6. Гудзь Т. І. Конституційне закріплення суспільного ладу: основні підходи. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58). С. 21–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2015_3_6/
7. Гудзь Т. І. Форми посягання на конституційний лад України // Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє: тези доп. міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 22 лист. 2019 р.). Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС. С. 132–133.
8. Ільницький М. С. Становлення конституційного ладу в Україні. *Право.ua*. 2017. № 3. С. 10–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2017_3_4.
9. Касинюк Л. А., Мельник Е. А. Правова держава та проблеми становлення її в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 28–32. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2019/6.pdf
10. Ковтун В., Зезуль Ю. Адміністративно-територіальний устрій як елемент конституційного дизайну. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 127–131.
11. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позиції. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
12. Курцев О. Ю. Поняття та ознаки унітаризму як принципу конституційного ладу України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2020. № 44. С. 107–112.
13. Курцев О. Ю. Принцип унітаризму та система адміністративно-територіального устрою України. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 141–147.
14. Летнянчин Л. І. Пряма дія норм Конституції України: від принципу – до практичного застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 4 (91). С. 115–127. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/_VA=8__4_2017-115-127.pdf
15. Мельничук О. П. Відокремлення держави та релігійних організацій в сучасних умовах державотворення: правова природа, зміст та види. *Правова*

позиція. 2020. № 2 (27). С. 178–182. URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2020/2/34.pdf>

16. Рибачук А. Застосування норм Конституції України як норм прямої дії у процесуальній процедурі розгляду судової справи. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 137–144. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/5/24.pdf>

17. Рябовол Л. Т. Державний суверенітет: наукові підходи до визначення поняття і ступеня обмежень в умовах глобалізації. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2019. № 3(43). С. 262–266.

18. Савчин М. Забезпечення конституційного порядку та стан війни. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 2. С. 39–59.

19. Формування та становлення громадянського суспільства в Україні: монографія / В. І. Цимбалюк, В. І. Гришко, І. В. Міщук та ін. Одеса: КУПРІЄНКО СВ, 2019. 158 с. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/17306/1/Монографія%20Громад-вар2%20%282%29.pdf>

20. Хома Н. Соціальна держава третього тисячоліття. *ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 3 (71). С. 205–215.

21. Шемшученко Ю. С., Скрипнюк О. В. Декларація про державний суверенітет України: історичне значення і завдання для сучасності (до 30-річчя прийняття Декларації). *Правова держава*. 2020. Вип. 31. С. 3–14.

Тема № 3. Засади конституційного ладу сучасної держави

Семінарське заняття № 4: Конституційно-правовий статус громадських формувань в Україні

Навчальна мета заняття: сформувати цілісне уявлення про громадські формування як важливий елемент політичної системи в Україні, їх правовий статус, порядок створення та діяльності, характер взаємовідносин з органами державної влади та місцевого самоврядування.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття, ознаки і види громадських формувань.
2. Конституційно-правовий статус політичних партій в Україні.
3. Конституційно-правовий статус громадських об'єднань в Україні.
4. Конституційно-правовий статус релігійних організацій в Україні.

Методичні вказівки

Відповідь на перше питання плану має розпочинатися з визначення поняття громадських формувань, переліку їх сутнісних ознак та видового розмаїття. Слід відмежувати громадські формування від інших суб'єктів, зокрема від господарських товариств, товариських судів, органів самоорганізації населення тощо. Особливу увагу слід звернути на перелік громадських формувань, створення та діяльність яких в Україні забороняється, вказати причини відповідних обмежень права на об'єднання.

Відповідь на друге питання плану має спиратися на аналіз чинного Закону України «Про політичні партії в Україні» 2001 р. Необхідно вказати порядок створення політичних партій, юридичні вимоги до їх засновників та учасників, права та обов'язки політичних партій, визначити характер стосунків політичних партій з органами публічної влади, розкрити види юридичної відповідальності політичних партій, їх засновників та учасників.

Статус громадських об'єднань слід розкривати на основі Законів України «Про громадські об'єднання» 2012 р. та «Про основні засади молодіжної політики» 2021 р. Необхідно розкрити порядок створення громадського об'єднання, юридичні вимоги до їх засновників та учасників, права громадських об'єднань, та припинення їх діяльності.

Розкриваючи четверте питання необхідно. Перш за все, проаналізувати статтю 35 Конституції України, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» 1991 р. Варто пам'ятати, що кожному громадянину в Україні гарантується право на свободу совісті. Це право включає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культи, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання. Водночас, здійснення свободи сповідувати релігію або переконання підлягає лише тим обмеженням, які необхідні для охорони громадської безпеки та порядку, життя, здоров'я і моралі, а також прав і свобод інших громадян, встановлені законом і відповідають міжнародним зобов'язанням України.

Питання цільових виступів

1. Громадські об'єднання як елемент політичної системи сучасної демократичної держави.
2. Принципи утворення і діяльності громадських об'єднань.
3. Утворення громадського об'єднання.
4. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційними поданнями Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та 65 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 5 частини першої статті 3, абзацу третього частини третьої статті 45 Закону України «Про запобігання корупції», пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб» від 6 червня 2019 року [№ 3-р/2019](#).

Темати рефератів

1. Реалізація права на об'єднання в умовах російсько-української війни.
2. Особливості правового статусу молодіжних та дитячих громадських організацій.
3. Конституційно-правовий статус профспілок та благодійних організацій в Україні.
4. Волонтерський рух у сучасній Україні.

5. Обмеження права на свободу мирних зібрань в умовах воєнного стану.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
4. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27 квітня 2021 р. № 1414-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
5. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2365-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>
6. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 р. № 987-XII (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
7. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
8. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
9. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
10. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
11. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
12. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
13. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
14. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
15. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Баковецька О. Волонтерський рух в Україні на сучасному етапі розвитку. *Літопис Волині*. 2021. № 23. 36–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.23.06>

2. Берченко Г. В. Декомунізація в Україні: конституційно-правові аспекти. *Форум права*. 2017. № 4. С. 13–23. URL: http://nbuv.gov.ua/ujrnf/index.htm_2017_4_4
3. Бондаренко В. Ю. Взаємодія громадських об'єднань та політичних партій в Україні – інституціональний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43, т. 1. С. 9–13.
4. Васін М. С. Сучасна державна-церковна взаємодія в Україні: переосмислення конституційних засад. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 80–87.
5. Кириченко Ю., Давлетова Г. Роль політичних партій у сучасних процесах державного будівництва в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 7–12. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/01/s3_ua/3.pdf
6. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
7. Левченко Н., Калюженко А. Молодіжні громадські організації як чинник формування соціальної активності молоді: правові засади. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2019. Вип. 3. С. 133–141.
8. Лешанич М. Інституціалізація політичних партій і партійних систем: категоріальний апарат та методологія дослідження. *Регіональні студії*. 2019. № 16. С. 50–58.
9. Лешанич М. Особливості інституціалізації партійної системи України в умовах гібридного політичного режиму. *Гілея*. 2019. Вип. 147 (№ 8). Ч. 3. Політичні науки. С. 48–53.
10. Мельничук О. П. Відокремлення держави та релігійних організацій в сучасних умовах державотворення: правова природа, зміст та види. *Правова позиція*. 2020. № 2 (27). С. 178–182. URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2020/2/34.pdf>
11. Олійник В. С., Антоненко М. І. Проблеми фінансування політичних партій в Україні та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2018. № 1 (3). С. 105–118. URL: <http://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2018/08/Olijnik-V.-S.-Antonenko-M.-I.pdf>
12. Опалько Ю. В. Відкритість і прозорість у діяльності громадських об'єднань: стан, проблеми, перспективи вирішення. Аналітична записка. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/2132/>
13. Осауленко С. В. Конституційне право громадян на об'єднання в політичні партії та судова практика його захисту: монографічні дослідження. *Jurnalul Juridic Național: teorie și practică*. 2018. № 4, т. 2. С. 35–37.
14. Партійна система України після 2019 року: особливості та перспективи розвитку. Київ: Центр Разумкова, 2020. 104 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_part_sistem.pdf
15. Піфко О. О. Проблеми реалізації конституційного права на об'єднання в професійні спілки в практиці Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 55, т. 1. С. 94–96.

16. Шуміло О. Ю., Кравчук Н. Ю. Роль неурядових організацій у становленні та розвитку правозахисного руху (приклади успішного правозахисного активізму): навч. посіб. Київ, 2019. 224 с. URL: <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/MSc-8-Роль-неурядових-організацій-у-становленні-та-розвитку-правозахисного-руху.pdf>.

Тема № 6. Основи конституційно-правового статусу особи у сучасних державах

Семінарське заняття № 5: Основи правового статусу громадян України

Навчальна мета заняття: охарактеризувати елементи правового статусу особи, розкрити сутність і зміст конституційних прав, свобод та обов'язків громадян як головного елемента основ правового статусу особи.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття та елементи правового статусу особи. Юридична відповідальність особи.
2. Види правового статусу особи.
3. Основні (конституційні) права і свободи людини та громадянина в Україні. Права і свободи людини в умовах воєнного стану.
4. Основні (конституційні) обов'язки як елемент правового статусу громадян України.
5. Гарантії реалізації основних прав і свобод людини та громадянина в Україні. Відповідальність за порушення прав людини.

Методичні вказівки

Дана тема є однією з ключових тем конституційного права, оскільки сучасний конституціоналізм виходить з постулату про найвищу соціальну цінність людини.

Розкриваючи перше питання плану, слід сформулювати визначення основ правового статусу особи. При цьому, варто мати на увазі, що основи правового статусу особи є історично змінюваною категорією, що наповнюється дедалі глибшим змістом і найбільш концентровано відображає прогрес суспільства і держави. Необхідно навести перелік усіх елементів правового статусу особи та розкрити їх зміст. Відповідь щодо принципів правового статусу громадян України має ґрунтуватися на загальнотеоретичних постулатах про сутність і види правових принципів, способи їх об'єктивації. Необхідно навести перелік загальних і спеціальних принципів правового статусу громадян України, розкрити зміст кожного з них. Особливу увагу слід звернути на ті принципи, що становлять засади конституційного ладу України, насамперед принципи найвищої соціальної цінності людини, верховенства права, рівноправності, визнання міжнародно-правових стандартів. Водночас необхідно пам'ятати, що питання про структуру правового статусу особи є одним із найбільш дискусійних в юридичній літературі, а тому його елементний склад необхідно розглянути у широкому та вузькому сенсі слова.

Відповідь на друге питання передбачає аналіз існуючих видів правового статусу особи. Необхідно розкрити зміст «загального», «спеціального» та «індивідуального» правового статусу та показати їх співвідношення.

Відповідь на третє та четверте питання теми має бути присвячена базовим елементам правового статусу громадян України, таким як конституційні права, свободи та обов'язки. Необхідно сформулювати визначення основних (конституційних) прав і свобод, викласти їх сутнісні ознаки та класифікувати їх за різними критеріями. Окремо слід спинитися на кожній із груп основних прав, розкрити їх зміст та спосіб конституційного закріплення. Аналогічно слід підходити й до викладення питання про основні обов'язки. Особливу увагу слід звернути на те, що на відміну від відкритого переліку основних прав перелік основних обов'язків є вичерпним і розширювальному тлумаченню не підлягає. Відповіді на питання передбачають аналіз другого розділу Конституції України.

Для розкриття питання про особливості правового статусу особи під час воєнного стану, варто звернутися до положень ст. 64 Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Доцільно зазначити, що в Основному Законі держави визначено перелік прав, які не можуть бути обмежені в умовах особливих правових режимів (надзвичайної ситуації, воєнного стану). Важливо знати, що введення режиму воєнного стану не може бути підставою для застосування тортур, жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання.

Звертаючись до останнього питання теми, слід сформулювати визначення гарантій реалізації основних прав і свобод, відмежувати їх від інших елементів правового статусу особи. Необхідно навести класифікацію гарантій реалізації основних прав і свобод. Особливу увагу слід звернути на відповідальність за порушення прав людини та роль і місце поліції серед інституційних гарантій реалізації основних прав і свобод громадян України.

Питання цільових виступів

1. Права індивіда і колективні права в Конституції України.
2. Права людини і формування правової держави в умовах реформування політичного та економічного ладу в Україні.
3. Захист прав внутрішньо перемішених осіб в Україні.
4. Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Сінюгіної Ірини Іванівни щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 376 у взаємозв'язку зі статтями 151, 152, 153 Цивільного-процесуального кодексу України від 31 травня 2011 року [№ 4-рп/2011](#).
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону

України «Про міліцію» (справа про строки адміністративного затримання) від 11 жовтня 2011 року [№ 10-рп/2011](#).

Теми рефератів

1. Проблема соціально-економічних гарантій прав людини і громадянина в Україні.
2. Основні політико-правові концепції прав людини.
3. Рівноправність і соціальна нерівність. Рівність перед законом і судом.
4. Права дитини в Україні: міжнародні та національні стандарти.
5. Особливості реалізації прав дитини в умовах особливих правових режимів.
6. Захист прав людини в умовах воєнного стану.
7. Захист прав, свобод та законних інтересів людей з інвалідністю в поліцейській діяльності та етика спілкування з ними.
8. Право на приватність.
9. Забезпечення права громадян на мирні зібрання.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV (із змін.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII (із змін.) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>
5. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19>
6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
7. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
9. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
10. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

11. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
12. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
13. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
14. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
15. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
16. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
17. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
18. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Афанасенко С. І. Конституційні гарантії прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 3–5.
2. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18–21. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/5.pdf
3. Білоскурська О. Ступінь наукової розробки інституту конституційних обов'язків людини та громадянина в Україні. *Правова держава*. 2017. № 27. С. 28–32. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/233774>
4. Брижко В. М., Пилипчук В. Г. Приватність, конфіденційність та безпека персональних даних. *Інформація і право*. 2020. № 1 (32). С. 33–46.
5. Гудзь Т. І., Головня А. І. Захист персональних даних в умовах російсько-української війни. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах окупації українських територій: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (в авторській редакції)*, м. Кривий Ріг, 30 вересня 2022 року. Кривий Ріг: ДонДУВС, 2022. С. 160–163.
6. Гудзь Т. І., Мальцев В. В. Міжнародні стандарти права на достатній життєвий рівень та їх вплив на законодавство України. *Право і безпека*. 2022. № 4 (87). С. 94–107. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.4.08>
7. Гудзь Т. І., Павленко С. М. Новітні тенденції захисту прав людини в Україні у сфері бізнесу під час воєнного стану. *Science, development and the latest development trends: XXXV International Scientific and Practical Conference*. 06-09 September 2022, Paris, France. 2022. URL: https://isg-konf.com/uk/science-development-and-the-latest-development-trends/?utm_source

=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=Test_GMAIL_NEW_UA_SITE_Konferencija&utm_content=800565517

8. Деркач А. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини та їх відображення в Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 124–127.

9. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові основи використання зарубіжного досвіду при охороні і захисті виборчих прав громадян. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 24–27. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2019/8.pdf.

10. Кардаш А. В. Інформація про особу та персональні дані: окремі аспекти співвідношення. *Форум права*. 2017. № 4. С. 87–92. URL: http://nbuv.gov.ua/u/jrn/fp_index.htm_2017_4_15

11. Кириченко Ю. Конституційне закріплення права на невтручання в особисте і сімейне життя в Україні та європейських державах: порівняльно-правовий аналіз. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 5. С. 34–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2018_5_9

12. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

13. Косілова О., Поєдинок В. Втручання у права людини в німецькій та українській правових доктринах. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 50–56. URL: http://www.pap.in.ua/3_2019/13.pdf.

14. Красовський К. Новітні ідеї гарантування природних прав людини та удосконалення їх конституційних механізмів на тлі світового досвіду. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 19–29.

15. Лазарева М. Д. Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 51–53. URL: http://lsey.org.ua/1_2020/13.pdf

16. Ласько І. М. Рішення Європейського суду з прав людини у сфері соціального забезпечення України. *Держава і право*. 2018. Вип. 61. С. 240–245. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2018_61_39.

17. Лушпієнко Ю. Конституційно-правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 188–193. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/37.pdf>.

18. Панкевич О. З. Право на приватність: деякі сучасні тенденції в практиці Страсбурзького Суду. *Соціально-правові студії*. 2018. Вип. 1. С. 23–30.

19. Піфко О. О. Проблеми реалізації конституційного права на об'єднання в професійні спілки в практиці Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 55, т. 1. С. 94–96.

20. Попович Т., Шаварин А. Сутнісне наповнення четвертого покоління прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 266–271.

21. Право на життя в контексті кримінального провадження: практика Європейського суду з прав людини та законодавство України: наук.-практ. осіб. Харків: Право, 2019. 185 с.

22. Фаловська І. М., Бисага Ю. М., Бисага Ю. Ю., Коцкулич В. В. Конституційний принцип рівності: правозастосовчі аспекти: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 204 с.

23. Шадська У. Право на приватне життя: історія, розвиток, українські реалії // Zmina: сайт. 28.01.2021. URL: <https://zmina.info/columns/pravo-na-pryvatne-zhyttya-istoriya-rozvytok-ukrayinski-realiyi/>

24. Шуміло О. М. Виховання бережливого ставлення до природи через призму моральних та правових норм. *Актуальні питання богослов'я та історії Церкви* (до 220-річчя створення Харківської єпархії): Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (20.03.2020 р.) / Харків: Харківська духовна семінарія імені св. ап. і єван. Іоанна Богослова, 2020. С. 234–239.

25. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні» за 2022 рік. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/>

Тема № 6. Основи конституційно-правового статусу особи у сучасних державах

Семінарське заняття № 6: Громадянство України

Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про громадянство як провідний елемент основ правового статусу особи.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття і принципи громадянства України. Категорії осіб, що є громадянами України.
2. Набуття громадянства України.
3. Припинення громадянства України.
4. Система органів, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України. Процедури з питань громадянства.

Методичні вказівки

Розкриваючи перше питання плану, слід сформулювати визначення громадянства України, розкрити його сутність та ознаки. При цьому слід мати на увазі, що теоретичні визначення дещо відрізняються від легального (законодавчого). Необхідно вказати, що сутність громадянства найбільш концентровано виявляється в його принципах, серед яких розрізняють загальні (загально правові) та спеціальні. Слід навести перелік принципів громадянства України і розкрити їх зміст, ілюструючи свою відповідь посиланнями на чинний Закон України «Про громадянство України» 2001 р. Наводячи перелік категорій осіб, які є громадянами України, варто зауважити, навіщо Закон передбачив ці категорії, до якої категорії належите Ви і чому.

Обговорення другого питання плану полягає у визначенні поняття набуття громадянства України та розкритті змісту кожної з підстав набуття громадянства України, що передбачені ст. 6 Закону України «Про громадянство України». Навести перелік вимог, що ставляться до осіб, які виявили бажання

бути прийнятими до громадянства України, а також назвати категорії осіб, які не можуть бути прийняті до громадянства України за жодних підстав. Особливу увагу слід приділити проблемам визначення громадянства дітей.

Відповідаючи на третє питання плану, слід сформулювати визначення припинення громадянства, навести перелік форм припинення громадянства України за чинним законодавством. Особливу увагу слід приділити підставам для втрати громадянства України та з'ясуванню моменту, з якого припиняється громадянство України.

Обґрунтована відповідь на четверте питання плану потребує звернення не лише до Закону України «Про громадянство України», а й Указу Президента України «Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України» від 27 березня 2001 р. Зверніть увагу на те, які документи, до яких органів і в які строки мають бути подані для вирішення тих чи інших питань, пов'язаних з громадянством України.

Питання цільових виступів

1. Прийняття до громадянства України.
2. Втрата громадянства України.
3. Принцип єдиного громадянства в Україні: чи єдиного?

Теми рефератів

1. Комісія при Президентові України з питань громадянства: порядок утворення, склад, повноваження.
2. Принцип подвійного громадянства: досвід для України.
3. Проблемні питання тлумачення принципу єдиного громадянства в Україні.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
4. Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України»: Указ Президента України від 27 березня 2001 р. № 215/2001 (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215/2001#Text>
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.

8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
12. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Дахова І. І. Принцип єдиного громадянства в законодавстві та практиці України та зарубіжних країн. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 26. С. 95–109.
2. Дробуш І. В., Кутинець В. В. Проблеми набуття громадянства України. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1 (45.1). С. 35–38.
3. Дрьомов С. В. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2017. 52 с. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Institut_Gromadyanstva_Print_Bleed=3mm-b18af.pdf
4. Кінаш Н. Б. Принципи громадянства як фактор забезпечення національної безпеки України. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 2. С. 63–66.
5. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позиції. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
6. Пальчук В. Громадянство України: підстави його набуття і припинення в сучасному контексті. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=849:status-gromadyanina&catid=8&Itemid=350
7. Подвійне громадянство: загроза, реальність чи вимушена необхідність? 2018. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/2gr_a5_00.pdf
8. Радченко О. І. Деякі аспекти вдосконалення процедури натуралізації в Україні *Конституційно-правові механізми реалізації та захисту прав людини і громадянина в умовах війни: світовий досвід та Україна*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 26 травня 2022 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. С. 133–137.
9. Радченко О. І. Проблемні питання прийняття до громадянства України деяких категорій осіб *Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 лип. 2022 р.) / Київський національний університет

імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. С. 273–276.

10. Сподинський О. О. Полігромадянство: позитивні і негативні сторони. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 5. С. 37–41. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2018/10.pdf

11. Сподинський О. О. Проблема подвійного громадянства в Україні: шляхи її вирішення. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 4. С. 83–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2017_4_19

12. Трошкіна К. Є. Поняття громадянства як правового інституту. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 47–52. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/3_2017/part_1/11.pdf

Тема № 6. Основи конституційно-правового статусу особи у сучасних державах

Семінарське заняття № 7: Конституційно-правовий статус іноземців, біженців та осіб без громадянства

Навчальна мета заняття: визначити особливості правового статусу осіб, які не є громадянами (підданими) держави.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття та види категорій осіб, які не є громадянами (підданими) держави. Принципи правового статусу осіб, які не є громадянами (підданими) держави.
2. Основи правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні.
3. Особливості правового статусу біженців в Україні.
4. Відповідальність іноземців в Україні.

Методичні вказівки

Відповідь на перше питання плану передбачає розкриття таких понять як «іноземець», «особа без громадянства», «біпатрид», що висловлені в науковій літературі. Мають бути визначені категорії іноземців та осіб без громадянства залежно від підстав і строку їх перебування в країні, особливостей правового статусу тощо. Окрему увагу слід приділити особливостям правового статусу тих іноземців та осіб без громадянства, на яких не повною мірою поширюється юрисдикція держави.

Відповідь на питання про принципи правового статусу осіб, які не є громадянами (підданими) держави, має ґрунтуватися на загальнотеоретичних постулатах про сутність і види правових принципів, способи їх об'єктивації. Необхідно навести перелік загальних і спеціальних принципів правового статусу зазначених осіб, розкрити зміст кожного з них. Особливу увагу слід звернути на ті принципи, що становлять засади конституційного ладу будь-якої демократичної держави, насамперед принципи найвищої соціальної цінності людини, верховенства права, рівноправності, визнання міжнародно-правових

стандартів, належність іноземцю основних прав і свобод, незалежно від того, громадянином якої держави він є тощо.

У межах другого та третього питання теми слід визначити особливості правового статусу іноземців в Україні, приділивши окрему увагу біженцям. З цією метою слід уважно ознайомитись із текстом другого розділу Конституції України, а також положеннями Законів України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» 2011 р. та «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» 2011 р.

Розкриваючи друге питання плану, слід визначити режим і підстави перебування іноземців в Україні, перелічити ті основні права, свободи та обов'язки, які визнаються за іноземцями та особами без громадянства в Україні. При цьому важливо здійснити диференціацію правового статусу іноземців, які постійно проживають в Україні, і які тимчасово перебувають в Україні. Необхідно зробити висновок, які категорії іноземців найбільше наближені за своїм статусом, обсягом прав, свобод і обов'язків до громадян України.

Відповідь на третє питання передбачає аналіз правового статусу біженців як особливої категорії іноземців. При цьому слід звернути увагу на підстави набуття статусу біженця та можливість відмови у наданні такого статусу за законодавством України. Необхідно проаналізувати основні права та обов'язки біженців в Україні, показати відмінність обсягу їх прав від обсягу прав тих іноземців, які біженцями не є. Крім того, необхідно з'ясувати правовий статус осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, показати їх відмінність від біженців.

При відповіді на четверте питання необхідно визначити загальні підстави й особливості юридичної відповідальності іноземців та осіб без громадянства в Україні. При цьому доцільно звернути увагу на ті заходи юридичної відповідальності, які можуть бути застосовані лише до даної категорії осіб (наприклад, примусове видворення за межі України) і не застосовуються до громадян України. Обов'язково слід зазначити, які юридичні наслідки тягне для іноземця факт його притягнення до юридичної відповідальності в Україні.

Питання цільових виступів

1. В'їзд в Україну та виїзд з України іноземців та осіб без громадянства.
2. Правовий статус осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту.

Теми рефератів

1. Основні (конституційні) права та свободи іноземців та осіб без громадянства в Україні.
2. Відповідальність іноземців в Україні.
3. Іноземці як захисники територіальної цілісності та недоторканності України.
4. Права іноземців, які незаконно перетнули державний кордон України.
5. Підстави та юридичні наслідки припинення статусу біженця.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 р. № 3671-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV (із змін.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
12. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
13. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
14. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
15. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Додаткова:

1. Босий В. П. Зміст основних обов'язків біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1, т. 5. С. 121–126.

2. Герасименко Є. До поняття та класифікації іноземних громадян та осіб без громадянства. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2020. № 2 (46). С. 45–51. URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/226610/226182>
3. Дракохруст Т. В. Особливості правової регламентації законодавства України у сфері захисту прав іноземців та осіб без громадянства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 190–193. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2017/50.pdf.
4. Кириченко Ю. Конституційне закріплення права на невтручання в особисте і сімейне життя в Україні та європейських державах: порівняльно-правовий аналіз. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 5. С. 34–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2018_5_9
5. Козинець І. Г., Козинець О. Г. Права біженців в контексті прав людини в сучасному світі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, т. 2. С. 21–24. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2_2017/7.pdf.
6. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
7. Лушпійенко Ю. Конституційно-правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 188–193. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/37.pdf>.
8. Новородовський В. Статус іноземних добровольців в Україні (2014–2018): політико-правове забезпечення. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2019. Вип. 3–4 (95–96). С. 254–271. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/novorodovskyi_status.pdf
9. Правовий захист шукачів захисту та біженців. 2021. 37 с. URL: <https://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/posibnyk-dlya-pravozahysnykiv.pdf>
10. Проблеми прав біженців та виклики сучасності: навч. посіб. / А. Л. Свящук. Харків: Вид-во, 2018. 324 с. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/phd_2_copy.pdf
11. Прокопенко І. П., Дерманська О. В. Правова регламентація статусу біженця в Україні, Франції, Німеччині та Італії. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 255–259.
12. Пушкіна О. В., Чебикіна Т. С. Правовий аналіз статусу біженців та іноземних громадян в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, т. 1. С. 35–38. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_1_2017/11.pdf
13. Садовська О. М. Система конституційних принципів правового статусу людини та громадянина в Україні. 2019. С. 75–79. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/24457/1/75-79.pdf>.
14. Сіваш О. М., Іванова В. С. Регламентація статусу біженців на міжнародному, регіональному й національному рівнях. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 419–421. URL: http://lsej.org.ua/6_2019/104.pdf
15. Фаловська І. М., Бисага Ю. М., Бисага Ю. Ю., Коцкулич В. В. Конституційний принцип рівності: правозастосовчі аспекти: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 204 с.

16. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні» за 2022 рік. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/>

Тема № 8. Гендерна рівність як основа демократичного суспільства

Семінарське заняття № 8: Гендерна рівність як основа демократичного суспільства

Навчальна мета заняття: сформулювати уявлення про рівні можливості самореалізації жінок і чоловіків, гарантії дотримання прав і свобод з урахуванням особливостей статей. Висвітлити зміст і сутність категорії «гендерна рівність» за допомогою характеристики понять «стать» і «гендер»; проаналізувати співвідношення загального принципу рівності та принципу гендерної рівності; дослідити важливість гендерної рівності у системі прав людини.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття гендеру. Складові гендерної ідентичності.
2. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності прав людини.
3. Вплив форми правління і політичного режиму на соціальну рівність чоловіка і жінки у зарубіжних країнах.
4. Політика гендерної рівності в Україні.
5. Правові засади забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків в Україні.
6. Система державних гарантій гендерної рівності в Україні.
7. Принцип гендерної рівності в правоохоронних органах України.

Методичні вказівки

При вивченні даної теми слід виходити з того, що на порозі третього тисячоліття світова спільнота переживає низку кардинальних змін, однією з яких є перехід до нового типу культури, побудованої на принципах гендерної рівності. Рівність людей – це однаковість їх соціальних можливостей не лише у користуванні своїми правами, а і у виконанні суспільних обов'язків. Демократичні суспільства повинні надавати чоловікам і жінкам однаковою мірою можливість брати участь у всіх галузях життя.

При відповіді на перше питання необхідно з'ясувати поняття «гендер» у широкому розумінні, пам'ятаючи при цьому, що гендер – одна з базових характеристик особистості, що обумовлюють психологічний і соціальний розвиток людини. Слід також показати спільні та відмінні риси гендеру і статі. Розкриваючи складові гендерної ідентичності слід пам'ятати, що це аспект самосвідомості, що описує переживання людиною себе як представника певної особистості. Необхідно детально зупинитись на таких елементах гендерної ідентичності, як маскуліність, фемінність та андрогенність.

Відповідь на друге питання має бути пов'язане з тим, що сучасні демократичні держави передбачають орієнтацію держав на встановлення єдиних загальнонародських принципів і стандартів, на їх природні засади, що є важливими для всього світового співтовариства. Одним із найвагоміших загальнонародських принципів є принцип рівності – визнання того, що всі люди мають бути рівними між собою незалежно від будь-яких особливостей. Необхідно проаналізувати співвідношення загального принципу рівності та принципу гендерної рівності; дослідити важливість гендерної рівності у системі прав людини.

При відповіді на третє питання слід враховувати, що сприйняття гендерної рівності не є однаковим у різних країнах, що унеможлиблює його загальний, всеосяжний аналіз. Тому варто показати вплив форми правління та політичного режиму на рівність чоловіка і жінки за окремими групами країн, наприклад провідних країн західної демократії, пострадянських країн, країн, що розвиваються тощо. Окремо слід зупинитись на гендерних квотах як політико-правовому способі згладжування наслідків гендерної дискримінації в усіх суспільних сферах шляхом надання легітимної політичної трибуни для артикуляції, представництва та реалізації відповідних соціальних інтересів.

При відповіді на четверте питання слід з'ясувати, що представляє собою політика гендерної рівності в Україні на сучасному етапі; визначити, які інституції були створені з метою здійснення контролю за реалізацію гендерної політики; показати вплив Угоди про асоціацію з Європейським Союзом на гендерну рівність в Україні. Доречним буде дослідження наявних статистичних даних щодо впливу жінок на політику в нашій державі.

Відповідь на п'яте питання передбачає аналіз нормативно-правової бази щодо регулювання гендерної політики в Україні. При цьому слід пам'ятати, що одним із перших кроків, який заклав підвалини реалізації принципу гендерної рівності в Україні, стала ратифікація «Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» у 1980 році. У 2000 р. були ратифіковані «Цілі розвитку тисячоліття ООН» (обов'язкові для виконання до 2015 року), серед яких була визначена мета «забезпечення гендерної рівності». Необхідно охарактеризувати основні положення нормативно-правових актів у сфері гендерної політики – Законів України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» 2005 р., а також «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» 2012 р. Окремо слід зупинитись на положеннях Конституції України, Кодексу законів про працю, постанові Кабінету Міністрів України від 11.04.2018 р. № 273 «Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року» тощо.

Розглядаючи шосте питання необхідно детально зупинитись на системі норм, принципів та вимог, які забезпечують реалізацію принципу гендерної рівності в Україні. Слід розкрити зміст правових, інституційних і міжнародних механізмів забезпечення гендерної рівності. При цьому детально слід зупинитись на гендерно-правовій експертизі у роботі Верховної Ради України та її комітетів.

Розкриваючи останнє, сьоме, питання теми необхідно розкрити значення діяльності правоохоронних органів у подоланні дискримінації за ознакою статі та впровадження гендерної рівності в Україні. Слід охарактеризувати проблеми, які перешкоджають належному забезпеченню гендерної рівності з боку правоохоронних органів.

Питання цільових виступів

1. Трансформація ставлення до жінок та жіночої ролі в суспільстві.
2. Сучасні уявлення про призначення жінки і чоловіка.
3. Концепція прав жінки як прав людини та її роль у формуванні гендерної демократії.
4. Гендерна демократія і українська перспектива.

Теми рефератів

1. Гендерна асиметрія влади як проблема інтеграції України у світове співтовариство.
2. Гендерні студії та жіночий рух в Україні: проблеми співвідношення теорії та практики.
3. Наявна і прихована гендерна дискримінація в сім'ї.
4. Концепція гендерної рівності як стратегічний напрямок розвитку людства у XXI столітті.
5. Гендерна рівність в умовах війни.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV (із змін.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
4. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5207-VI (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>
5. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
6. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
7. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
8. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.

9. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
10. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
11. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
12. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
13. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
14. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
15. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
16. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Додаткова:

1. Воронько Л. О. Гендерна політика в системі державної служби: поняття і сутність. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12VLOSPS.pdf>
2. Вплив covid-19* на права жінок в Україні. Звіт Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем». 2019. 51 с.
3. Ганзицька Т. С. Правоохоронні органи в механізмі забезпечення гендерної рівності в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Право*. 2018. Вип. 5. С. 185–189.
4. Гербут Н. Гендерне квотування як основний механізм забезпечення паритетного представництва жінок у виборчих органах влади. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 6 (56). С. 197–207. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/gerbut_genderne.pdf.
5. Забезпечення гендерної рівності: проблеми теорії та практики: навч. посіб. / за ред. Н. Камінської. Київ, 2018. 285 с.
6. Задоев К. О. Законодавство Європейського Союзу у сфері забезпечення політики гендерної рівності: досвід для України. *Юридичний журнал*. 2019. № 23. С. 144–150.
7. Івченко Ю. В. Гендерна рівність в Україні (національні особливості). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2018. № 1–2. С. 52–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2018_1-2_8
8. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
9. Крочук М. І. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 464–471.

10. Марценюк Л., Груздев О. Жінка в секторі безпеки й оборони: гармонія професійного та особистого. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 76–84.

11. Фаловська І. М., Бисага Ю. М., Бисага Ю. Ю., Коцкулич В. В. Конституційний принцип рівності: правозастосовчі аспекти: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 204 с.

12. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні» за 2022 рік. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/>

Тема № 10. Форми безпосередньої демократії

Семінарське заняття № 9: Інститути безпосередньої демократії в Україні

Навчальна мета заняття: сформувати цілісне уявлення про конституційні форми безпосередньої демократії в Україні та їх вплив на реалізацію принципу народного суверенітету.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття та сутність безпосередньої демократії. Конституційні форми безпосередньої демократії.
2. Поняття та соціальне призначення виборів. Види виборів.
3. Об'єктивне і суб'єктивне виборче право. Принципи виборчого права в Україні.
4. Сучасні виборчі системи, що використовуються в Україні: поняття, види, особливості.
5. Загальна характеристика виборчого процесу в Україні.
6. Референдум як форма безпосередньої демократії: поняття, сутність, види.
7. Референдний процес в Україні.

Методичні вказівки

Приступаючи до висвітлення даної теми, насамперед слід визначити поняття безпосередньої демократії та форм безпосередньої демократії. При цьому варто відзначити видове розмаїття таких форм і різний ступінь їх використання у тих чи інших країнах. Слід мати на увазі, що попри весь демократизм означених форм, їх не можна використовувати зайве часто, оскільки кожна з них передбачає необхідність громадян відволікатися від своїх повсякденних справ (трудових, побутових тощо).

Відповідь на друге питання плану має розпочинатися з визначення поняття виборів, їх сутнісних рис і відмінностей від інших форм безпосередньої демократії. Слід вказати функції та соціальне призначення виборів, їх позитивні та негативні риси, а також розглянути види виборів залежно від існуючих критеріїв.

Відповідь на третє питання повинна включати визначення об'єктивного і суб'єктивного виборчого права та з'ясування взаємозв'язку між ними.

Необхідно розкрити поняття активного і пасивного виборчого права. Принципи виборчого права слід розглядати з точки зору конституційно-правової теорії та виборчого законодавства України. Слід відмежувати поняття «принципи виборчого права» від суміжних понять, зокрема від таких, як «принципи виборчої системи» та «принципи виборчого процесу». Необхідно визначити видове розмаїття та цільове призначення виборчих цензів, а також вказати, чому вимоги до носіїв пасивного виборчого права зазвичай вищі від тих, що ставляться до носіїв активного виборчого права.

Четверте питання плану передбачає з'ясування поняття «виборча система» у широкому і вузькому сенсі. Необхідно вказати, які саме відносини, суб'єкти та суспільні інститути складають виборчу систему у широкому сенсі слова. Розкриваючи поняття виборчої системи у вузькому розумінні, необхідно акцентувати увагу на її правовій природі та видовому розмаїтті. Слід розкрити сутність основних виборчих систем і навести позитивні та негативні сторони кожної з них. Розглядаючи питання про способи розподілу мандатів, варто використовувати наочні способи (схеми, таблиці тощо). Треба мати на увазі, що розмаїття виборчих систем є свідченням пошуку дедалі більш ефективних і демократичних способів відтворення волі народу у складі представницьких органів.

При відповіді на п'яте питання плану слід показати, що вибори не зводяться до голосування на виборчій дільниці, а являють собою тривалий процес, що складається з багатьох етапів і в якому бере участь чимало різних суб'єктів – від кандидатів на виборні посади до членів виборчих органів та офіційних спостерігачів. Необхідно розкрити зміст основних стадій виборчого процесу в Україні та роль тих чи інших суб'єктів на кожній із них. Слід акцентувати увагу на тому, які саме органи здійснюють підготовку та проведення виборів, а також за чий рахунок здійснюється фінансування виборчої кампанії.

Розкриваючи шосте питання плану, необхідно навести визначення референдуму, що містяться в науковій літературі та нормативних актах, з'ясувати його відмінність від інших форм безпосередньої демократії. Важливо акцентувати увагу на тому, чому саме референдум вважається найвищою формою безпосередньої демократії та в чому полягає його значення для розвитку демократичних процесів у державі. Крім того, відповідь на питання передбачає здійснення класифікації референдумів за різними критеріями, з'ясування кола питань, які можуть бути предметом того чи іншого виду референдумів. При цьому важливо акцентувати увагу на тому, що визнання народу сувереном не означає його можливості вирішувати будь-яке питання шляхом референдуму. Необхідно аргументувати, чому деякі питання відповідно до конституцій держав виведено за межі референдумів, а деякі, навпаки, можуть бути вирішені лише за допомогою референдуму.

Розкриваючи сьоме питання плану, необхідно спиратись на відповідні положення Конституції України та Закону України «Про всеукраїнський референдум» 2021 р. Увага має бути приділена з'ясуванню змісту та послідовності основних стадій референдного процесу в Україні. При цьому слід

звернути увагу на процедуру ініціювання та призначення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою та референдуму щодо внесення змін до Конституції України.

Питання цільових виступів

1. Право іноземців на участь у виборах.
2. Народна правотворча (законодавча) ініціатива як форма безпосередньої демократії.
3. Конституційно-правовий статус Центральної виборчої комісії.
4. Відповідальність за порушення виборчого законодавства в Україні.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про вибори народних депутатів України) від 26 лютого 1998 року № 1-рп/1998.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 136, частини третьої статті 141 Конституції України, абзацу першого частини другої статті 14 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013.

Теми рефератів

1. Сучасні підходи до класифікації інститутів безпосередньої демократії.
2. Органи, на які покладається організація та проведення виборів у зарубіжних країнах.
3. Міжнародні документи, які визначають загальні принципи демократичних виборів.
4. Народна законодавча ініціатива, народне вето та інші форми безпосередньої демократії.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
3. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 26.01.2021 р. № 1135-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text>
4. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 р. № 1932-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-15/page2>
5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Нестерович В. Ф. Виборче право України: підручник. Київ: Ліра-К, 2017. 503 с.
12. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
13. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
14. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Богів Я. Безпосередня демократія як форма реалізації народного суверенітету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2019. Вип. 22. С. 205–213.
2. Вітюк Д. Л., Павлюх О. А. Вибори як форма безпосередньої демократії: теоретико-правовий аспект. *Альманах права.* 2019. Вип. 10. С. 115–121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2019_10_25
3. Гудзь Л., Гудзь Т. Принцип загального виборчого права: міжнародні стандарти та перспективи законодавчої реалізації в Україні. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право.* 2020. С. 30–39. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/16370/>
4. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові основи використання зарубіжного досвіду при охороні і захисті виборчих прав громадян. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2019. № 3. С. 24–27. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2019/8.pdf.
5. Закірова С. Референдум як інструмент прямої демократії: міжнародний досвід і корисні уроки для України. *Громадська думка про правотворення.* 2019. № 10 (175). С. 4–13. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2019/10.pdf>.
6. Коломієць Ю. М., Гудзь Л. В. Правопорушення на виборах в Україні та шляхи їх подолання. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal).* 2019. № 6 (46). С. 51–54.
7. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

8. Лешанич М. Особливості формування виборчої системи України (1991–2014 рр.). *Регіональні студії*. 2018. № 12. С. 18–25.
9. Михайлов М. Класифікація типових та нетипових форм безпосередньої демократії. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 127–131. URL: <http://pgpr-journal.kiev.ua/archive/2017/10/27.pdf>
10. Мохончук Б. С. Вплив норм «м'якого права» на формування демократичної виборчої системи. *Форум права*. 2017. № 1. С. 127–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_1_24
11. Нестерович В. Ф. Зміст та структура суб'єктивного виборчого права в Україні. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спец. вип. № 3. С. 163–169.
12. Нестерович В. Ф. Поняття й види народного вето в контексті сучасних конституційно-правових трансформацій. *Право і суспільство*. 2016. № 3. С. 27–33. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/3_2016/part_1/8.pdf
13. Пехник А. В. Дзюбенко Ю. М. Безпосередня демократія як форма реалізації народовладдя в Україні (місцевий рівень). *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 61. С. 275–285.
14. Право обирати і бути обраним в країнах ЄС: суб'єкти, умови і механізми реалізації. URL: http://www.parlament.org.ua/docs/files/8/1150892449_ans.pdf
15. Розвиток форм безпосередньої демократії в Україні: аналіз доцільності та перспектив застосування: аналіт. доп. / Павленко І. А., Даниляк О. О., Макаров Г. В., Руденко А. В. Київ: НІСД, 2019. 65 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/dopovid-1.pdf>
16. Стешенко Т. В. Форми голосування в сучасних зарубіжних країнах. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15130/1/Steshenko_44-47.pdf
17. Фейки як інструмент впливу на вибори: Аналітична доповідь. 2020. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/dopovid-dubov-1.pdf>
18. Шутова О. С., Овсієнко К. С. Інститут референдуму в демократичних державах: позитивні і негативні аспекти. *Правова позиція*. 2020. № 3 (28). URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:rvfd2NTTFaoJ:legalposition.umsf.in.ua/archive/2020/3/14.pdf+&cd=6&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>
19. Ярмоленко О. В. Правове регулювання інформаційного забезпечення виборів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 36–44.

III СЕМЕСТР

Тема № 12. Система органів державної влади у сучасних країнах

Семінарське заняття № 1: Конституційна система органів державної влади в Україні

Навчальна мета заняття: формування комплексного наукового уявлення про організацію й практичну діяльність владних інституцій в Україні.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття державного органу України. Конституційна система органів державної влади в Україні.
2. Принципи організації та діяльності органів державної влади в Україні.
3. Система органів державної влади в Україні.

Методичні вказівки

При вивченні цієї теми слід виходити з того, що однією з ознак держави як політико-територіальної організації суспільства є влада, яка здійснюється державним апаратом на основі юридичних норм, що забезпечують захист і узгодження суспільних, групових, індивідуальних інтересів. Завдання і функції Української держави реалізуються через діяльність відповідних державних органів, правовий статус яких визначається в Конституції України, інших нормативно-правових актах. Орган держави – це частина державного механізму. Кожний із них володіє специфічними рисами. Державні органи мають відповідні особливості, специфічні ознаки, за якими вони відрізняються від інших організацій, які є в державі й суспільстві.

При відповіді на перше питання необхідно дати визначення державного органу влади та розкрити зміст ознак, притаманних цим органам, які дозволяють відмежувати органи державної влади від інших державних інституцій та недержавних організацій – органів місцевого самоврядування, громадських організацій, господарських товариств тощо. Також слід враховувати, що різноманітність і складність діяльності державного механізму припускає достатньо велику кількість і розгалуженість його органів. Незважаючи на те, що державні органи є складовою державного апарату, вони мають відмінності, і їх можна поділити на певні види за різними критеріями (наприклад, за змістом діяльності; законодавчої влади, органи державного управління чи виконавчі органи, судові органи, контрольно-наглядові органи, глава держави); за способом створення; за часом функціонування тощо). Необхідно провести класифікацію цих органів згідно з різними науково обґрунтованими критеріями. Крім того, необхідно визначити, які основні складові організації і діяльності цих органів регламентує Конституція України.

При відповіді на друге питання слід охарактеризувати принципи організації та діяльності органів державної влади, які дістали закріплення в Конституції та законах України. Серед них особлива увага має бути приділена

принципу поділу влади, народовладдя, унітаризму, законності, безперервності, позапартійності, гуманізму тощо.

Усі органи державної влади України у своїй сукупності становлять єдину, цілісну і внутрішньо узгоджену систему, чим забезпечується ефективне функціонування державного механізму в цілому. Відповідаючи на третє питання необхідно дослідити систему органів державної влади в Україні; визначити особливості взаємодії цих органів, існуючі проблеми та шляхи їх подолання. При цьому не варто забувати, що Основним Законом передбачено створення органів державної влади, які не можна віднести до жодної з трьох гілок влади, а тому їм має бути приділена окрема увага.

Питання цільових виступів

1. Поняття, ознаки та види органів публічної влади.
2. Принцип поділу влади як системотворчий принцип організації державного апарату.
3. Система стримувань і противаг у функціонуванні механізму держави.
4. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 1, пункту 2 частини першої статті 4, частини першої, абзаців першого, другого частини другої статті 5, абзаців другого, третього, четвертого, п'ятого, тридцять дев'ятого, сорокового частини третьої, частини шостої статті 8 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» (справа про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг) від 13 червня 2019 року № 5-р/2019.
5. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою акціонерного товариства «Запорізький завод феросплавів» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 13 частини першої статті 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 5 червня 2019 року № 4-р(П)/2019.

Теми рефератів

1. Проблеми взаємодії між елементами державного апарату.
2. Сучасні моделі систем державних органів: централізовано-сегментна, моноцефальна і монотеократична.
3. Принцип гласності в діяльності органів публічної влади в Україні.
4. Державні органи, що не належать до системи поділу влади.
5. Зарубіжний досвід організації взаємодії органів законодавчої і виконавчої влади.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
3. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.
4. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
5. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>
6. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
7. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
8. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
9. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
10. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
11. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
12. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бакумов О. С. До питання про якість законів у контексті відповідальності парламенту. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. Республіка Молдова, August 2019. Nr. 4 (38). С. 25–31.
2. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 154–159. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/9/29.pdf>
3. Грішин О. Історична роль і місце Президента в системі органів державної влади сучасної України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. Т. 2. № 78. С. 9–13.
4. Єднак В. М. Місце правоохоронних органів у системі органів державної влади. *Південноукр. прав. часопис*. 2019. № 4, т. 2. С. 38–40.
5. Желих Н. М. Повноважність Верховної Ради України як необхідна умова здійснення її конституційних повноважень. *Юридичний електронний журнал*. 2018. № 4. С. 13–15. URL: http://lsei.org.ua/4_2018/4_2018.pdf

6. Журавель Я. В. Нормативно-правовий рівень оптимізації системи центральних органів виконавчої влади в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 1 (30). С. 72–76.

7. Журавльов Д. Поняття і загальна характеристика центральних органів виконавчої влади України. *Публічне право*. 2018. № 3 (11). С. 61–67.

8. Івановська А. М. Розмежування судового та конституційного контролю: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 234–237. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/58.pdf

9. Каракасіди О. Ф. Специфіка конституційно-правових основ державної влади у сучасній Україні та проблеми її практичної реалізації. *Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління*. 2018. С. 38–47.

10. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

11. Мищак І. М. Стратегія влади щодо розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства в Україні. *Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти*. 2021. № 4 (84). С. 3–8. URL: http://nbuvipar.gov.ua/images/konstutyciynuy_proces/2021/4.pdf

12. Організація діяльності органів державної влади: навч. посіб. / О. Г. Вагонова, О. В. Горпинич, В. В. Чорнобаєв; М-во освіти і науки України, НТУ «Дніпровська політехніка». Д.: НТУ «ДП», 2019. 77 с.

13. Шатіло В. А. Конституційний механізм державної влади в Україні: проблеми співвідношення організаційних структур і функцій: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02. Київ, 2018. 496 с.

14. Шинкарук Т. А., Нестерець О. Л. Повноваження центральних органів виконавчої влади та їх відповідальність. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 19. С. 130–136.

Тема № 13. Глава держави у сучасних країнах

Семінарське заняття № 2: Глава держави у сучасних країнах

Навчальна мета заняття: формування цілісного уявлення про роль і місце глави держави в системі вищих органів державної влади сучасних країн.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття та місце глави держави в системі органів державної влади.
2. Види глави держави. Юридичний і фактичний статус глави держави.
3. Порядок заміщення посади глави держави.
4. Функції та компетенція глави держави.
5. Припинення повноважень глави держави.

Методичні вказівки

При вивченні теми необхідно виходити з того, що глава держави – це посадова особа чи орган, який займає верховне місце в системі органів держави, є найвищим представником країни на території та поза її межами, символ єдності нації і держави. У залежності від форми правління і політичного

режиму, а також системи політичних стосунків у країні конституційні повноваження глави держави можуть бути номінальними або реальними. Реальні і номінальні повноваження можуть по-різному сполучатися, але у випадку політичної кризи, коли конституційна влада і політичні сили виявляться не в змозі управляти країною, саме глава держави покликаний знайти вихід із ситуації. Тобто, глава держави – це свого роду резерв влади.

При відповіді на перше питання необхідно з'ясувати поняття глави держави, показати його місце в системі вищих органів державної влади залежно від існуючої форми правління.

Відповідь на друге питання передбачає аналіз видів глави держави. Необхідно показати різницю між монархом і президентом, а також виявити, які чинники впливають на юридичний і фактичний статус глави держави. Крім того, необхідно з'ясувати особливості правового статусу монарха та президента як глави держави.

Третє питання теми пов'язане з дослідженням способів заміщення посади глави держави у різних країнах. При цьому варто пам'ятати, що монарх, як глава держави, отримує свою владу відповідно до існуючої системи престолонаслідування, які необхідно охарактеризувати. Водночас посада президента є виборною, а тому необхідно розглянути існуючі способи та умови обрання президента.

Відповідь на четверте питання передбачає ознайомлення з основними напрямками діяльності глави держави, які виражають його місце і загальне призначення у державному механізмі, а також роль у вирішенні суспільних завдань, що стоять перед державою. Водночас при розкритті цього питання необхідно розглянути сукупність визначених конституцією предметів відання та повноважень глави держави у різних сферах: представницькі повноваження, повноваження у галузі державного управління, у сфері законодавчої діяльності, зовнішньополітичні повноваження, повноваження у судовій сфері, надзвичайні повноваження. При аналізі повноважень необхідно оцінити значимість інституту «вето», а також чітко визначити його види: абсолютне (резолютивне), відкладене (відносне), вибіркове, конструктивне, «кишенькове».

При відповіді на останнє, п'яте, питання необхідно зупинитися на питанні про відсторонення глави держави від посади. Оскільки монарх – це довічна посада, то відсторонення його практично неможливе за винятком тих випадків, коли монарх через душевну хворобу або фізичне нездоров'я не може виконувати свої функції. У цьому контексті варто згадати про інститут регентства. Щодо президента, то тут необхідно розглянути існуючі підстави дострокового припинення його повноважень. При цьому, особливу увагу необхідно приділити процедурі імпічменту.

Питання цільових виступів

1. Символи президентської влади.
2. Порядок здійснення імпічменту у зарубіжних країнах.
3. Колегіальний глава держави.

Теми рефератів

1. Правовий статус монарха у Великій Британії.
2. Правовий статус монарха в Саудівській Аравії.
3. Трансформація статусу глави держави у сучасному світі.

Література

Основна:

1. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
2. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
3. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
4. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
5. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
6. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
7. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
8. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
9. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Додаткова:

1. Варунц Л. Д. Особливості конституційно-правового статусу глави держави у Канаді. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 28–31.
2. Головка О. С. Місце та функції інституту президента в політичній системі демократичних суспільств. *Аспекти публічного правління*. 2018. Т. 6, № 5. С. 41–51.
3. Закоморна К., Юхименко Д. Досвід функціонування інституту глави держави в системі стримувань та противаг у пострадянських країнах: перспективи для України. *Право і суспільство*. 2021. № 5. С. 122–126. URL: <http://pgpr-journal.kiev.ua/archive/2021/5/21.pdf>
4. Зінченко О. В. Особливості форми правління арабських монархій (порівняльний аналіз). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. Т. 25, № 1. С. 50–64. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/519213.pdf>

5. Мартинюк Р. Президент і виконавча влада: співвідношення інститутів у практиці сучасних республік. *Право України*. 2020. № 3. С. 256–269.
6. Марчук М. І., Коломієць Ю. М. Компетенція Президента Республіки Польща щодо охорони її суверенітету, незалежності і територіальної цілісності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 326–330. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/14775>
7. Павлюх О. А. Роль президента як глави держави в організації державної влади: Україна і світ. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3–4 (12–13). С. 28–34.
8. Петришина М. О., Юхименко Д. С. Зарубіжний досвід функціонування інституту президента в системі стримувань та противаг: перспективи для України. *Молодий вчений*. 2019. № 12. С. 358–362.
9. Процюк І. В. Сучасні монархії: зміст і сутність. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2018. № 3 (61). С. 33–38. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2018/8.pdf
10. Рудик А. О. Етапи політичної трансформації монархій. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2020. Вип. 22 (27). С. 54–60.
11. Рудик А. О. Формування інституту політичної відповідальності глави держави в арабських монархіях. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2020. Вип. 28. С. 81–88. <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29604/Rudyk.pdf?sequence=1>
12. Цимбалістий Т. Інститут імпідменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 2. С. 51–55. URL: <http://appj.tneu.edu.ua/index.php/appj/article/view/138>.
13. Щебетун І. С., Сушко О. О. Правові наслідки контрасигнації: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 63–67. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2020/15.pdf.

Тема № 13. Глава держави у сучасних країнах

Семінарське заняття № 3: Конституційно-правовий статус Президента України

Навчальна мета заняття: формування цілісного уявлення про роль і місце Президента України в механізмі Української держави.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Роль і місце Президента України в системі вищих органів державної влади. Президент України як гарант державного суверенітету.
2. Порядок обрання та інавгурація Президента України.
3. Функції та повноваження Президента України. Повноваження глави Української держави в умовах воєнного стану.
4. Акти Президента України.

5. Підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України.

6. Допоміжні органи при Президентах України.

Методичні вказівки

При вивченні цієї теми необхідно виходити з того, що посада Президента України фактично є однолітком незалежності України, була запроваджена змінами до Конституції УРСР 1978 р. від 5 липня 1991 р. По суті, саме із запровадження цієї посади розпочалося формування державних інституцій нашої держави.

При відповіді на перше питання необхідно визначити, які правові акти визначають статус Президента України; яке місце глава Української держави займає в системі вищих органів державної влади та яку роль він відіграє в механізмі стримувань і противаг. Доречно акцентувати на тих змінах, які відбулися в статусі Президента України за конституційною реформою 2010 р., а також 2014 р.

Відповідь на друге питання плану передбачає аналіз Виборчого кодексу України. Слід вказати види виборів глави держави, за якою виборчою системою вони проводяться, хто має право висувати кандидатів у Президенти України тощо. Особливу увагу слід приділити порядку набуття повноважень новообраним Президентом України.

Висвітлення третього питання плану передбачає визначення прерогативних, предметних та інструментальних функцій Президента України, а також похідних від них повноважень. При цьому варто звернутися не лише до Конституції України, але й до галузевого законодавства. В умовах російської агресії окрема увага має бути приділена повноваженням глави Української держави щодо забезпечення державної незалежності, національної безпеки і оборони країни.

Відповідь на четверте питання передбачає характеристику актів Президента України. Необхідно визначити, які акти приймає Президент України, зупинившись на їх юридичній силі та особливостях. Також має бути розглянутий порядок підготовки актів глави держави, зокрема слід визначити, які органи держави здійснюють цю підготовку, з яких питань і в які строки.

П'яте питання плану вимагає аналізу ст. 108-111 Конституції України. Детально слід розглянути підстави та порядок усунення Президента України з посади в порядку імпічменту. При цьому слід мати на увазі, що метою імпічменту є не лише усунення президента з посади, але й позбавлення його імунітету для подальшого притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочину.

Останнє питання плану слід розкривати з урахуванням того, що Президент України є одноосібним органом державної влади, а обсяг його функцій та повноважень вельми значний. Особливу увагу слід приділити з'ясуванню статусу Офісу Президента України та Ради національної безпеки та оборони України як провідним елементам апарату глави держави.

Питання цільових виступів

1. Символи президентської влади.
2. Гарантії діяльності Президента України.
3. Президент України – Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 53 і 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 103 Конституції України (справа щодо строків перебування на посту Президента України) від 25.12.2003 № 22-рп/2003.
5. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо гарантії недоторканності для окремих посадових осіб) вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 80, 105, 108 Конституції України) від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010.

Теми рефератів

1. Президент України – Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України.
2. Акти Президента України.
3. Правовий статус Ради національної безпеки і оборони України.
4. Правовий статус Офісу Президента України.
5. Уповноважений Президента України з прав дитини.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
3. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент): Закон України від 10.09.2019 № 39-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-20#Text>
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
5. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 р. № 183/98-ВР (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр>
6. Про Положення про Офіс Президента України: Указ Президента України від 25.06.2019 р. № 436/2019 (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/2019#Text>
7. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

8. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
9. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
10. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
11. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
12. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
13. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
14. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
15. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Андрусів Л. М. Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів Президента України. *Приватне та публічне право*. 2020. № 1. С. 3–7. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17117/1/3.pdf>
2. Бакумов О. С. Президент України в системі гарантування юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спецвип., т. 2. С. 24–30. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9135?show=full>
3. Власенко В. В., Луценко В. Р. Еволюція інституту президентства та його трансформація в сучасній Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 68–71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/13>
4. Грішин О. Історична роль і місце Президента в системі органів державної влади сучасної України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. Т. 2. № 78. С. 9–13.
5. Добровольська Н. В., Хамходера О. П. Офіс Президента України як державний орган (у контексті антикорупційного законодавства). *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 2 (68). С. 82–90. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2020/16.pdf
6. Доронін І. Контрольні повноваження Президента України у сфері національної безпеки: проблеми і перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 95–100. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/2/19.pdf>
7. Коломієць Ю. М. Проблема конституційного регулювання промугляції законів Президентом України. *Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення*: Міжнар. наук.-

практ. конф. (Київ, 23 червня 2021 р.) / КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2021. С. 221–224.

8. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozysiy>

9. Корнієнко П. С. Президент України у системі органів правозахисної діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2019. Вип. 1. С. 89–92.

10. Лінник Н. В. Права людини починаються з прав дитини. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 356–360.

11. Мельник С. М. Повноваження Президента України у сфері військового управління. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69), № 4. С. 141–145. DOI: <https://doi.org/10.32838/1606-3716/2019.4/23>

12. Овчар І. Інститут президента в умовах воєнного стану. *Political Studies*. 2023. № 1 (5). С. 108–122. DOI: 10.53317/2786-4774-2023-1-6

13. Павлюх О. А. Роль президента як глави держави в організації державної влади: Україна і світ. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3–4 (12–13). С. 28–34.

14. Пархоменко С. Реалізація Президентом України конституційних повноважень під час першого етапу відсічі широкомасштабної військової агресії Російської Федерації проти України (24.02-2.04.2022 р.). *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 4 (64). С. 85–96. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4\(64\)-11](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-4(64)-11).

15. Пашинський В. Й. Повноваження Президента України у сфері оборони держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6, т. 2. С. 59–63.

16. Пашинський В. Й. Рада національної безпеки і оборони України як суб'єкт забезпечення оборони держави. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 259–262. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/525249.pdf>

17. Рішення КСУ щодо деяких повноважень Президента: огляд. 21.12.2019. URL: <https://ti-ukraine.org/news/rishennya-ksu-shhodo-povnovazhen-prezydenta-oglyad/>

18. Сердюк Л. М. Конституційне регулювання імпічменту президента в Україні й окремих зарубіжних країнах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 59–66. URL: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/11/4-18-ua/12.pdf>

Тема № 14: Парламент у сучасних державах

Семінарське заняття № 4: Конституційно-правовий статус Верховної Ради України

Навчальна мета заняття: розглянути історію становлення українського парламентаризму, показати роль і місце Верховної Ради України в системі вищих органів державної влади й управління.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття та види парламентів.
2. Парламент – єдиний орган законодавчої влади в Україні. Порядок формування Верховної Ради України.
3. Структура Верховної Ради України.
4. Функції та повноваження Верховної Ради України. Акти Верховної Ради України.
5. Порядок роботи Верховної Ради України.
6. Конституційно-правовий статус Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Методичні вказівки

Приступаючи до опрацювання першого питання, варто відзначити, що наразі парламент визначають як державний орган, який здійснює законодавчу владу в країні. Отже, основним призначенням парламенту є прийняття нормативно-правових актів вищої юридичної сили – законів. І хоча, відповідно до принципу розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, формально всі вищі органи державної влади – парламент, глава держави й уряд, судові органи – є рівними й не знаходяться у прямому підпорядкуванні один у одного, проте саме парламент за допомогою законодавчого процесу вирішує найголовніші питання суспільного життя, починаючи від політичних і закінчуючи сферою культурно-духовних відносин. Отже, він встановлює чітко визначені правила співіснування людини, громадянського суспільства й держави. Крім того, доцільно пам'ятати, що розмаїття парламентів зумовлює їх видовий поділ за різними критеріями (змістом й обсягом повноважень, механізмом формування, внутрішньою будовою тощо).

Відповідь на друге питання плану передбачає з'ясування місця та ролі Верховної Ради України в системі вищих органів державної влади, а також аналіз Виборчого кодексу України 2019 р., яким визначено порядок формування українського парламенту. Слід вказати види виборів народних депутатів, за якою виборчою системою вони проводяться, хто має право висувати кандидатів у народні депутати тощо. Особливу увагу слід приділити порядку розподілу депутатських мандатів та порядку набуття повноважень народними депутатами України.

Розкриваючи третє питання плану, слід визначити перелік структурних підрозділів Верховної Ради України, коротко характеризуючи статус і призначення кожного з них. Особливу увагу слід приділити визначенню функціонального механізму Верховної Ради України.

Висвітлення четвертого питання плану передбачає визначення прерогативних, предметних та інструментальних функцій Верховної Ради України, а також похідних від них повноважень. При цьому варто звернутися не лише до Конституції України, але й до галузевого законодавства. Також необхідно вказати, які акти приймає Верховна Рада України та охарактеризувати їх. Варто пам'ятати, що існують такі акти Верховної Ради

України, як: закон (нормативно-правовий акт, що приймається органом законодавчої влади чи безпосередньо народом з дотриманням вимог законодавчої процедури, який має вищу юридичну силу та регулює найважливіші суспільні відносини переважно загального характеру), постанова (акт, за допомогою якого парламент оформлює свої дії щодо самоорганізації), заяви та звернення (акти ненормативного характеру, що містять заклики до парламентів та вищих органів інших країн), декларація (акт, який у загальній, принциповій формі передає властивості конституційно-правового регулювання, виражає наміри та зобов'язання учасників правових відносин) тощо.

Розкриваючи п'яте питання теми необхідно з'ясувати порядок роботи Верховної Ради України, форми та методи її діяльності. Варто пам'ятати, що Верховна Рада України працює сесійно. Сесія складається із засідань Верховної Ради України, комітетів, тимчасових слідчих комісій і тимчасових спеціальних комісій. Засідання можуть бути пленарними, урочистими, у формі парламентських слухань. Є чергові та позачергові сесії. Детальніше порядок роботи визначається Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» 2010 р. Особлива увага має бути приділена питанню щодо роботи українського парламенту в умовах воєнного стану.

Відповідь на шосте питання має базуватися на загальній характеристиці Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». При цьому слід визначити роль і місце Уповноваженого в системі органів державної влади, підкресливши його органічний зв'язок із парламентом і водночас його незалежний, самостійний статус; розкрити процедуру його обрання, акцентувавши увагу на високих вимогах до кандидатів на цю посаду; розкриті основні функції та повноваження Уповноваженого Верховної Ради України як органу спеціальної компетенції, орієнтованого на контроль за діяльністю державного апарату в аспекті додержання основних прав і свобод людини і громадянина; розкриті основні функції та повноваження Уповноваженого Верховної Ради України як органу спеціальної компетенції, орієнтованого на контроль за діяльністю державного апарату в аспекті додержання основних прав і свобод людини і громадянина. Доцільно також визначити особливості взаємодії Уповноваженого з іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування, обов'язок співпраці цих органів з Уповноваженим. Завершуючи розгляд питання, слід звернути увагу на ефективності даного правозахисного інституту в Україні, наявних проблемах у цій сфері та шляхах їх подолання з урахуванням зарубіжного досвіду.

Питання цільових виступів

1. Роль Верховної Ради України у механізмі державної влади.
2. Законодавчий процес в Україні.
3. Сесія як основна форма роботи парламенту.
4. Представник Уповноваженого з прав громадян, постраждалих внаслідок збройної агресії проти України.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України Постанови Верховної Ради України від 1 жовтня 1996 року «Про тлумачення статті 98 Конституції України» (справа щодо конституційності тлумачення Верховною Радою України статті 98 Конституції України) від 11 липня 1997 року № 3-зп/1997.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Рахункову палату Верховної Ради України» (справа про Рахункову палату) від 23 грудня 1997 року № 7-зп/1997.
7. Висновок Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статей 85 та 101 Конституції України (щодо уповноважених Верховної Ради України) (реєстр. № 1016) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019.

Теми рефератів

1. Законодавчий процес в умовах воєнного стану.
2. Конституційно-правовий статус Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
3. Конституційно-правовий статус комітетів Верховної Ради України.
4. Парламентські процедури: поняття та види.
5. Функціонування українського парламенту в умовах війни.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
3. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
4. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (в ред. Закону від 22 грудня 2005 р. № 3277-IV) (із змін). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>
5. Про Рахункову палату: Закон України від 2 липня 2015 р. № 576-VIII (із змін). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/576-19>
6. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
7. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР (із змін). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>
8. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

9. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
10. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
11. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
12. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
13. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
14. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
15. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
16. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
17. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
18. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Додаткова:

1. Азаренко Т. Парламентський бікамералізм та адміністративно-територіальна реформа. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 171–174.
2. Бакумов О. Відповідальність Парламенту України в системі юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз. *Право України*. 2019. № 7. С. 198–217.
3. Бакумов О. С. До питання про якість законів у контексті відповідальності парламенту. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. Республіка Молдова, August 2019. Nr. 4 (38). С. 25–31. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/4/part_1/5.pdf
4. Баликіна-Галанець Л. І. Конституційно-правовий статус парламентів країн ЄС з республіканською формою правління (змішані республіки). *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2020. № 38. С. 25–33. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/krok-university-law-journal/article/view/243>
5. Головань В. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини в системі гарантій конституційних прав і свобод. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 136–140.

6. Гомонай В. В. Роль Верховної Ради України в механізмі реалізації зовнішньої політики держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020 № 43. С. 30–33.

7. Динник І. П. Депутатська етика для парламентарів: європейський досвід та Україна. *Економіка та держава. Серія державне управління*. 2017. № 2. С. 12–15. URL: http://www.pa.economy.in.ua/pdf/2_2017/5.pdf.

8. Дудко І. До питання про дипломатію і міжпарламентські зв'язки Верховної Ради України в умовах широкомасштабної агресії РФ. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022. Вип. 42. С. 212–219

9. Зозуля О. І. Критерії та принципи формування персонального складу комітетів Верховної Ради України. *Форум права*. 2019. № 2. С. 36–44. URL: http://forumprava.pp.ua/files/036-044-2019-2-FP-Zozulia_6.pdf

10. Ірклієнко А. І. Двопалатний парламент в умовах формування конституційної демократії. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 136–139.

11. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

12. Левенець А. В. Щодо проблеми розширення підстав дострокового припинення повноважень народних депутатів в Україні // Матеріали 74-ї звіт. наук. конф. професорсько-викладацького складу і наук. працівників економіко-правового факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова (м. Одеса, 27–29 лист. 2019 р.). Одеса: Фенікс, 2019. С. 47–49. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/26178/1/47-49.pdf>

13. Лихачов Н. С. Класифікація парламентських процедур Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43 (1). С. 67–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_43%281%29__18.

14. Нижник А. І. Недоторканність народного депутата України – конституційно-правова гарантія незалежного парламентського контролю: інформаційно-правовий аспект. *Інформація і право*. 2019. № 2 (29). С. 141–155. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/18_6.pdf

15. Олійник В. С., Олійник В. В., Шумний А. О., Чабанюк Д. Ю. Проблеми конституційно-правового забезпечення недоторканності народних депутатів: зарубіжний досвід та українські реалії. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 17–28. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/4_2019/5.pdf

16. Пивовар М. С. Напрямки реформування Верховної Ради України в механізмі взаємодії державної влади та опозиції. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. Вип. № 6, vol. 2. С. 250–254.

17. Рябовол Л. Т. Омбудсмен як інституційно-організаційна гарантія прав і свобод людини: зарубіжний досвід. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69). № 4. С. 38–43.

18. Стахова Н. І., Михальчук В. М. Роль та функції Уповноваженого з прав людини в державному управлінні України. *Інвестиції: практика та*

досвід. 2021. № 16. С. 97–103. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7569&i=14>

19. Федорович І. Звіт за результатом оцінки регіональної мережі Уповноваженого ВРУ з прав людини. Київ, 2018. 60 с. URL: www.ua.undp.org › OO-Regional-Network-Assessment

20. Чалих С. Вектори діяльності апарату Верховної Ради України. *Public Administration and Local Government*. 2019. Issue 2 (41). С. 129–135.

Тема № 14: Парламент у сучасних державах

Семінарське заняття № 5: Конституційно-правовий статус народних депутатів України

Навчальна мета заняття: розкрити сутність і зміст конституційно-правового статусу народних депутатів України як повноважних представників Українського народу у Верховній Раді України.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Загальна характеристика мандату народних депутатів України, основні принципи їх діяльності.
2. Права народного депутата України.
3. Обов'язки народних депутатів України.
4. Основні гарантії депутатської діяльності.

Методичні вказівки

У межах даної теми слід розкрити сутність і зміст конституційно-правового статусу народних депутатів України як повноважних представників Українського народу у Верховній Раді України.

Відповідь на перше питання передбачає загальну характеристику мандату народних депутатів України згідно із Законом України «Про статус народного депутата України». Необхідно визначити особливості мандату народних депутатів України, а також розкрити зміст принципів діяльності народних депутатів України. Особливу увагу слід звернути на принцип несумісності депутатського мандату з іншими видами діяльності. Слід також розглянути підстави і порядок дострокового припинення депутатських повноважень.

При відповіді на друге питання необхідно з'ясувати, якими правами користуються народні депутати України. При цьому окремо слід зупинитись на правах, які мають народні депутати України у Верховній Раді України; права народного депутата України у взаємовідносинах із органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян України та іноземних держав; права народного депутата України у взаємовідносинах із медіа, на забезпечення інформацією та на її використання. Окрему увагу необхідно приділити праву народних депутатів щодо направлення депутатського запиту та депутатського звернення.

Аналогічно слід підходити й до викладення питання про основні обов'язки народних депутатів України.

При відповіді на останнє питання теми необхідно пам'ятати, що систему гарантій депутатської діяльності складають заходи щодо забезпечення успішного здійснення депутатами своїх повноважень. Необхідно розкрити зміст юридичних, організаційних, інформаційних, соціально-економічних і трудових гарантій народних депутатів України.

Питання цільових виступів

1. Зміст депутатського імунітету.
2. Сутність депутатського індемнітету
3. Право законодавчої ініціативи народного депутата.
4. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України.
5. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту» від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017.
6. Висновок Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України) (реєстр. № 7203) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 19 червня 2018 року № 2-в/2018.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення статті 86 Конституції України та статей 12, 19 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про запити народних депутатів України) від 19 травня 1999 року № 4-рп/1999.

Теми рефератів

1. Правовий статус помічників-консультантів народних депутатів України.
2. Право народного депутата України на депутатський запит та депутатське звернення.
3. Юридична відповідальність народних депутатів України.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
3. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (в ред. Закону від 22 грудня 2005 р. № 3277-IV) (із змін). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>

4. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
5. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII (в ред. Закону від 22 березня 2001 р. № 2328-III) (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>
6. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
7. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
8. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
9. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
10. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
11. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
12. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
13. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України: повний курс: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
14. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Динник І. П. Депутатська етика для парламентарів: європейський досвід та Україна. *Економіка та держава. Серія державне управління*. 2017. № 2. С. 12–15.
2. Діяльність народного депутата України у Верховній Раді України: Посібник для народних депутатів України / Лінецький С. В., Крижанівський В. П., Крук О. І. К.: Друкарський дім Олега Федорова, 2019. 104 с.
3. Зозуля О. І. Критерії та принципи формування персонального складу комітетів Верховної Ради України. *Форум права*. 2019. № 2. С. 36–44. URL: http://forumprava.pp.ua/files/036-044-2019-2-FP-Zozulia_6.pdf
4. Клименко О. М., Данилюк Ю. В. Конституційно-правовий статус народного депутата України: проблемні питання та підходи до їх вирішення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. Вип. 4. С. 50–59.
5. Козадаєв В. Скасування депутатської недоторканності (імунітету): pro et contra // *Юридична Газета онлайн*: сайт. 24.02.2020. URL: <https://yur->

gazeta.com/publications/practice/inshe/skasuvannya-deputatskoyi-nedotorkannosti-imunitetu-pro-et-contra.html.

6. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

7. Левенець А. В. Щодо проблеми розширення підстав дострокового припинення повноважень народних депутатів в Україні // Матеріали 74-ї звіт. наук. конф. професорсько-викладацького складу і наук. працівників економіко-правового факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова (м. Одеса, 27–29 лист. 2019 р.). Одеса: Фенікс, 2019. С. 47–49. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/26178/1/47-49.pdf>

8. Олійник В. С., Олійник В. В., Шумний А. О., Чабанюк Д. Ю. Проблеми конституційно-правового забезпечення недоторканності народних депутатів: зарубіжний досвід та українські реалії. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 17–28.

9. Парламентська етика в Україні. Реалії, потреби, перспективи / І. Сулова, Ф. Флурі, В. Бадрак; За матеріалами дослідження Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння та Інституту соціальних технологій «Соціополіс». Женева-Київ, 2017. 56 стор. URL: https://dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Parliemanetary-Ethics-Ukraine_UKR.pdf

10. Погорецький М., Старенький О. Кримінальне провадження щодо народного депутата: проблемні питання. Межі недоторканності. *Закон і бізнес*. 2019. № 8. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/136660.html>

11. Рижук І. В. Аналіз правового регулювання депутатського імунітету в Україні та зарубіжних країнах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 3 (24). С. 23–26.

Тема № 15: Уряд у сучасних державах

Семінарське заняття № 6–7: Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України

Навчальна мета заняття: з'ясувати правове становище уряду в системі вищих органів влади зарубіжних країн; сформулювати цілісне уявлення про Кабінет Міністрів України як вищий орган в системі органів виконавчої влади, основною функцією якого є забезпечення реалізації законів України та актів Президента України шляхом виконавчо-розпорядчої діяльності.

Кількість годин – 4 год.

Навчальні питання

1. Соціальне призначення і політична роль уряду в зарубіжних країнах.
2. Способи формування уряду. Види уряду.
3. Кабінет Міністрів України як вищий орган в системі органів виконавчої влади: поняття, принципи організації та діяльності. Порядок формування Уряду.
4. Функції та компетенція Кабінету Міністрів України. Особливості діяльності Уряду України в умовах воєнного стану.
5. Форми та методи діяльності Кабінету Міністрів України.

6. Акти Кабінету Міністрів України.

Методичні вказівки

Розкриваючи перше питання теми необхідно акцентувати увагу на тому, що уряд являє собою колегіальний орган виконавчої влади, до складу якого входять керівники міністерств і центральних відомств. Як правило, уряд має назву Рада міністрів або Кабінет міністрів. Водночас у різних країнах зустрічаються інші назви (Швеція, Фінляндія – Державна рада, Швейцарія – Федеральна рада, Німеччина – Федеральний уряд, тощо). У низці держав (США, Мексика, Бразилія та ін.) уряд як колегіальний орган державної влади не формується, а міністри і керівники центральних органів виконавчої влади підконтрольні особисто президенту держави. Необхідно розкрити соціальне призначення та політико-правову роль уряду, а також його взаємовідносини з главою держави і парламентом за різних форм правління.

При розгляді другого питання необхідно звернути увагу на те, що спосіб формування уряду залежить від форми правління. Підбір міністрів до складу уряду вимагає дотримання певних умов. Досить часто вони відображають звичаї та традиції держави (наприклад, в Індії до складу уряду мають входити представники деяких найбільших штатів, у Кенії – представники племен). У деяких державах (Велика Британія, Греція, Індія) міністри призначаються лише з числа парламентаріїв зі збереженням парламентського мандату. В інших (Франція) – мають зробити вибір: залишатись міністрами або парламентаріями. При відповіді на питання слід розглянути загальний порядок формування уряду, припинення повноважень при різних формах правління. При цьому варто пам'ятати, що з погляду їх складу розрізняють однопартійні; двопартійні, багатопартійні коаліційні уряди, багатопартійні уряди «національної» чи «народної» єдності, службові (технократичні) уряди, а також «уряд більшості» і «уряд меншості».

Третє питання плану слід розкривати, спираючись на положення Конституції України та чинного Закону «Про Кабінет Міністрів України» 2014 р. Необхідно визначити місце Кабінету Міністрів України в системі органів державної влади, охарактеризувати принципи його діяльності; визначити склад та порядок формування Уряду. В межах цього питання окрема увага має бути приділена складенню повноважень та відставці Кабінету Міністрів України.

При відповіді на четверте питання теми необхідно перелічити функції та повноваження Кабінету Міністрів України на основі аналізу Конституції України та Закону України «Про Кабінет Міністрів України». Крім того, спираючись на Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 року, необхідно проаналізувати особливості діяльності Уряду України в умовах воєнного стану.

Розкриваючи п'яте питання слід з'ясувати порядок роботи Кабінету Міністрів України, форми та методи його діяльності. При цьому слід виходити з того, що основною організаційною формою роботи Кабінету Міністрів

України є його засідання. Необхідно визначити, хто головує на засіданнях Уряду, які питання включаються до порядку денного, як ухвалюються рішення.

При відповіді на шосте питання теми необхідно вказати акти, які приймає Кабінет Міністрів України, зупинившись на їх юридичній силі і особливостях.

Питання цільових виступів

1. Види урядів.
2. Склад і порядок формування Кабінету Міністрів України.
3. Правові форми діяльності Кабінету Міністрів України.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанов Кабінету Міністрів України «Питання Державної міграційної служби України», «Деякі питання організації діяльності Державної міграційної служби», «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України», Розпорядження Кабінету Міністрів України «Питання переведення системи реєстраційного обліку фізичних осіб з паперових на електронні носії» від 17 лютого 2010 року № 6-рп/2010.
5. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 1, пункту 2 частини першої статті 4, частини першої, абзаців першого, другого частини другої статті 5, абзаців другого, третього, четвертого, п'ятого, тридцять дев'ятого, сорокового частини третьої, частини шостої статті 8 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» (справа про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг) від 13 червня 2019 року № 5-р/2019.

Теми рефератів

1. Уряд як колегіальний орган виконавчої влади.
2. Розподіл повноважень між членами Кабінету Міністрів України.
3. Порядок проведення засідань Кабінету Міністрів України.
4. Конституційно-правова природа Програми діяльності Уряду.
5. Повноваження Уряду України в умовах російсько-української війни.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
3. Державне будівництво і місцеве самоврядування: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 211 с.

4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
10. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
11. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
12. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
14. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Додаткова:

1. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. Вип. 84. С. 3–9.
2. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, т. 2. С. 36–39. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1\(2\)__11/](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1(2)__11/)
3. Берназюк І. М. Програма діяльності Кабінету Міністрів України: поняття, сутність та значення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 26–28. URL: http://lsei.org.ua/4_2017/7.pdf
4. Гбур З. В., Галушкіна Л. В., Акімов О. О. Кабінет Міністрів України: функції, повноваження та відповідальність. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 5. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/5_2022/5.pdf
5. Глагович М. В., Діденко Н. Г. Повноваження Кабінету Міністрів України, функції та відповідальність. *Державне управління*. 2021. № 7. С. 91–97. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2021/16.pdf
6. Деркач А. Л. Формування складу Кабінету Міністрів України: правове регулювання та реалії сьогодення. *Актуальні проблеми вітчизняної*

юриспруденції. 2017. № 6, т. 3. С. 26–29. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_tom_3_2017/8.pdf

7. Зубенко Г. В. Форми парламентської відповідальності члена уряду: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2019. Вип. 27. С. 49–54.

8. Йосифович Д. І., Андрусишин Р. М. Проблеми реформування органів виконавчої влади в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. № 4. С. 143–152.

9. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

Тема № 16. Центральні органи виконавчої влади в Україні

Семінарське заняття № 8: Центральні органи виконавчої влади в Україні

Навчальна мета заняття: формування цілісного уявлення про органи виконавчої влади як єдину систему державних органів, поєднаних ієрархічними зв'язками, основною функцією яких є забезпечення реалізації законів України та актів Президента України шляхом виконавчо-розпорядчої діяльності.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття та система центральних органів виконавчої влади. Принципи діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.
2. Міністерство в системі центральних органів виконавчої влади.
3. Інші центральні органи виконавчої влади: агентства, інспекції, комісії, бюро.
4. Порядок утворення, реорганізація та ліквідації міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.
5. Функції та компетенція центральних органів виконавчої влади.
6. Відповідальність посадових осіб міністерств, інших центральних органів виконавчої влади.

Методичні вказівки

При відповіді на перше питання необхідно з'ясувати поняття центральних органів виконавчої влади, розглянути їх систему; розкрити зміст принципів діяльності центральних органів виконавчої влади, серед яких виділяють принцип верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини та громадянина, безперервності, законності, забезпечення єдності державної політики, відкритості та прозорості, відповідальності. Окрема увага має бути приділена принципу єдиноначальності.

Друге питання має бути приділено міністерству – центральному органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох визначених Кабінетом Міністрів України сферах, проведення якої покладено на Кабінет Міністрів України Конституцією та законами України. Спираючись на відповідні положення Конституції України та Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» необхідно

визначити статус міністерства, розкрити зміст його завдань, проаналізувати загальну внутрішню структуру. Окрема увага має бути приділена актам міністерств та їх юридичній силі.

Третє питання передбачає з'ясування статусу таких центральних органів виконавчої влади, як агентства, інспекції, комісії, бюро. Як і у попередньому питанні, необхідно визначити, в яких випадках центральний орган виконавчої влади буде утворений як агентство, інспекція, комісія або бюро; які завдання покладаються на ці органи виконавчої влади; як призначаються на посаду та звільняються з посади керівник та заступники керівника центрального органу виконавчої влади; проаналізувати загальну внутрішню структуру зазначених органів. Відповіді на питання необхідно підкріплювати відповідними положеннями Закону України «Про центральні органи виконавчої влади».

У четвертому питанні, спираючись на відповідні нормативно-правові акти, слід розглянути порядок створення, реорганізації та ліквідації центральних органів виконавчої влади. Слід пам'ятати, що кількість та перелік центральних органів виконавчої влади України законодавчо не закріплена, що характерно для більшості демократичних країн. Адже об'єктивно існуючі завдання держави, що визначають її функції, вирішальним чином впливають на організаційну структуру ЦОВВ, яка, відповідно до функціональних трансформацій, є змінною.

При відповіді на п'яте питання слід проаналізувати функції та компетенцію центральних органів виконавчої влади. При цьому окремо слід зупинитися на функціях міністерств та на функціях інших центральних органів виконавчої влади. Варто пам'ятати, що більш конкретні повноваження, властиві певному центральному органу виконавчої влади, закладено у відповідному Положенні про цей орган.

При відповіді на останнє питання необхідно визначити види юридичної відповідальності, до якої можуть бути притягнені посадові особи міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, а також питання відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадових осіб міністерств, інших центральних органів виконавчої влади при здійсненні ними своїх повноважень. Крім того, слід зупинитись на питанні права держави зворотної вимоги (регресу) до посадових осіб міністерств, інших центральних органів виконавчої влади.

Питання цільових виступів

1. Принцип єдиноначальності в діяльності центральних органів виконавчої влади.
2. Акти центральних органів виконавчої влади.
3. Правові основи діяльності центральних органів виконавчої влади в Україні.
4. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 1, пункту 2 частини першої статті 4, частини першої, абзаців першого, другого частини другої статті 5, абзаців другого, третього, четвертого, п'ятого, тридцять

дев'ятого, сорокового частини третьої, частини шостої статті 8 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» (справа про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг) від 13 червня 2019 року № 5-р/2019.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 120 Конституції України (справа про суміщення службової діяльності керівників органів виконавчої влади) від 17 жовтня 2002 року № 16-рп/2002.

Теми рефератів

1. Завдання та функції Національної поліції України.
2. Особливості правового статусу колегій центральних органів виконавчої влади.
3. Соціальні послуги, які надаються під час воєнного стану центральними органами виконавчої влади.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>
3. Загальне положення про міністерство, інший центральний орган державної виконавчої влади: указ Президента України від 12 березня 1996 р. № 179/96. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=179/96>
4. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010 (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010>
5. Про систему центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 15 грудня 1999 р. № 1572/99 (із змін.) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1572/99>
6. Державне будівництво і місцеве самоврядування: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 211 с.
7. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
8. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
9. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
10. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.

11. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
12. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
13. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
14. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
15. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

Додаткова:

1. Бараненко Д. В. Принципи діяльності центральних органів виконавчої влади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 46. С. 25–29. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc46/7.pdf>
2. Дерещ В. А. Удосконалення правових засад системи центральних органів виконавчої влади України. *Правова держава*. 2020. Вип. 3. С. 333–340.
3. Євсюкова О. В. Запровадження принципів реалізації сервісно-орієнтованої діяльності органів публічної влади в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2018_3_16
4. Журавель Я. В. Нормативно-правовий рівень оптимізації системи центральних органів виконавчої влади в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 1 (30). С. 72–76.
5. Журавльов Д. Поняття і загальна характеристика центральних органів виконавчої влади України. *Публічне право*. 2018. № 3 (11). С. 61–67.
6. Йосифович Д. І., Андрусишин Р. М. Проблеми реформування органів виконавчої влади в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 143–152.
7. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozycji>
8. Овчаренко А. О., Мишанич А. В. Роль Бюро економічної безпеки України в умовах воєнного стану. *Правова позиція*. 2022. № 2 (35). С. 67–71. URL: <http://212.1.86.13/jspui/handle/123456789/5249>
9. Панфілов О. Є., Хамходера О. П. Комісія як новий вид центральних органів виконавчої влади: осмислення нормативних змін. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 282–286. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2020/75.pdf
10. Руденко М. М. Адміністративно-правовий статус Міністерства внутрішніх справ України в системі забезпечення організації та діяльності Міністерства внутрішніх справ України. *Юридичний науковий електронний*

11. Чорна А. М. До характеристики правового статусу окремих центральних органів виконавчої влади як суб'єктів забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 87. С. 198–204. URL: <http://www.apdp.in.ua/v87/24.pdf>

12. Шинкарук Т. А., Нестерець О. Л. Повноваження центральних органів виконавчої влади та їх відповідальність. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 19. С. 130–136. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/19_2021/23.pdf

Тема № 17: Судова влада у сучасних державах

Семінарське заняття № 9: Судова влада у сучасних державах

Навчальна мета: розкрити конституційно-правову природу судової влади зарубіжних країн та України, визначити її місце і роль у трикутнику «законодавча влада – виконавча влада – судова влада»; з'ясувати механізм формування органів судової влади, зміст принципів організації і діяльності судової влади, компетенцію судів та статус суддів.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття та моделі судової влади. Органи судової влади.
2. Принципи організації та діяльності судової системи.
3. Форми реалізації судової влади.
4. Судова система України. Конституційно-правовий статус судів загальної юрисдикції в Україні.
5. Конституційно-правовий статус суддів в Україні.

Методичні вказівки

Розкриваючи перше питання, необхідно нагадати, що судова влада є однією з трьох гілок державної влади відповідно до принципу поділу державної влади на законодавчу, виконавчу й судову. Необхідно зазначити, що правосуддя розглядається як специфічна форма владної діяльності держави, яку проводить суд шляхом розгляду й вирішення у судових засіданнях в особливій, установленій законом процесуальній формі, цивільних, кримінальних, господарських і адміністративних справ. Доцільно наголосити, що правосуддя у демократичних правових державах здійснюється виключно спеціально уповноваженими на те органами – судами. Структура судової системи, її ієрархія залежить від обраної країною моделі – континентальної, англосаксонської, мусульманської, соціалістичної тощо. Необхідно дати визначення судової влади та правосуддя; з'ясувати, які органи судової влади на сьогодні існують у різних країнах.

Опрацьовуючи друге питання, потрібно зауважити, що організація і діяльність судової системи у будь-якій державі здійснюється на певних засадах, визначених у конституції, конституційних законах або інших нормативно-правових актах. Серед поширених у практиці зарубіжного конституціоналізму

засад можна виділити принцип інстанційності, територіальності і спеціалізації. Проте подекуди конституційне законодавство встановлює й інші принципи, наприклад, єдності судової системи (характерно для країн з унітарною формою державного правління), доступності суду, його самостійності тощо, зміст яких потрібно розкрити.

Розглядаючи третє питання, варто наголосити, що реалізація судової влади завжди здійснюється у певній формі – передбаченій законом процедурі судочинства. Ця процедура чітко встановлює, що має здійснюватися в суді при підготовці до розгляду та судовому розгляді справ. У переважній більшості країн світу, зокрема й в Україні, форми реалізації судової влади майже однакові: це розгляд кримінальних, цивільних, адміністративних, трудових та інших справ, вирішення спору по суті та надання йому особливої юридичної форми – рішення чи вироку. Необхідно розкрити зміст кожної форми, акцентуючи на юридичній силі прийнятих рішень та можливості їх подальшого оскарження.

Розкриваючи четверте питання, слід з'ясувати, що представляє собою система судів загальної юрисдикції в нашій державі та розглянути зміст функцій органів судової влади в Україні. Варто наголосити на тому, що суди в Україні представляють собою єдину ієрархічну систему, на чолі якої стоїть Верховний Суд, а їх діяльність ґрунтується на принципах територіальності, інстанційності та спеціалізації, зміст яких необхідно розкрити. Окрема увага має бути приділена особливостям здійснення судочинства в умовах воєнного стану в Україні. Зокрема слід розглянути питання зміни територіальної підсудності судових справ; дистанційної участі в судовому засіданні; права учасників справи отримувати інформацію у справі альтернативними способами, можливості пропуску процесуальних строків тощо.

При визначенні конституційно-правового статусу суддів, п'яте питання теми, спираючись на Закон України «Про судоустрій і статус суддів», слід визначити загальні риси статусу суддів і представників народу, які є носіями судової влади, а також правові підстави їх діяльності; приділити увагу такому ключовому елементу правового статусу судді, як гарантії (юридичні й матеріально-фінансові). Серед юридичних гарантій важливе місце посідає суддівська недоторканність, зміст і обсяг якої може варіюватися залежно від правової системи, історичних традицій, впливу релігії на право, ментальних особливостей населення певної держави. Необхідно розкрити зміст гарантій діяльності суддів в Україні. При цьому доцільно порівняти гарантії діяльності суддів судів загальної юрисдикції та суддів Конституційного Суду України; доречно надати характеристику загальних і спеціальних принципів правового статусу суддів, до яких віднесені: принцип здійснення правосуддя лише судом, принцип єдності судової системи, призначуваність, незмінність, незалежність суддів та суддівська несумісність тощо. Також варто зупинитись на питанні щодо формування суддівського корпусу. Насамперед слід визначити кваліфікаційні вимоги до суддів у різних країнах та Україні, термін їх повноважень, підстави та умови дострокового припинення повноважень, а також відповідальність суддів за скоєні ним правопорушення.

Питання цільових виступів

1. Класифікація органів судової влади.
2. Порядок оскарження судових рішень (вироків).
3. Правове закріплення принципу незалежності суддів в Україні.
4. Гарантії діяльності суддів.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 3 частини другої статті 18, статей 32, 33, 34, 35, 36, 37, підпункту 5 пункту 3 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій України» (справа про Касаційний суд України) від 11 грудня 2003 року № 20-рп/2003.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 2, абзацу другого пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», статті 138 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (справа щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці) від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013.

Теми рефератів

1. «Гілки» судової влади у зарубіжних країнах.
2. Централізована та децентралізована судова система.
3. Вища рада правосуддя.
4. Принцип незалежності судді та заборона втручання у його діяльність при здійсненні правосуддя.
5. Міжнародні стандарти незалежності суддів.
6. Суддівське самоврядування як гарантія незалежності судів та суддів.
7. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану в Україні.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>
3. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19>
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

5. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
6. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
7. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
8. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
9. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
10. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
12. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
13. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
14. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
15. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Додаткова:

1. Бабкова В. С. Проблеми поглиблення спеціалізації місцевих загальних судів в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 195–200.
2. Івановська А. М. Розмежування судового та конституційного контролю: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 234–237. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/58.pdf
3. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
4. Кресіна І. О. Вибірність суддів як реалізація принципу народовладдя. *Право України*. 2019. № 10. С. 142–157.
5. Миргород-Карпова В. В. Загальні засади організації та діяльності суддів в Україні. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 1 (93). С. 61–69.
6. Прилуцький С. В. Незмінюваність суддів в Україні: конституційно-правове регулювання та проблеми реалізації. *Публічне право*. 2017. № 1 (25). С. 73–82.
7. Прохоров П. І. Конституційно-правовий статус суддів: основні елементи та їхня характеристика. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2020. Т. 5. С. 57–64.

8. Рудик П. А. Основні міжнародно-правові та європейські стандарти у сфері правосуддя та їх вплив на забезпечення єдності судової практики. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 74–80.

9. Смокович М. Обмеження судового захисту прав і свобод людини на період дії режиму воєнного стану є неконституційним. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1278798/>

10. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), Л. Г. Бзова (відпов. секр.) та ін.]. Київ: Видавництво ВАІТЕ, 2020. 356 с. URL: <https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk-16.10.20.pdf>

11. Татулич І. Ю. Комунікація із судом в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 151–154. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/35>

12. Чернілевська К. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану // LIGA ZAKON: сайт. 25.05.2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211140_osoblivost-zdysnennya-sudochinstva-v-umovakh-vonnogo-stanu.

13. Черняк Є. В. Роль судів системи судоустрою та Конституційного Суду України в забезпеченні верховенства Конституції України. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 7, ч. 1. С. 168–176. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_1/27.pdf

14. Шапенко Л. О., Райчук М. В. Принципи правового забезпечення судової влади в умовах євроінтеграції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 5 (34). С. 24–30. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/640>

Тема № 18: Конституційний контроль у практиці сучасних держав

Семінарське заняття № 10: Конституційний контроль в Україні

Навчальна мета заняття: сформувати цілісне уявлення про зміст, юридичну природу й моделі конституційного контролю й нагляду, визначити принципи й механізми здійснення конституційного правосуддя, з'ясувати повноваження органів конституційної юрисдикції в різних країнах, визначити правовий статус Конституційного Суду України.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття конституційного контролю та конституційного нагляду. Види конституційного контролю.
2. Моделі конституційного контролю.
3. Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції.
4. Порядок формування Конституційного Суду України і його структура.
5. Функції та компетенція Конституційного Суду України.
6. Конституційне провадження. Акти Конституційного Суду України.
7. Особливості правового статусу суддів Конституційного Суду України.

Методичні вказівки

При розгляді теми необхідно виходити з того, що конституційний контроль виник після Другої світової війни як відповідь на тотальне порушення норм конституції й посягання на засади конституційного ладу в окремих європейських країнах у 30-40-х роках минулого століття. Крім того, варто підкреслити, що запровадження інституту судового або квазісудового конституційного контролю сприяло підвищенню рівня правової охорони конституції, а відтак й стабільності конституційного ладу в державі.

Розкриваючи перше питання, насамперед потрібно зазначити, що під конституційним контролем розуміють функцію спеціально уповноважених державних судових або квазісудових органів з розгляду питань щодо відповідності законів та інших нормативно-правових актів, міжнародних договорів, результатів виборів і референдумів, дій або бездіяльності органів державної влади або їхніх посадових осіб конституції (основному закону) держави. Зрозуміло, це визначення має узагальнюючий і відносний характер, тому що стосовно окремих зарубіжних країн воно потребує конкретизації залежно від об'єктів конституційного контролю, виду органів його здійснення та обсягу їх повноважень. Визначаючи поняття конституційного контролю, необхідно з'ясувати його співвідношення з фундаментальними гілками влади – законодавчою, виконавчою та судовою, – які становлять єдину верховну державну владу. Також необхідно розглянути види конституційного контролю за певними критеріями, продемонструвавши у такий спосіб його багатогранність.

Опрацьовуючи друге питання, варто зазначити, що наразі у світі сформувалися дві основні моделі конституційного контролю – європейська (континентальна) й американська. Перша знайшла своє поширення, насамперед, в країнах континентальної Європи, а також тих країнах, які запозичили цю модель у європейських країнах (країни Африки та Азії – колишні колонії європейських метрополій). Американська модель сформувалася у США та функціонує крім США у деяких країнах Латинської Америки, Японії тощо). Необхідно акцентувати увагу на особливостях кожної з двох моделей, їх перевагах й недоліках, доцільності зміни моделі конституційного контролю в Україні.

Приступаючи до висвітлення третього питання, доцільно дати конституційно-правову характеристику Конституційного Суду України, розкривши його місце і роль в системі вищих органів державної влади України, а також у процесі розбудови України як демократичної, правової держави.

У четвертому питанні, спираючись на положення Закону України «Про Конституційний Суд України», необхідно визначити склад і організаційну структуру Конституційного Суду, показати роль Президента України, Верховної Ради України та з'їзду суддів у формуванні Конституційного Суду України. Мають бути проаналізовані вимоги, які висуваються до суддів Конституційного Суду.

Висвітлення п'ятого питання плану передбачає визначення функцій Конституційного Суду України, а також похідних від них повноважень. При

цьому варто звернутися не лише до Конституції України, але й до галузевого законодавства. Окрема увага має бути приділена межах повноважень Суду, а також його повноважності.

При відповіді на шосте питання необхідно проаналізувати форми конституційного провадження, а також окреслити підстави і коло суб'єктів звернення до Конституційного Суду України. Також у загальних рисах варто окреслити порядок прийняття звернень до Конституційного Суду, відкриття конституційного провадження у справі, а також розгляд справ у Суді. У питанні має бути приділена увага особливостям функціонування інституту *конституційної скарги* та його впливу на формування української правосвідомості. Крім того, слід визначити правову природу актів Конституційного Суду України. Саме акти Конституційного Суду України є засобом юридичного оформлення результатів розгляду ним матеріальних, процесуальних чи організаційних питань. Необхідно визначити, які акти ухвалює Конституційний Суд України, зупинившись на їх юридичній силі та особливостях.

Останнє питання теми передбачає аналіз особливостей правового статусу суддів Конституційного Суду України, який визначається Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України». Необхідно зупинитись на вимогах, які висуваються до суддів КСУ, припиненні повноважень та звільнені з посади судді, а також гарантіях їх діяльності.

Питання цільових виступів

1. Юридичні наслідки визнання правового акту неконституційним.
2. Тлумачення правових актів органами конституційної юрисдикції.
3. Відмінності конституційного контролю від конституційного нагляду.
4. Окрема думка судді Конституційного Суду України.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 1 пункту 3 розділу IV Закону України «Про Конституційний Суд України» (в редакції Закону України від 4 серпня 2006 року № 79–V) (справа про повноваження Конституційного Суду України) від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008.
6. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019.

Теми рефератів

1. Конституційна скарга як засіб захисту прав людини.
2. Правовий статус суддів Конституційного Суду України.
3. Особливості здійснення конституційного контролю в Україні.
4. Процедура визнання Конституційним Судом України актів неконституційними.
5. Діяльність Конституційного Суду України в умовах воєнного стану.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
3. Про Регламент Конституційного Суду України: постанова Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 р. № 1-пс/2018 (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#Text>
4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
10. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
11. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
12. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
14. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Додаткова:

1. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18–21. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2017/5.pdf
2. Бабенко К. А. Форми конституційного контролю і гарантії стабільності системи конституційного регулювання в Україні. URL: <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/410-formi-konstitutsijnogo-kontrolyu-i-garantiji-stabilnosti-sistemi-konstitutsijnogo-regulyuvannya-v-ukrajini.html>
3. Бакумов О. С. Проблематика юридичної відповідальності держави в позиціях Конституційного Суду України. *Науковий вісник публічного та*

приватного права. 2019. Вип. 2, т. 1. С. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.1>.

4. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 154–159. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/9/29.pdf>

5. Бичков І. Г. Щодо місця Конституційного Суду України в механізмі стримувань і противаг. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3 (289). С. 224–229

6. Бондаренко Б. Гарантії незалежності суддів Конституційного Суду України. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 3. С. 60–65. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2017-3/pdfs/6-bohdan-bondarenko-harantii-nezalezhnosti-suddiv-konstytutsiinoho-sudu-ukrainy.pdf>

7. Буруковська Н. В. Вплив європейської моделі конституційного судочинства на формування органів конституційної юстиції в Україні: історико-правовий підхід. URL: <http://www.nsj.gov.ua/files/1455630051BurukovskaNV.pdf>

8. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний Суд України: до питання про місце в системі розподілу влад. *Публічне право*. 2020. № 3 (39). С. 17–27.

9. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний контроль як вид державного контролю: змістовно-функціональна характеристика. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 9–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2019_4_3.

10. Гузій А. А. Конституційний контроль в зарубіжних країнах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Юридичні науки*. 2018. № 8 (48), т. 2. С. 12–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_8%282%29__4

11. Дрозд А. О. Історико-порівняльний аналіз формування інституту конституційного контролю в Німеччині та Франції. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 3–10. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/4_2019/3.pdf.

12. Єзеров А. А. Конституційна скарга і виключні обставини для перегляду справ. *Судебно-юридическая газета*. 2020. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/153161-konstitutsiyna-skarga-i-viklyuchni-obstavini-dlya-pereglyadu-sprav>

13. Запорожець В. Умови прийнятності конституційних скарг: законодавче врегулювання та практика Конституційного Суду України. *Український часопис конституційного права*. 2020. № 3. С. 25–50.

14. Івановська А. М. Розмежування судового та конституційного контролю: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 234–237. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/58.pdf

15. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

16. Костицький М. В., Камінська Н. В., Кушакова-Костицька Н. В. Перспективи вдосконалення діяльності Конституційного Суду України в умовах сучасних суспільних трансформацій. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. № 3 (9). URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1pxXqkSe70oJ:>

journals.uran.ua/sr_law/article/download/180113/180588/400273+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua

17. Недибалюк В. Д. Окремі аспекти незалежності Конституційного Суду України як гарантія реалізації основного закону. *Форум права*. 2019. № 54(1). С. 52–59. URL: https://forumprava.pp.ua/files/052-059-2019-1-FP-Nedybaliuk_8.pdf

18. Рабінович С. Контроль за застосуванням заходів відповідальності за порушення присяги судді Конституційного Суду України: питання конституційності й законності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 5. С. 63–73. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/visnik_5_2018.pdf

19. Селіванов А. Самообмеження компетенції Конституційного Суду України як умова застосування конституційної юрисдикції. *Публічне право*. 2018. № 3. С. 47–58.

20. Хмарук Т. В. Поняття та правова природа актів конституційної юстиції в Україні. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2019. № 1 (19). С. 1–13. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n1/19htvyvu.pdf>

21. Шляхтун П. П., Колух В. В. Конституційний Суд України як надпарламентський орган законодавчої влади. *Право України*. 2021. № 1. С. 215–228.

22. Щербанюк О. В. Проблеми реалізації конституційної скарги в Україні та шляхи їх вирішення. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 93–99.

Тема № 20. Роль Національної поліції у забезпеченні конституційних прав і свобод громадян України

Семінарське заняття № 11: Роль Національної поліції у забезпеченні конституційних прав і свобод громадян України

Навчальна мета заняття: розкрити роль Національної поліції у загальному механізмі забезпечення основних прав і свобод громадян України, визначити їх багатогранну діяльність у цій сфері.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Основні права та свободи громадян як об'єкт діяльності Національної поліції України.
2. Завдання та функції Національної поліції щодо забезпечення основних прав і свобод громадян.
3. Форми та методи діяльності поліції щодо забезпечення основних прав і свобод громадян.
4. Дотримання Національною поліцією міжнародних стандартів щодо юридичного забезпечення основних прав та свобод людини і громадянина.

Методичні вказівки

Розпочати роботу слід з визначення сутності та властивостей основних прав і свобод, їх розмаїття та місця у повсякденній діяльності правоохоронних

органів. Слід відзначити пріоритетне місце забезпечення прав і свобод серед цілей правозабезпечувальної діяльності Національної поліції й багатогранність діяльності підрозділів поліції у цій сфері.

Відповідь на друге питання плану повинна містити розгорнуту характеристику нормативної основи правозабезпечувальної діяльності поліції. Особливу увагу слід звернути на вихідні положення Закону України «Про Національну поліцію» 2015 р. та їх значення в сучасних умовах. Особлива увага має бути приділена діяльності поліції щодо забезпечення основних прав і свобод громадян в умовах воєнного стану, особливо дітей.

Третє питання плану має містити аналіз організаційних і правових форм діяльності поліції щодо забезпечення прав і свобод громадян. Бажано здійснити класифікацію цих форм та розкрити їх зміст і правову основу. Обов'язково слід звернути увагу на організаційно-правові та соціально-психологічні методи діяльності Національної поліції у цій сфері.

У відповіді на четверте питання плану слід здійснити комплексну оцінку діяльності поліції та її підрозділів щодо забезпечення основних прав і свобод громадян з точки зору міжнародно-правових стандартів. Необхідно розкрити основний зміст цих стандартів, їхній гуманістичний потенціал та важливість для поступального розвитку України на шляху до євроінтеграції та розбудови демократичної, правової держави.

У заключному питанні плану необхідно виявити найбільш суттєві проблеми й недоліки в діяльності Національної поліції щодо забезпечення основних прав і свобод людини, з'ясувати їх причини та основні шляхи їх подолання та удосконалення діяльності поліції у цій сфері.

Питання цільових виступів

1. Правові форми діяльності Національної поліції щодо забезпечення основних прав і свобод громадян.
2. Щодо проблем реформування Національної поліції України на сучасному етапі.

Теми рефератів

1. Роль поліції у механізмі забезпечення права громадян брати участь у референдумах і виборах.
2. Проблеми вдосконалення та розвитку Національної поліції в аспекті забезпечення основних прав і свобод громадян України.
3. Захист прав і свобод людини Національною поліцією в умовах війни.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

3. Дотримання прав людини в правоохоронній діяльності: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 319 с.
4. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
5. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
6. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
7. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
8. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
9. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
10. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
11. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
12. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
13. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
14. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Додаткова:

1. Бакаянова Н. М., Кубаєнко А. В., Свида О. Г. Організація діяльності Національної поліції України та оперативних підрозділів: навчально-методичний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) / Н. М. Бакаянова, А. В. Кубаєнко, О. Г. Свида. Одеса: Фенікс, 2020. 251 с.
2. Бакумов О. С. Інституціалізація правоохоронної функції держави як напрям підвищення відповідальності держави перед людиною та суспільством в умовах сучасної України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5, т. 1. С. 45–52. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2019/5/tom_1/7.pdf
3. Біліченко В. В. Міжнародні стандарти щодо захисту ключових прав та свобод людини в діяльності правоохоронних органів України. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. Т. 27. С. 29–35.
4. Боняк В. О. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності: навчальний посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 224 с.

5. Вітик Ю. Дотримання прав і свобод людини: принцип діяльності Національної поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 116–121. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/5/20.pdf>
6. Ганзицька Т. С. Правоохоронні органи в механізмі забезпечення гендерної рівності в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Право*. 2018. Вип. 5. С. 185–189.
7. Гурковський М. П., Єсімов С. С. Основні форми та методи діяльності поліції у сфері забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 171–186. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/en/documents_pdf/visnyky/nvsy/04_2016/16gmpgvu.pdf.
8. Дмитрик Р. В. Зарубіжний досвід діяльності поліцейських та можливості його використання в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 210–216.
9. Забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 1 липня 2022 року). Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2022. 398 с.
10. Ізбаш К. Л., Доценко О. С. Форми та методи діяльності Національної поліції України у сфері забезпечення прав і свобод дітей. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 3–7. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2021/2/3.pdf>
11. Коваленко В. Механізм захисту прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. Т. 19, № 1. С. 81–87. URL: <https://ojs.naiaiu.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/view/1212>.
12. Колесник Я. В. Поняття та класифікація принципів реалізації правоохоронної функції держави органами Національної поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 4. С. 156–162.
13. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
14. Миронюк Р. Громадський контроль за діяльністю поліції: монограф. Дніпро, 2020. 134 с. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3953/1/Монографія_Громадський_%20контроль_Миронюк%20Р.В.%2B%2B.pdf
15. Могілевська Л. Форми діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 128–132. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10226>
16. Остапович І. П. Особливості профілактичної діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. *Наука і правоохоронна діяльність*. 2020. № 2. С. 318–324.
17. Танько А. Стратегічні завдання та форми діяльності органів Національної поліції України як суб'єкта реалізації державної політики у сфері забезпечення прав і свобод людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 199–205. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9523>.

18. Федчишин А. Діяльність Національної поліції щодо захисту прав і свобод людини: сучасний стан, проблеми та перспективи в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4 (20). С. 311–316. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/38421/1/Федчишин.pdf>

19. Циганенко А. А. Напрямки удосконалення діяльності Національної поліції щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина. *Правова держава*. 2019. № 35. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:6y_-TCGCi1AJ:pd.onu.edu.ua/article/view/181341/182827+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua

20. Швець Д. В. Захист прав і свобод людини та громадянина – пріоритет діяльності Національної поліції України // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми: тези доп. круглого столу (Харків, 27 жовт. 2017 р.) / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС. С. 13–15. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2129>

Тема № 21. Територіальна організація публічної влади у сучасних державах

Семінарське заняття № 12: Територіальна організація публічної влади у сучасних державах: загальна характеристика

Навчальна мета: з'ясувати поняття та сутність територіальної організації публічної влади у сучасних державах, ознайомитись з основними підходами до питання організації публічної влади у зарубіжних країнах; визначити основні риси територіальної організації публічної влади в унітарних та федеративних державах, системи здійснення публічної влади на місцях; сформулювати цілісне уявлення про місцеві органи виконавчої влади в Україні, основною функцією яких є забезпечення реалізації на місцевому рівні законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади шляхом виконавчо-розпорядчої діяльності.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття та сутність територіальної організації публічної влади.
2. Місцеві державні адміністрації як органи виконавчої влади на місцях: поняття, система, структура. Принципи діяльності місцевих державних адміністрацій.
3. Функції та компетенція місцевих державних адміністрацій.
4. Організація, повноваження і порядок діяльності військово-цивільних адміністрацій.
5. Територіальні органи міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.
6. Взаємовідносини місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування.

Методичні вказівки

При вивченні теми необхідно виходити з того, що у більшості сучасних держав управління всіма справами на місцях здійснюють спеціальні органи місцевого самоврядування, що формуються на основі загального, рівного й прямого виборчого права при таємному голосуванні, а також спеціально призначеними з центру органами місцевого управління.

Розкриваючи перше питання плану необхідно почати зі з'ясування розбіжностей між органами місцевого управління та самоврядування. Необхідно дати визначення місцевого самоврядування, з'ясувати його сутність та розкрити головні ознаки такі, як виборність та самостійність у вирішенні питань місцевого значення. При цьому варто пам'ятати, що концепція місцевого самоврядування виходить насамперед із того, що місцеві співтовариства населення є одним з основних елементів будь-якого демократичного режиму, а право громадян на участь в управлінні суспільними справами є складовою демократичних принципів побудови більшості сучасних держав. Сила й вплив органів місцевого самоврядування в різних країнах відображають ступінь демократизму існуючого політичного режиму. Ці органи виникли й розвивалися як пряма протидія абсолютній владі центру. Далі необхідно визначити, що представляє собою місцеве управління, а також показати у чому полягає його відмінність від місцевого самоврядування.

Відповідь на друге питання передбачає з'ясування конституційно-правового статусу місцевих державних адміністрацій. При цьому необхідно дати визначення місцевих державних адміністрацій, показати їх місце в системі органів виконавчої влади, з'ясувати їх систему та порядок формування. Особлива увага має бути приділена статусу голови місцевої державної адміністрації. Опрацьовуючи другу частину питання, потрібно зауважити, що організація і діяльність місцевих державних адміністрацій здійснюється на певних засадах, визначених у Конституції України, законах та інших нормативно-правових актах. Серед поширених засад, як у практиці зарубіжного конституціоналізму, так і нашої держави, можна виділити принцип верховенства права, законності, пріоритетності прав людини, гласності, поєднання державних і місцевих інтересів, зміст яких потрібно розкрити. Окрема увага має бути приділена конституційному принципу поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, покладений в основу побудови територіального устрою України (ст. 132 Конституції України), оскільки саме місцеві державні адміністрації реалізують даний принцип.

Відповідь на третє питання передбачає аналіз завдань, функцій та повноважень місцевих державних адміністрацій. При цьому доречно звернутись до положень Конституції України та Закону України «Про місцеві державні адміністрації» 1999 р.

Відповідь на четверте питання передбачає ознайомлення з організацією, повноваженнями і порядком діяльності військово-цивільних адміністрацій, що є вкрай важливим в умовах російської агресії. Спираючись на Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» 2015 р. слід розглянути їх призначення,

порядок утворення і припинення діяльності, повноваження та права. Окрема увага має бути приділена статусу керівника військово-цивільної адміністрації.

При відповіді на п'яте питання слід виходити з того, що територіальні органи (підрозділи) міністерств та інших центральних органів виконавчої влади є державними органами, які утворюються відповідними ЦОВВ для реалізації їх функцій та повноважень на місцевому рівні, тобто в областях або районах, містах Києві та Севастополі. Необхідно проаналізувати теоретичні та практичні питання організації та діяльності територіальних органів центральних органів виконавчої влади в Україні, їх правовий статус, завдання діяльності, місце в системі територіальної організації влади.

При відповіді на шосте питання необхідно розкрити особливості взаємодії органів публічної влади на місцевому рівні, адже однією з особливостей організації державної виконавчої влади і самоврядування на місцях є те, що місцеві органи виконавчої влади створюються не тільки для здійснення контрольно-наглядових функцій щодо місцевого самоврядування, а й перебирають на себе основний обсяг повноважень щодо здійснення управління відповідними територіями. Водночас Конституція України допускає делегування повноважень місцевих державних адміністрацій виконкомам сільських, селищних і міських рад, а також обласних і районних рад – обласним і районним державним адміністраціям. Законодавство України встановлює межі такого делегування, а також інші форми взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, які слід охарактеризувати.

Питання цільових виступів

1. Поняття, види і ознаки органів публічної влади.
2. Система органів публічної влади.
3. Порядок призначення й усунення з посад голів місцевих державних адміністрацій.
4. Організація роботи місцевих державних адміністрацій.
5. Акти центральних та місцевих органів виконавчої влади.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України та конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої, третьої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частин першої, другої, третьої статті 140, частини другої статті 141 Конституції України, статті 23, пункту 3 частини першої статті 30 Закону України «Про державну службу», статей 12, 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статей 10, 13, 16, пункту 2 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ», статей 8, 10 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (справа про особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування у місті Києві) від 25 грудня 2003 року № 21-рп/2003.

Теми рефератів

1. Адміністративно-територіальний устрій і територіальна основа діяльності органів публічної влади в Україні.
2. Зарубіжний досвід здійснення децентралізації влади.
3. Принципи організації та діяльності органів публічної влади.
4. Завдання та функції Національної поліції України.
5. Взаємовідносини місцевих органів виконавчої влади з органами місцевого самоврядування в умовах проведення в Україні муніципальної реформи.
6. Україна як асиметрична відносно децентралізована унітарна держава.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 р. № 141-VIII (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/141-19>
3. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
4. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
5. Про затвердження Типового положення про територіальні органи міністерства ті іншого центрального органу виконавчої влади» (із змін.): Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. № 563. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-2011-п>
6. Державне будівництво і місцеве самоврядування: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 211 с.
7. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
8. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
9. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
10. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
11. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
12. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
13. Любченко П. М. Муніципальне право: підручник. Харків: Право, 2019. 510 с.
14. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.

15. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
16. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
17. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
18. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Додаткова:

1. Баймуратов М. Муніципальна влада в системі публічної влади в Україні в умовах муніципальної реформи. *Вісник АПСВТ*. 2018. № 1. С. 41–44. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_1_2018-41-44.pdf
2. Батанов О. В. Сучасні законопроектні ініціативи у сфері здійснення місцевого самоврядування у столиці України – місті Києві: досвід експертного аналізу. *Регіональне управління та місцеве самоврядування*. 2019. № 5. С. 174–188. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/5/13.pdf>
3. Бородін Є. І. Статус голови місцевої державної адміністрації в Україні: досвід законодавчого визначення. *Аспекти публічного правління*. 2018. Т. 6, № 5. С. 12–23.
4. Буглак Ю. Види відносин та сфери, які зумовлюють розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 166–171.
5. Касяненко Є. В. Теоретико-правова характеристика трансформації статусу місцевих державних адміністрацій в умовах децентралізації влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 20–23. URL: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/handle/123456789/3703>.
6. Коваленко Г. В. Впровадження децентралізації публічної влади на основі досвіду європейських країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 13, ч. 1. С. 120–123.
7. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>
8. Костицький В. Місцеве самоврядування як окрема гілка публічної влади. *Вісник АПСВТ*. 2018. № 1. С. 48–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2018_1_10.
9. Марчук М. І. Територіальне самоврядування Республіки Польща як складник європейської регіональної стратегії. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 3 (28). Т. 1. С. 50–54.
10. Маслова Я. І. Військово-цивільні адміністрації як суб'єкт публічного адміністрування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 213–216. URL: http://lsei.org.ua/3_2021/56.pdf.
11. Мішина Н. В. Муніципальна реформа в Україні: стан і перспективи. *Право України*. 2018. № 4. С. 126–138.

12.Панчишин Р.І. Поняття та форми взаємодії органів місцевого самоврядування і місцевих органів державної виконавчої влади. *Право і суспільство*. 2018. № 6, ч. 2. С. 108–113.

13.Пастушенко В. А. Адміністративні обов'язки місцевих державних адміністрацій в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 5. С. 111–117.

14.Сабурова Г. Б. Обласні державні адміністрації в системі державного управління та їх роль у комплексному забезпеченні управлінських рішень. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. Т. 29 (68). № 1. С. 139–145.

15.Свіріна К. С. Особливості адміністративно-правового забезпечення повноважень військово-цивільних адміністрацій. *Науковий вісник МГУ України. Серія: Право*. 2018. № 36. С. 164–166.

16.Тарасенко Т. М. Організаційно-правові засади діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану: можливості та обмеження. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 4. С. 51–58. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.4.7>

17.Ткаля О. Загальні принципи організації та діяльності державного апарату. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 274–279.

18.Шутова О. С., Хайрулліна Д. І. Інститут військово-цивільних адміністрацій та його запровадження в зоні проведення антитерористичної операції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 130–133.

19.Яковчук Я. Обласні військові адміністрації як тимчасові органи державної місцевої влади. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 4 (32). С. 109–116. DOI:10.35774/app2022.04.109

Тема № 21. Територіальна організація публічної влади у сучасних державах

Семінарське заняття № 13: Загальнотеоретичні аспекти організації місцевого самоврядування.

Навчальна мета: з'ясувати юридичну природу місцевого самоврядування, його демократичний характер та зв'язок з державою і громадянським суспільством.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання

1. Поняття місцевого самоврядування, його соціальне призначення і політична роль.
2. Основні концепції місцевого самоврядування.
3. Загальні принципи місцевого самоврядування.
4. Гарантії місцевого самоврядування.
5. Система місцевого самоврядування в Україні.
6. Конституційно-правовий статус депутатів місцевих рад.

Методичні вказівки

Розкриваючи перше питання плану, слід мати на увазі, що місцеве самоврядування є складним, багатоаспектним явищем. Необхідно розкрити зміст місцевого самоврядування як однієї з основ конституційного ладу будь-якої демократичної держави, як форми народовладдя, форми децентралізації публічної влади та як самостійної підсистеми публічної влади, відмінної від державної. Крім того, необхідно проаналізувати ознаки місцевого самоврядування.

При відповіді на друге питання варто виходити з того, що науковий потенціал самоврядницької ідеї розкривається в сукупності теоретичних конструкцій, базових юридичних понять та категорій, які сприяють оформленню відповідних теорій місцевого самоврядування. Необхідно послідовно розкрити сутність кожної з концепцій: державницької, громадівської, теорії муніципального дуалізму та ін.; дослідити їх переваги та недоліки.

Розглядаючи третє питання необхідно пам'ятати, що в основі організації місцевого самоврядування важливу роль відіграють його принципи. Принципи місцевого самоврядування – це визначені, як правило, конституцією та відповідними законами вихідні засади, що покладені в основу його організації і функціонування і визначають властивості та ознаки місцевого самоврядування. Необхідно охарактеризувати принципи місцевого самоврядування, які знайшли своє закріплення в Європейській хартії місцевого самоврядування. Принципи місцевого самоврядування в Україні доцільно розкривати на основі чинного Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» 1997 р.

Четверте питання плану стосується гарантій місцевого самоврядування, які виступають необхідною умовою найбільш повного і ефективного функціонування місцевого самоврядування, його становлення і розвитку. Необхідно дати визначення гарантій місцевого самоврядування, розкрити зміст загальних та спеціальних (юридичних) гарантій місцевого самоврядування.

При відповіді на п'яте питання плану слід виходити з того, що визначення системи місцевого самоврядування та її елементів є досить складним, оскільки саме поняття місцевого самоврядування може розглядатися в різних площинах. Оскільки за сучасного стану справ в Україні кожна з цих площин-аспектів виражається у певних формах, то в процесі опису системи українського місцевого самоврядування необхідно враховувати всі ці аспекти.

Відповідь має ґрунтуватись на Конституції України та Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» та складатись з двох частин: спочатку слід розкрити систему форм місцевого самоврядування, а вже потім – систему суб'єктів місцевого самоврядування в Україні. Особливу увагу доцільно приділити характеристиці правового статусу територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування.

При відповіді на останнє, шосте питання, керуючись Законом України «Про статус депутатів місцевих рад» 2002 р. необхідно розглянути статус депутатів місцевих рад. При цьому варто пам'ятати, що депутат місцевої ради є представником інтересів територіальної громади села, селища, міста чи їх

громад, виборців свого виборчого округу і як такий зобов'язаний виражати і захищати інтереси відповідної територіальної громади та її частини – виборців свого виборчого округу, виконувати їх доручення в межах своїх повноважень, наданих законом, брати активну участь у здійсненні місцевого самоврядування.

Питання цільових виступів

1. Поняття і ознаки місцевого самоврядування в Україні.
2. Гарантії місцевого самоврядування.
3. Принципи місцевого самоврядування в Україні.
4. Інтеграція гендерного принципу в діяльність органів місцевого самоврядування.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 6, частини першої статті 11, частини четвертої статті 16, пунктів 3, 5, 6, 9, 10, 16 частини першої статті 26, частин третьої і четвертої статті 41, частини шостої статті 42, статей 51, 52, 53, 54, частини четвертої статті 61, частини першої статті 62, частин першої, шостої, сьомої статті 63, частин четвертої, п'ятої, шостої статті 78, частин третьої, п'ятої, сьомої статті 79, абзацу третього пункту 2 розділу V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про місцеве самоврядування) від 9 лютого 2000 року № 1-рп/2000.

Теми рефератів

1. Форми безпосередньої демократії на місцевому рівні.
2. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування.
3. Принципи та основні напрями реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади.
4. Форми й методи діяльності місцевого самоврядування.
5. Загальнотеоретичні аспекти організації місцевого самоврядування в Україні.
6. Конституційно-правовий статус місцевих рад в Україні.
7. Конституційно-правовий статус депутатів місцевих рад в Україні.
8. Представницькі органи місцевого самоврядування: їх система і порядок формування.
9. Конституційно-правовий статус представницьких органів місцевого самоврядування, їх органів та посадових осіб.
10. Співпраця органів місцевого самоврядування з військовим командуванням та військовими адміністраціями.

Література

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>

3. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII (із змін.) URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
5. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 р. № 2493-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>
6. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 р. № 93-IV (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93-15>
7. Державне будівництво і місцеве самоврядування: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 211 с.
8. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.
9. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
10. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.
11. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
12. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.
13. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
14. Любченко П. М. Муніципальне право: підручник. Харків: Право, 2019. 510 с.
15. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.
16. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.
17. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
18. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
19. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

Додаткова:

1. Букіна Т. В., Лазарева А. О., Губа М. І. Громадські слухання як форма взаємодії влади та громадськості: теоретичні аспекти. *Державне управління:*

удосконалення та розвиток. 2021. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/33.pdf

2. Волошина Я. Місцеве самоврядування: теорії походження та їх реалізація. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 117–122. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/3/23.pdf>

3. Гайдар М. Є. Принципи місцевого самоврядування в аспекті процесу об'єднання територіальних громад в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4 (29), т. 2. С. 8–13. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/426>.

4. Долженков О., Гжибовська Т. Статус обласних рад у системі здійснення місцевого самоврядування в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. Т. 2, № 83. С. 146–150. URL: <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/237294>

5. Кириченко Ю. М. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 216–219. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2018/58.pdf.

6. Ключевський В. І. Органи місцевого самоврядування в Україні: історичний аспект та нагальні проблеми сьогодення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30 (69). № 6. С. 102–108.

7. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

8. Костенко С. О., Мамчур С. М. Компаративний аналіз систем місцевого самоврядування в Україні та деяких країн світу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 53–56. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2019/14.pdf.

9. Костицький В. Місцеве самоврядування як окрема гілка влади. *Вісник АПСВТ*. 2018. № 1. С. 48–50.

10. Максименко Ю. Статус і повноваження депутатів місцевих рад. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 175–180.

11. Марчук М. І. Місцеві вибори у країнах Європейського Союзу та Україні: порівняльна характеристика *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 119–123.

12. Миколук А. В. Робота органів місцевого самоврядування під час воєнного стану. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 2. С. 67–73. DOI: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.2.9>

13. Мішин С. І. Теоретично-методологічні засади реформування системи місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 64. С. 60–77.

14. Мішина Н. В. Муніципальна реформа в Україні: стан і перспективи. *Право України*. 2018. № 4. С. 126–138.

15. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Третньої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня

2019 р.). К.: ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2019 228 с. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/knyga2019_rik.pdf

16. Пехник А. В., Дзюбенко Ю. М. Безпосередня демократія як форма реалізації народовладдя в Україні (місцевий рівень). *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 61. С. 275–285.

17. Ременяк О. В. Перспективи реформи децентралізації публічної влади в Україні крізь призму державотворчої практики: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 4. С. 34–39.

18. Ткачук А. Ф., Наталенко Н. В. Робоча книжка депутата місцевої ради територіальної громади. Для депутатів і не тільки. К.: ТОВ «Видавництво “Юстон”», 2020. 150 с. URL: <https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/workbook-for-lc-2020-1.pdf>

19. Шевченко А. О. Тенденції модернізації статусу територіальної громади в умовах децентралізації влади: зарубіжний досвід для України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 3. С. 91–94.

20. Шевченко А. О., Демиденко В. О. Функціональна характеристика територіальних громад: проблеми теорії і практики. *Вісник Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія юрид. науки*. 2018. № 1. С. 14–18.

3. Інформаційне та методичне забезпечення

Рекомендована література

3.1. Основна

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.

3. Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.

4. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.

5. Конституція Автономної Республіки Крим від 21 жовтня 1998 р., затв. Законом України від 23 грудня 1998 р. № 350-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 43.

6. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 р. № 3671-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

7. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 р. № 90/98-ВР (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/90/98-вр>

8. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>

9. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV (із змін.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
10. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>
11. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 р. № 141-VIII (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/141-19>
12. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 26.01.2021 р. № 1135-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text>
13. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
14. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. № 2235-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
15. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-19>
16. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України від 23 вересня 1997 р. № 540/97-ВР (із змін) (назва Закону в редакції Закону [№ 2849-IX від 13.12.2022](#)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-вр#Text>
17. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
18. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
19. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII (в ред. Закону від 21 вересня 1999 р. № 1079-XIV) (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>
20. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII (зі змін.) URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
21. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
22. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
23. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII (із змін.) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>
24. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19>
25. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

26. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>
27. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5207-VI (із змін.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>
28. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>
29. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII (в ред. Закону від 13 січня 2011 р. № 2938-VI) (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
30. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII (із змін.). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
31. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (в ред. Закону від 22 грудня 2005 р. № 3277-IV) (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>
32. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
33. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
34. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
35. Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 р. № 595-VIII (із змін.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-19>
36. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
37. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27 квітня 2021 р. № 1414-IX (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
38. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>
39. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2827-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>
40. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
41. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2365-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>
42. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
43. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

44. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page7>

45. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 р. № 183/98-ВР (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр>

46. Про Рахункову палату: Закон України від 2 липня 2015 р. № 576-VIII (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/576-19>

47. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>

48. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 р. № 987-XII (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>

49. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 р. № 2493-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>

50. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 р. № 93-IV (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93-15>

51. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII (в ред. Закону від 22 березня 2001 р. № 2328-III) (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>

52. Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України від 15 січня 1999 р. № 401-XIV (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/401-14>

53. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

54. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>

55. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>

56. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 р. № 1932-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-15/page2>

57. Рішення Конституційного Суду України за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) від 14 грудня 1999 р. № 10-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99>

58. Загальне положення про міністерство, інший центральний орган державної виконавчої влади: Указ Президента України від 12 березня 1996 р. № 179/96. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=179/96>

59. Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України»: Указ Президента України від 27 березня 2001 р. № 215/2001 (із змін.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215/2001#Text>

60. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24. лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

61. Про затвердження Типового положення про територіальні органи міністерства ті іншого центрального органу виконавчої влади» (із змін.): Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. № 563. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-2011-п>

62. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010 (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010>

63. Про систему центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 15 грудня 1999 р. № 1572/99 (із змін.) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1572/99>

Підручники та навчальні посібники:

64. Державне будівництво і місцеве самоврядування: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 211 с.

65. Дотримання прав людини в правоохоронній діяльності: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 319 с.

66. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 554 с.

67. Конституційне право України: підручник / Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

68. Конституційне право України: підручник. Ужгород: ВД «Гельветика», 2018. 461 с.

69. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.

70. Конституційне право: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с.

71. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

72. Конституційні засади сучасного державотворення: навч. посіб. у питаннях і відповідях. Харків: Право, 2017. 303 с.

73. Любченко П. М. Муніципальне право: підручник. Харків: Право, 2019. 510 с.

74. Нестерович В. Ф. Виборче право України: підручник. Київ: Ліра-К, 2017. 503 с.

75. Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України. Київ: Ліра-К, 2018. 639 с.

76. Панкевич О. З. Державне право зарубіжних держав: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 259 с.

77. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 327 с.

78. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права: рекомендовано МОН України / за заг. ред. Л.Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

79. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

3.2. Додаткова:

1. Азаренко Т. Парламентський бікамералізм та адміністративно-територіальна реформа. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 171–174.

2. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. Вип. 84. С. 3–9.

3. Андрусів Л. М. Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів Президента України. *Приватне та публічне право*. 2020. № 1. С. 3–7. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17117/1/3.pdf>

4. Афанасенко С. І. Конституційні гарантії прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 3–5.

5. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18–21. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2017/5.pdf

6. Бабенко К. А. Форми конституційного контролю і гарантії стабільності системи конституційного регулювання в Україні. URL: <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/410-formi-konstitutsijnogo-kontrolyu-i-garantiji-stabilnosti-sistemi-konstitutsijnogo-regulyuvannya-v-ukrajini.html>

7. Бабкова В. С. Проблеми поглиблення спеціалізації місцевих загальних судів в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 195–200.

8. Баймуратов М. Муніципальна влада в системі публічної влади в Україні в умовах муніципальної реформи. *Вісник АПСВТ*. 2018. № 1. С. 41–44. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_1_2018-41-44.pdf

9. Бакаянова Н. М. Єдиноначальність та колективний спосіб реалізації повноважень у діяльності Державного бюро розслідувань. *Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 16 чер. 2018 р., м. Одеса / редкол.: Г. О. Ульянова (голова) [та ін.]. Одеса: Юридична література, 2018. 432 с.

10. Баковецька О. Волонтерський рух в Україні на сучасному етапі розвитку. *Літопис Волині*. 2021. № 23. 36–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.23.06>

11. Бакумов О. Відповідальність Парламенту України в системі юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз. *Право України*. 2019. № 7. С. 198–217. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/4/part_1/5.pdf

12. Бакумов О. С. Президент України в системі гарантування юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз. *Актуальні проблеми*

вітчизняної юриспруденції. 2019. Спецвип., т. 2. С. 24–30. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9135?show=full>

13. Бакумов О. С. До питання про якість законів у контексті відповідальності парламенту. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. Республіка Молдова, August 2019. Nr. 4 (38). С. 25–31. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/4/part_1/5.pdf

14. Бакумов О. С. Інституціалізація правоохоронної функції держави як напрям підвищення відповідальності держави перед людиною та суспільством в умовах сучасної України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5, т. 1. С. 45–52. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2019/5/tom_1/7.pdf

15. Бакумов О. С. Проблематика юридичної відповідальності держави в позиціях Конституційного Суду України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2, т. 1. С. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.1>.

16. Баликіна-Галанець Л. І. Конституційно-правовий статус парламентів країн ЄС з республіканською формою правління (змішані республіки). *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2020. № 38. С. 25–33. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/krok-university-law-journal/article/view/243>

17. Бараненко Д. В. Принципи діяльності центральних органів виконавчої влади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020 № 46. С. 25–29. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc46/7.pdf>

18. Батанов О. В. Порівняльна характеристика унітаризму та федералізму: концептуальні аспекти теорії та практики. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 87–93.

19. Батанов О. В. Сучасні законопроектні ініціативи у сфері здійснення місцевого самоврядування у столиці України – місті Києві: досвід експертного аналізу. *Регіональне управління та місцеве самоврядування*. 2019. № 5. С. 174–188. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/5/13.pdf>

20. Батанов О. В. Унітаризм як політичний та правовий феномен: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2019. № 4. С. 20–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdonnupn_2019_4_5

21. Баулін Ю. Принцип верховенства права у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 1. С. 18–27.

22. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, т. 2. С. 36–39. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1\(2\)__11/](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2017_1(2)__11/)

23. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 154–159. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/9/29.pdf>

24. Берназюк І. М. Програма діяльності Кабінету Міністрів України: поняття, сутність та значення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 26–28. URL: http://lsej.org.ua/4_2017/7.pdf
25. Берченко Г. В. Декомунізація в Україні: конституційно-правові аспекти. *Форум права*. 2017. № 4. С. 13–23. URL: http://nbuv.gov.ua/u/jrn/fp_index.htm_2017_4_4
26. Бичков І. Г. Щодо місця Конституційного Суду України в механізмі стримувань і противаг. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3 (289). С. 224–229
27. Біліченко В. В. Міжнародні стандарти щодо захисту ключових прав та свобод людини в діяльності правоохоронних органів України. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. Т. 27. С. 29–35.
28. Білоскурська О. Ступінь наукової розробки інституту конституційних обов'язків людини та громадянина в Україні. *Правова держава*. 2017. № 27. С. 28–32. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/233774>
29. Білоус О. В. Трансформація конституційно-правового статусу прокуратури в Україні та зарубіжний досвід. *ScienceRise: JuridicalScience*. 2019. № 3 (9). С. 17–23.
30. Богів Я. Безпосередня демократія як форма реалізації народного суверенітету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 22. С. 205–213.
31. Бондаренко Б. Гарантії незалежності суддів Конституційного Суду України. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 3. С. 60–65. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2017-3/pdfs/6-bohdan-bondarenko-harantii-nezalezhnosti-suddiv-konstytutsiinoho-sudu-ukrainy.pdf>
32. Бондаренко В. Ю. Взаємодія громадських об'єднань та політичних партій в Україні – інституціональний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43, т. 1. С. 9–13.
33. Бондаренко Н. О. Громадянське суспільство в Україні: історико-правові аспекти становлення та розвитку. *Форум права*. 2017. № 5. С. 57–63. URL: <https://forumprava.pp.ua/files/057-063-2017-5-----9-.pdf>
34. Боняк В. О. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності: навчальний посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 224 с.
35. Бородин Є. І. Статус голови місцевої державної адміністрації в Україні: досвід законодавчого визначення. *Аспекти публічного правління*. 2018. Т. 6, № 5. С. 12–23.
36. Босий В. П. Зміст основних обов'язків біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1, т. 5. С. 121–126.
37. Брезгунова Л. Безпека журналіста під час роботи в зоні збройного конфлікту / Pressa: сайт. 31.07.2021. URL: <https://pressassociation.org.ua/ua/bezpeka-zhurnalista-pid-chas-roboti-v-zoni-konfliktu/>
38. Брижко В. М., Пилипчук В. Г. Приватність, конфіденційність та безпека персональних даних. *Інформація і право*. 2020. № 1 (32). С. 33–46.

39. Буглак Ю. Види відносин та сфери, які зумовлюють розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 166–171.
40. Букіна Т. В., Лазарева А. О., Губа М. І. Громадські слухання як форма взаємодії влади та громадськості: теоретичні аспекти. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/33.pdf
41. Бурлаков С. В. Інтернет–ЗМІ в Україні: актуальні проблеми правового регулювання. *Юридична наука*. 2020. № 5 (107). С. 60–67.
42. Буруковська Н. В. Вплив європейської моделі конституційного судочинства на формування органів конституційної юстиції в Україні: історико-правовий підхід. URL: <http://www.nsj.gov.ua/files/1455630051BurukovskaNV.pdf>
43. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний Суд України: до питання про місце в системі розподілу влад. *Публічне право*. 2020. № 3 (39). С. 17–27.
44. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний контроль як вид державного контролю: змістовно-функціональна характеристика. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 9–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2019_4_3.
45. Бучин М. А., Дутчак Х. І. Особливості формування та реалізації державної політики щодо захисту прав національних меншин (на прикладі України та Республіки Польща). *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2019. № 4. С. 68–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdonnupn_2019_4_13/
46. Варунц Л. Д. Особливості конституційно-правового статусу глави держави у Канаді. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 28–31. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4063>
47. Васін М. С. Сучасна державна-церковна взаємодія в Україні: переосмислення конституційних засад. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 3. С. 80–87.
48. Ващенко Ю. В. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом: проблеми правової природи та перспективи реформування. *Адміністративне право і процес*. 2018. № 3 (9). Ювілейний. С. 122–141.
49. Вітик Ю. Дотримання прав і свобод людини: принцип діяльності Національної поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 116–121. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/5/20.pdf>
50. Вітюк Д. Л., Павлюх О. А. Вибори як форма безпосередньої демократії: теоретико-правовий аспект. *Альманах права*. 2019. Вип. 10. С. 115–121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2019_10_25
51. Водянніков В. Конституціоналізм в екстремальних умовах: установка її встановлена влада в кризові періоди. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 4. С. 8–37.
52. Волошина Я. Місцеве самоврядування: теорії походження та їх реалізація. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 117–122. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/3/23.pdf>

- 53.Воронько Л. О. Гендерна політика в системі державної служби: поняття і сутність. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12VLOSPS.pdf>
- 54.Вплив covid-19* на права жінок в Україні. Звіт Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем». 2019. 51 с.
- 55.Гайдар М. Є. Принципи місцевого самоврядування в аспекті процесу об'єднання територіальних громад в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4 (29), т. 2. С. 8–13. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/426>.
- 56.Гамбург І., Гамбург С. Закріплення моделі політико-територіального устрою в конституціях держав: плюралізм підходів і досвід для України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 365–370. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/64.pdf>
- 57.Ганзицька Т. С. Правоохоронні органи в механізмі забезпечення гендерної рівності в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: ПРАВО*. 2018. Вип. 5. С. 185–189.
- 58.Гбур З. В., Галушкіна Л. В., Акімов О. О. Кабінет Міністрів України: функції, повноваження та відповідальність. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 5. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2022/5.pdf
- 59.Герасименко Є. До поняття та класифікації іноземних громадян та осіб без громадянства. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2020. № 2 (46). С. 45–51. URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/226610/226182>
- 60.Гербут Н. Гендерне квотування як основний механізм забезпечення паритетного представництва жінок у виборчих органах влади. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 6 (56). С. 197–207. URL: https://ipien.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/gerbut_genderne.pdf.
- 61.Глагович М. В., Діденко Н. Г. Повноваження Кабінету Міністрів України, функції та відповідальність. *Державне управління*. 2021. № 7. С. 91–97. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2021/16.pdf
- 62.Головань В. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини в системі гарантій конституційних прав і свобод. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 136–140.
- 63.Головко О. С. Місце та функції інституту президента в політичній системі демократичних суспільств. *Аспекти публічного правління*. 2018. Т. 6, № 5. С. 41–51.
- 64.Голуб М. В. Муніципальна поліція як елемент правоохоронної системи деяких країн Європи. *Південноукр. прав. часопис*. 2019. № 4, т. 2. С. 26–29. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/4/part_2/7.pdf
- 65.Гречило А., Завітій Б. НАШ ГЕРБ. Українські символи від княжих часів до сьогодення Альбом. Київ: Родовід, 2018. 400 с.
- 66.Грішин О. Історична роль і місце Президента в системі органів державної влади сучасної України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. Т. 2. № 78. С. 9–13.
- 67.Гудзь Л., Гудзь Т. Принцип загального виборчого права: міжнародні стандарти та перспективи законодавчої реалізації в Україні. *Вісник*

Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право. 2020. С. 30–39. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/16370>

68.Гудзь Т. І. Верховенство конституції як принцип засад конституційного ладу України. *Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення*: Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 черв. 2021 р.) / КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2021. С. 154–156.

69.Гудзь Т. І. Засади конституційного ладу України та їх ознаки. *Новітні тенденції сучасної юридичної науки*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 4–5 грудн. 2020 р.) / Дніпро: ГО «Правовий світ», 2020. С. 29–31.

70.Гудзь Т. І. Конституційне закріплення суспільного ладу: основні підходи. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58). С. 21–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2015_3_6/

71.Гудзь Т. І. Принцип вільного руху інформації як основний принцип європейської аудіовізуальної політики // Протидія кіберзагрозам та торгівлі людьми: тези доп. міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 26 лист. 2019 р.). Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС. С. 305–308. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/26_11_2019/pdf/97.pdf

72.Гудзь Т. І. Форми посягання на конституційний лад України // Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє: тези доп. міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 22 лист. 2019 р.). Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС. С. 132–133.

73.Гудзь Т. І., Головня А. І. Захист персональних даних в умовах російсько-українсько війни. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах окупації українських територій*: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (в авторській редакції), м. Кривий Ріг, 30 вересня 2022 року. Кривий Ріг: ДонДУВС, 2022. С. 160–163.

74.Гудзь Т. І., Павленко С. М. Новітні тенденції захисту прав людини в Україні у сфері бізнесу під час воєнного стану. *Science, development and the latest development trends: XXXV International Scientific and Practical Conference*. 06-09 September 2022, Paris, France. 2022. URL: https://isg-konf.com/uk/science-development-and-the-latest-development-trends/?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=Test_GMAIL_NEW_UA_SITE_Konferencija&utm_content=800565517

75.Гузій А. А. Конституційний контроль в зарубіжних країнах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Юридичні науки*. 2018. № 8 (48), т. 2. С. 12–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_8%282%29__4

76.Гурковський М. П., Єсімов С. С. Основні форми та методи діяльності поліції у сфері забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 171–186. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/en/documents_pdf/visnyky/nvsv/04_2016/16gmpgvu.pdf

77.Дахова І. І. Принцип єдиного громадянства в законодавстві та практиці України та зарубіжних країн. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 26. С. 95–109.

- 78.Дерець В. А. Удосконалення правових засад системи центральних органів виконавчої влади України. *Правова держава*. 2020. Вип. 3. С. 333–340.
- 79.Державна політика щодо захисту прав національних меншин: досвід країн Вишеградської групи / Колективна монографія. Львів. Видавництво «Сорока», 2019. 184 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/2150/monografiyavyshegrad.pdf>
- 80.Деркач А. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини та їх відображення в Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 124–127.
- 81.Деркач А. Л. Формування складу Кабінету Міністрів України: правове регулювання та реалії сьогодення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6, т. 3. С. 26–29. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_tom_3_2017/8.pdf.
- 82.Динник І. П. Депутатська етика для парламентарів: європейський досвід та Україна. *Економіка та держава. Серія державне управління*. 2017. № 2. С. 12–15. URL: http://www.pa.economy.in.ua/pdf/2_2017/5.pdf
- 83.Діяльність народного депутата України у Верховній Раді України: Посібник для народних депутатів України / Лінецький С. В., Крижанівський В. П., Крук О. І. К.: Друкарський дім Олега Федорова, 2019. 104 с.
- 84.Дмитрик Р. В. Зарубіжний досвід діяльності поліцейських та можливості його використання в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 210–216.
- 85.Добровольська Н. В., Хамходера О. П. Офіс Президента України як державний орган (у контексті антикорупційного законодавства). *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 2 (68). С. 82–90. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2020/16.pdf
- 86.Долженков О., Гжибовська Т. Статус обласних рад у системі здійснення місцевого самоврядування в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. Т. 2, № 83. С. 146–150. URL: <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/237294>
- 87.Доронін І. Контрольні повноваження Президента України у сфері національної безпеки: проблеми і перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 95–100. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/2/19.pdf>
- 88.Дракохруст Т. В. Особливості правової регламентації законодавства України у сфері захисту прав іноземців та осіб без громадянства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 190–193. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2017/50.pdf.
- 89.Дробуш І. В., Кутинець В. В. Проблеми набуття громадянства України. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1 (45.1). С. 35–38.
- 90.Дрозд А. О. Історико-порівняльний аналіз формування інституту конституційного контролю в Німеччині та Франції. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 3–10. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/4_2019/3.pdf.
- 91.Дрьомов С. В. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2017. 52 с. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Institut_Gromadyanstva_Print_Bleed=3mm-b18af.pdf

92. Етнокультурна автономія як інститут забезпечення прав національних меншин: світовий досвід і Україна: наукова записка / Кресіна І., Явір В., Ходаківський М. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. 120 с
93. Євсюкова О. В. Запровадження принципів реалізації сервісно-орієнтованої діяльності органів публічної влади в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2018_3_16
94. Єднак В. М. Місце правоохоронних органів у системі органів державної влади. *Південноукр. прав. часопис*. 2019. № 4, т. 2. С. 38–40.
95. Єзеров А. А. Конституційна скарга і виключні обставини для перегляду справ. *Судебно-юридическая газета*. 2020. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/153161-konstitutsiyna-skarga-i-viklyuchni-obstavini-dlya-pereglyadu-sprav>
96. Єспринцев П. С., Носевич Н. Р. Федеральне бюро розслідувань США: історія, правова основа професійної діяльності, завдання, структура. *Прав. часопис Донбасу*. 2020. № 1(70). С. 14–23.
97. Єфімов О. М., Заєць В. А. Механізм реалізації прав і свобод національних меншин України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2018. Вип. 59. С. 517–523.
98. Желих Н. М. Повноважність Верховної Ради України як необхідна умова здійснення її конституційних повноважень. *Юридичний електронний журнал*. 2018. № 4. С. 13–15. URL: http://lsej.org.ua/4_2018/4_2018.pdf
99. Журавель Я. В. Нормативно-правовий рівень оптимізації системи центральних органів виконавчої влади в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 1 (30). С. 72–76.
100. Журавльов Д. Поняття і загальна характеристика центральних органів виконавчої влади України. *Публічне право*. 2018. № 3 (11). С. 61–67.
101. Забезпечення гендерної рівності: проблеми теорії та практики: навч. посіб. / за ред. Н. Камінської. Київ, 2018. 285 с.
102. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові основи використання зарубіжного досвіду при охороні і захисті виборчих прав громадян. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 3. С. 24–27. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2019/8.pdf.
103. Задоянко К. О. Законодавство Європейського Союзу у сфері забезпечення політики гендерної рівності: досвід для України. *Юридичний журнал*. № 23. 2019. С. 144–150.
104. Закірова С. Референдум як інструмент прямої демократії: міжнародний досвід і корисні уроки для України. *Громадська думка про правотворення*. 2019. № 10 (175). С. 4–13. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2019/10.pdf>.
105. Закоморна К., Юхименко Д. Досвід функціонування інституту глави держави в системі стримувань та противаг у пострадянських країнах: перспективи для України. *Право і суспільство*. 2021. № 5. С. 122–126. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/5/21.pdf>

106. Запорожець В. Умови прийнятності конституційних скарг: законодавче врегулювання та практика Конституційного Суду України. *Український часопис конституційного права*. 2020. № 3. С. 25–50.
107. Зінченко О. В. Особливості форми правління арабських монархій (порівняльний аналіз). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. Т. 25, № 1. С. 50–64. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/519213.pdf>
108. Зозуля О. І. Критерії та принципи формування персонального складу комітетів Верховної Ради України. *Форум права*. 2019. № 2. С. 36–44. URL: http://forumprava.pp.ua/files/036-044-2019-2-FP-Zozulia_6.pdf
109. Зубенко Г. В. Форми парламентської відповідальності члена уряду: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2019. Вип. 27. С. 49–54.
110. Івановська А. М. Розмежування судового та конституційного контролю: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 234–237. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/58.pdf
111. Іванченко Ю. М. Сутність, головні напрями та способи державної інформаційної політики в Україні. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/philo/05ijmipu.pdf>
112. Івченко Ю. В. Гендерна рівність в Україні (національні особливості). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2018. № 1–2. С. 52–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2018_1-2_8
113. Ізбаш К. Л., Доценко О. С. Форми та методи діяльності Національної поліції України у сфері забезпечення прав і свобод дітей. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 3–7. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2021/2/3.pdf>
114. Ільницький М. С. Становлення конституційного ладу в Україні. *Право.ua*. 2017. № 3. С. 10–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2017_3_4.
115. Ірклієнко А. І. Двопалатний парламент в умовах формування конституційної демократії. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 136–139.
116. Йосифович Д. І., Андрусишин Р. М. Проблеми реформування органів виконавчої влади в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. № 4. С. 143–152.
117. Каглинський О. Є. правові засади діяльності Служби безпеки України як суб'єкта сфери безпеки і оборони. *Нове українське право*. 2022. Вип. 3. С. 68–74. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/285/250>.
118. Какаулiна Л. До питання конституцiалiзацiї iнституту Державного герба України // Юридична газета online: сайт. 07.09.2021. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/konstytutsiine-pravo/do-pitannya-konstitucializaciyi-institutu-derzhavnogo-gerba-ukrayini.html>
119. Калініченко Б. М. Сучасні ЗМІ як інструмент інформаційної війни. *Політикус*. 2018. Вип. 1. С. 77–82.

120. Каракасіді О. Ф. Специфіка конституційно-правових основ державної влади у сучасній Україні та проблеми її практичної реалізації. *Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління*. 2018. С. 38–47.
121. Кардаш А. В. Інформація про особу та персональні дані: окремі аспекти співвідношення. *Форум права*. 2017. № 4. С. 87–92. URL: http://nbuv.gov.ua/u/jrn/fp_index.htm_2017_4_15
122. Карлова В. В. Державна мова як засіб формування національної свідомості українського суспільства. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej5/txts/07kvvsus.htm>
123. Касинюк Л. А., Мельник Е. А. Правова держава та проблеми становлення її в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 28–32. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2019/6.pdf
124. Касяненко Є. В. Теоретико-правова характеристика трансформації статусу місцевих державних адміністрацій в умовах децентралізації влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 20–23. URL: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/handle/123456789/3703>.
125. Кириченко Ю. Конституційне закріплення права на невтручання в особисте і сімейне життя в Україні та європейських державах: порівняльно-правовий аналіз. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 5. С. 34–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2018_5_9
126. Кириченко Ю. М. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 216–219. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2018/58.pdf.
127. Кириченко Ю., Давлетова Г. Роль політичних партій у сучасних процесах державного будівництва в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 7–12. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/01/s3_ua/3.pdf
128. Кінаш Н. Б. Принципи громадянства як фактор забезпечення національної безпеки України. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 2. С. 63–66.
129. Клименко О. М., Данилюк Ю. В. Конституційно-правовий статус народного депутата України: проблемні питання та підходи до їх вирішення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. Вип. 4. С. 50–59.
130. Ключевський В. І. Органи місцевого самоврядування в Україні: історичний аспект та нагальні проблеми сьогодення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30 (69). № 6. С. 102–108.
131. Коваленко В. Механізм захисту прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. Т. 19, № 1. С. 81–87. URL: <https://ojs.naia.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/view/1212>.
132. Коваленко Г. В. Впровадження децентралізації публічної влади на основі досвіду європейських країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 13, ч. 1. С. 120–123.

133. Ковтун В., Зезуль Ю. Адміністративно-територіальний устрій як елемент конституційного дизайну. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 127–131.

134. Козадаєв В. Скасування депутатської недоторканності (імунітету): pro et contra // Юридична Газета онлайн: сайт. 24.02.2020. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/skasuvannya-deputatskoyi-nedotorkannosti-imunitetu-pro-et-contra.html>.

135. Козинець І. Г., Козинець О. Г. Права біженців в контексті прав людини в сучасному світі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, т. 2. С. 21–24. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2_2017/7.pdf

136. Колесник С. П. Зарубіжний досвід правоохоронних органів у разі проведення антитерористичних операцій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4, ч. 1. С. 113–117.

137. Колесник Я. В. Поняття та класифікація принципів реалізації правоохоронної функції держави органами Національної поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 4. С. 156–162.

138. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 103–108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vksu_2015_4_13

139. Колодій А. Проблема вибору форми державного правління в Україні (в контексті конституційної реформи). *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2016. Вип. 3–4 (83–84). С. 187–211. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kolodii_problema.pdf

140. Коломієць Ю. М. Проблема конституційного регулювання промугльгації законів Президентом України. *Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення*: Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 червня 2021 р.) / КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2021. С. 221–224.

141. Коломієць Ю. М., Гудзь Л. В. Правопорушення на виборах в Україні та шляхи їх подолання. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 2019. № 6 (46). С. 51–54.

142. Коломоєць Н. Повноваження освітнього омбудсмена у сфері захисту прав дітей. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 173–176.

143. Конституційний Суд України. Каталог юридичних позицій. URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/katalog-yurydychnyh-pozyciy>

144. Корнієнко П. С. Президент України у системі органів правозахисної діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2019. Вип. 1. С. 89–92.

145. Косілова О., Поєдинок В. Втручання у права людини в німецькій та українській правових доктринах. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 50–56. URL: http://www.pap.in.ua/3_2019/13.pdf.

146. Костенко С. О., Мамчур С. М. Компаративний аналіз систем місцевого самоврядування в Україні та деяких країн світу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 53–56. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2019/14.pdf.

147. Костицький В. Місцеве самоврядування як окрема гілка публічної влади. *Вісник АПСВТ*. 2018. № 1. С. 48–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2018_1_10.
148. Костицький М. В., Камінська Н. В., Кушакова-Костицька Н. В. Перспективи вдосконалення діяльності Конституційного Суду України в умовах сучасних суспільних трансформацій. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. № 3 (9). URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1pxXqkSe70oJ:journals.urau.ua/sr_law/article/download/180113/180588/400273+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua
149. Коцур В. В. Національні меншини України в контексті суспільно-політичних трансформацій 90-х рр. XX ст. – поч. XXI ст.: монографія. Переяслав-Хмельницький, (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2019. 594 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/natsionalni_menshyny_ukrainy-1.pdf
150. Красовський К. Новітні ідеї гарантування природних прав людини та удосконалення їх конституційних механізмів на тлі світового досвіду. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 19–29.
151. Кресіна І. Етнокультурна автономія як політико-правовий інститут захисту прав національних меншин. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2020. Вип. 3–4 (99–100). С. 204–223. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/kresina_etnokulturna.pdf.
152. Кресіна І. О. Вибірність суддів як реалізація принципу народовладдя. *Право України*. 2019. № 10. С. 142–157.
153. Крочук М. І. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 464–471.
154. Курцев О. Ю. Поняття та ознаки унітаризму як принципу конституційного ладу України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2020. № 44. С. 107–112
155. Курцев О. Ю. Принцип унітаризму та система адміністративно-територіального устрою України. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 141–147.
156. Кушніренко О. Г., Кузнецов І. А. Проблеми законодавчого закріплення, використання та охорони державних символів України: конституційно-правовий аспект. 2017. № 1. URL: http://nauka.nulau.org.ua/download/el_zbirnik/1/Kushnirenko.pdf
157. Лазарева М. Д. Стан забезпечення прав людини в Україні на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 51–53. URL: http://lsey.org.ua/1_2020/13.pdf
158. Ласько І. М. Рішення Європейського суду з прав людини у сфері соціального забезпечення України. *Держава і право*. 2018. Вип. 61. С. 240–245. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2018_61_39.
159. Левенець А. В. Щодо проблеми розширення підстав дострокового припинення повноважень народних депутатів в Україні // Матеріали 74-ї звіт.

наук. конф. професорсько-викладацького складу і наук. працівників економіко-правового факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова (м. Одеса, 27–29 лист. 2019 р.). Одеса: Фенікс, 2019. С. 47–49. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/26178/1/47-49.pdf>

160. Левченко Н., Калюженко А. Молодіжні громадські організації як чинник формування соціальної активності молоді: правові засади. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2019. Вип. 3. С. 133–141.

161. Лежненко І. П. Організаційно-правові засади функціонування Фінансової гвардії Італії (La Guardia di Finanza). *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 1–2. С. 142–148.

162. Летнянчин Л. І. Пряма дія норм Конституції України: від принципу – до практичного застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 4 (91). С. 115–127. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/_VA=8__4_2017-115-127.pdf

163. Лешанич М. Інституціоналізація політичних партій і партійних систем: категоріальний апарат та методологія дослідження. *Регіональні студії*. 2019. № 16. С. 50–58.

164. Лешанич М. Особливості інституціоналізації партійної системи України в умовах гібридного політичного режиму. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 147 (№ 8). Ч. 3. Політичні науки. С. 48–53.

165. Лешанич М. Особливості формування виборчої системи України (1991–2014 рр.). *Регіональні студії*. 2018. № 12. С. 18–25.

166. Лихачов Н. С. Класифікація парламентських процедур Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43 (1). С. 67–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_43%281%29__18.

167. Лінник Н. В. Права людини починаються з прав дитини. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 356–360.

168. Лушпієнко Ю. Конституційно-правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 188–193. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/37.pdf>.

169. Магновський І. Й. Конституційна реформа В Україні: виклики сучасності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 1. С. 7–10. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/1/4.pdf>

170. Максименко Ю. Статус і повноваження депутатів місцевих рад. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 175–180.

171. Мартинюк Р. Змішана республіка – напівпрезидентська форма правління? *Право України*. 2018. № 1. С. 172–183.

172. Мартинюк Р. Класифікація форми правління: проблема вибору критеріїв. *Право України*. 2018. № 12. С. 207–219.

173. Мартинюк Р. Президент і виконавча влада: співвідношення інститутів у практиці сучасних республік. *Право України*. 2020. № 3. С. 256–269.

174. Мартинюк Р. С. Конституційно-правовий статус Президента України та Кабінету Міністрів України: пошук оптимальної моделі компетенційних взаємозв'язків. *Публічне право*. 2016. № 4 (24). С. 66–75. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n1/16mrsmkv.pdf>

175. Марценюк Л., Груздев О. Жінка в секторі безпеки й оборони: гармонія професійного та особистого. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 76–84.

176. Марчук М. І. Місцеві вибори у країнах Європейського Союзу та Україні: порівняльна характеристика *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 119–123.

177. Марчук М. І. Особливості еволюції правового статусу прокуратури в Республіці Польща. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1 (90). С. 54–60. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10456?locale-attribute=en>

178. Марчук М. І. Територіальне самоврядування Республіки Польща як складник європейської регіональної стратегії. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 3 (28). Т. 1. С. 50–54.

179. Марчук М. І., Коломієць Ю. М. Компетенція Президента Республіки Польща щодо охорони її суверенітету, незалежності і територіальної цілісності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 326–330. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/14775>

180. Маслова Я. І. Військово-цивільні адміністрації як суб'єкт публічного адміністрування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 213–216. URL: http://lsej.org.ua/3_2021/56.pdf.

181. Мельник М. І. Охорона Конституції України // *Енциклопедія Сучасної України: енциклопедія [електронна версія] / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. Т. 24. URL: <https://esu.com.ua/article-77299>*.

182. Мельничук О. П. Відокремлення держави та релігійних організацій в сучасних умовах державотворення: правова природа, зміст та види. *Правова позиція*. 2020. № 2 (27). С. 178–182. URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2020/2/34.pdf>

183. Миргород-Карпова В. В. Загальні засади організації та діяльності суддів в Україні. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 1 (93). С. 61–69.

184. Миронюк Р. Громадський контроль за діяльністю поліції: монограф. Дніпро, 2020. 134 с. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3953/1/Монографія_Громадський_%20контроль_Миронюк%20Р.В.%2B%2B.pdf

185. Миронюк С. А. Сучасні моделі поліцейських послуг в окремих країнах Західної Європи та можливості їх впровадження в Україні. *The scientific heritage*. 2022. No 84. С. 55–60.

186. Михайлов М. Класифікація типових та нетипових форм безпосередньої демократії. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 127–131. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/10/27.pdf>

187. Мищак І. Конституція України: проблемні аспекти й перспективи удосконалення (до 25-річчя ухвалення Основного Закону). *Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти*. 2021. № 5–6 (85–86). С. 5–9. URL: http://nbuviar.gov.ua/images/konstutyciynuy_proces/2021/5-6.pdf.
188. Мищак І. М. Стратегія влади щодо розвитку органів правосуддя та конституційного судочинства в Україні. *Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти*. 2021. № 4 (84). С. 3–8. URL: http://nbuviar.gov.ua/images/konstutyciynuy_proces/2021/4.pdf
189. Мішин С. І. Теоретично-методологічні засади реформування системи місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 64. С. 60–77.
190. Мішина Н. В. Муніципальна реформа в Україні: стан і перспективи. *Право України*. 2018. № 4. С. 126–138.
191. Могілевська Л. Форми діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 128–132. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10226>
192. Мохончук Б. С. Вплив норм «м'якого права» на формування демократичної виборчої системи. *Форум права*. 2017. № 1. С. 127–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_1_24
193. Мудрик Ю. Національна ідея як фактор консолідації українського суспільства. *Гілея*. 2019. Вип. 131 (4). URL: <https://www.en.gov.ua/aktualyno/naconalyna-deya-yak-faktor-konsoldac-ukranykogo-susplystva>.
194. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Третньої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня 2019 р.). К.: ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2019 228 с. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/knyga2019_rik.pdf
195. Мхітарян А. М. Конституційно-правові основи діяльності національно-культурних автономій в Україні. *Правова держава*. 2016. № 21. С. 287–290. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/339573.pdf>
196. Національні меншини України і медіа: до порозуміння через толерантність: посіб. для журналістів та журналісток / Д. Дуцик, М. Дворовий. 2019. URL: <https://rm.coe.int/national-minorities-of-ukraine-and-media-a5/16809c8a86>.
197. Недибалюк В. Д. Окремі аспекти незалежності Конституційного Суду України як гарантія реалізації основного закону. *Форум права*. 2019. № 54(1). С. 52–59. URL: https://forumprava.pp.ua/files/052-059-2019-1-FP-Nedybaliuk_8.pdf
198. Нестерович В. Ф. Зміст та структура суб'єктивного виборчого права в Україні. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спец. вип. № 3. С. 163–169.

199. Нестерович В. Ф. Поняття й види народного вето в контексті сучасних конституційно-правових трансформацій. *Право і суспільство*. 2016. № 3. С. 27–33. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/3_2016/part_1/8.pdf
200. Нижник А. І. Недоторканність народного депутата України – конституційно-правова гарантія незалежного парламентського контролю: інформаційно-правовий аспект. *Інформація і право*. 2019. № 2 (29). С. 141–155. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/18_6.pdf
201. Новородовський В. Статус іноземних добровольців в Україні (2014–2018): політико-правове забезпечення. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2019. Вип. 3–4 (95–96). С. 254–271. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/novorodovskyi_status.pdf
202. Олійник В. С. Республіканська форма правління: її особливості в Україні. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2018. № 2. С. 15–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/shssl_2018_2_4
203. Олійник В. С., Антоненко М. І. Проблеми фінансування політичних партій в Україні та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2018. № 1 (3). С. 105–118. URL: <http://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2018/08/Olijnik-V.-S.-Antonenko-M.-I..pdf>
204. Олійник В. С., Олійник В. В., Шумний А. О., Чабанюк Д. Ю. Проблеми конституційно-правового забезпечення недоторканності народних депутатів: зарубіжний досвід та українські реалії. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 17–28.
205. Опалько Ю. В. Відкритість і прозорість у діяльності громадських об'єднань: стан, проблеми, перспективи вирішення. Аналітична записка. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/2132/>
206. Організація діяльності органів державної влади: навч. посіб. / О. Г. Вагонова, О. В. Горпинич, В. В. Чорнобаєв; М-во освіти і науки України, НТУ «Дніпровська політехніка». Д.: НТУ «ДП», 2019. 77 с.
207. Осауленко С. В. Конституційне право громадян на об'єднання в політичні партії та судова практика його захисту: монографічні дослідження. *Jurnalul Juridic Național: teorie și practică*. 2018. № 4, т. 2. С. 35–37.
208. Остапович І. П. Особливості профілактичної діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. *Наука і правоохоронна діяльність*. 2020. № 2. С. 318–324.
209. Павлюх О. А. Роль президента як глави держави в організації державної влади: Україна і світ. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 3–4 (12–13). С. 28–34.
210. Павроз Т. В. Права церкви в Україні, як основоположний елемент її конституційно-правового статусу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. № 2 (107). С. 63–69. (Серія «Юридичні науки»).
211. Пальчук В. Громадянство України: підстави його набуття і припинення в сучасному контексті. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=849:status-gromadyanina&catid=8&Itemid=350

212. Панкевич О. З. Право на приватність: деякі сучасні тенденції в практиці Страсбурзького Суду. *Соціально-правові студії*. 2018. Вип. 1. С. 23–30. URL:

213. Панфілов О. Є., Хамходера О. П. Комісія як новий вид центральних органів виконавчої влади: осмислення нормативних змін. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 282–286. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2020/75.pdf

214. Панчишин Р. І. Поняття та форми взаємодії органів місцевого самоврядування і місцевих органів державної виконавчої влади. *Право і суспільство*. 2018. № 6, ч. 2. С. 108–113.

215. Парламентська етика в Україні. Реалії, потреби, перспективи / І. Суслова, Ф. Флурі, В. Бадрак; За матеріалами дослідження Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння та Інституту соціальних технологій «Соціополіс». Женева-Київ, 2017. 56 стор. URL: https://dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Parliemanetary-Ethics-Ukraine_UKR.pdf

216. Партійна система України після 2019 року: особливості та перспективи розвитку. Київ: Центр Разумкова, 2020. 104 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_part_sistem.pdf.

217. Пастушенко В. А. Адміністративні обов'язки місцевих державних адміністрацій в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 5. С. 111–117.

218. Пашинський В. Й. Повноваження Президента України у сфері оборони держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6, т. 2. С. 59–63.

219. Пашинський В. Й. Рада національної безпеки і оборони України як суб'єкт забезпечення оборони держави. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 259–262. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/525249.pdf>

220. Петришина М. О., Юхименко Д. С. Зарубіжний досвід функціонування інституту президента в системі стримувань та противаг: перспективи для України. *Молодий вчений*. 2019. № 12. С. 358–362.

221. Пехник А. В. Дзюбенко Ю. М. Безпосередня демократія як форма реалізації народовладдя в Україні (місцевий рівень). *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 61. С. 275–285.

222. Пивовар М. С. Напрямки реформування Верховної Ради України в механізмі взаємодії державної влади та опозиції. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. Вип. № 6, vol. 2. С. 250–254.

223. Піфко О. О. Проблеми реалізації конституційного права на об'єднання в професійні спілки в практиці Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 55, т. 1. С. 94–96.

224. Погорецький М., Старенький О. Кримінальне провадження щодо народного депутата: проблемні питання. Межі недоторканності. *Закон і бізнес*. 2019. № 8. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/136660.html>

225. Подвійне громадянство: загроза, реальність чи вимушена необхідність? 2018. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/2gr_a5_00.pdf
226. Попович Т., Шаварин А. Сутнісне наповнення четвертого покоління прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 266–271.
227. Право на життя в контексті кримінального провадження: практика Європейського суду з прав людини та законодавство України: наук.-практ. осіб. Харків: Право, 2019. 185 с.
228. Право обирати і бути обраним в країнах ЄС: суб'єкти, умови і механізми реалізації. URL: http://www.parlament.org.ua/docs/files/8/1150892449_ans.pdf
229. Правовий захист шукачів захисту та біженців. 2021. 37 с. URL: <https://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/posibnyk-dlya-pravozahysnykiv.pdf/>
230. Прилуцький С. В. Незмінюваність суддів в Україні: конституційно-правове регулювання та проблеми реалізації. *Публічне право*. 2017. № 1 (25). С. 73–82.
231. Проблеми прав біженців та виклики сучасності: навч. посіб. / А. Л. Свящук. Харків: Вид-во, 2018. 324 с. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/phd_2_copy.pdf
232. Прокопенко І. П., Дерманська О. В. Правова регламентація статусу біженця в Україні, Франції, Німеччині та Італії. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 255–259.
233. Прохоров П. І. Конституційно-правовий статус суддів: основні елементи та їхня характеристика. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2020. Т. 5. С. 57–64.
234. Процюк І. В. Поділ державної влади як критерій класифікації форм державного устрою. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. Вип. 51, т. 1. С. 36–40. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/30985>
235. Процюк І. В. Сучасні монархії: зміст і сутність. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2018. № 3 (61). С. 33–38. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2018/8.pdf.
236. Пушкіна О. В., Чебикіна Т. С. Правовий аналіз статусу біженців та іноземних громадян в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, т. 1. С. 35–38. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_1_2017/11.pdf
237. Рабінович С. Контроль за застосуванням заходів відповідальності за порушення присяги судді Конституційного Суду України: питання конституційності й законності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 5. С. 63–73. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/visnik_5_2018.pdf
238. Радченко О. І. Деякі аспекти вдосконалення процедури натуралізації в Україні Конституційно-правові механізми реалізації та захисту прав людини і громадянина в умовах війни: світовий досвід та Україна: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 26 травня 2022 р.). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. С. 133–137.

239. Радченко О. І. Проблемні питання прийняття до громадянства України деяких категорій осіб *Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 лип. 2022 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. С. 273–276.

240. Ременяк О. В. Перспективи реформи децентралізації публічної влади в Україні крізь призму державотворчої практики: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 4. С. 34–39.

241. Рибачук А. Застосування норм Конституції України як норм прямої дії у процесуальній процедурі розгляду судової справи. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 5. С. 137–144. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/5/24.pdf>

242. Рижук І. В. Аналіз правового регулювання депутатського імунітету в Україні та зарубіжних країнах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 3 (24). С. 23–26.

243. Рішення КСУ щодо деяких повноважень Президента: огляд. 21.12.2019. URL: <https://ti-ukraine.org/news/rishennya-ksu-shhodo-povnovazhen-prezydenta-oglyad/>

244. Розвиток форм безпосередньої демократії в Україні: аналіз доцільності та перспектив застосування: аналіт. доп. / Павленко І. А., Даниляк О. О., Макаров Г. В., Руденко А. В. Київ: НІСД, 2019. 65 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/dopovid-1.pdf>

245. Руденко Л. Д. Механізм притягнення до адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 207–210. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2020/51.pdf

246. Рудик А. О. Етапи політичної трансформації монархій. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2020. Вип. 22 (27). С. 54–60.

247. Рудик А. О. Формування інституту політичної відповідальності глави держави в арабських монархіях. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2020. Вип. 28. С. 81–88. <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29604/Rudyk.pdf?sequence=1>

248. Рудик П. А. Основні міжнародно-правові та європейські стандарти у сфері правосуддя та їх вплив на забезпечення єдності судової практики. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 74–80.

249. Рябовол Л. Т. Державний суверенітет: наукові підходи до визначення поняття і ступеня обмежень в умовах глобалізації. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2019. № 3(43). С. 262–266.

250. Рябовол Л. Т. Омбудсмен як інституційно-організаційна гарантія прав і свобод людини: зарубіжний досвід. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69). № 4. С. 38–43.

251. Сабурова Г. Б. Обласні державні адміністрації в системі державного управління та їх роль у комплексному забезпеченні управлінських рішень. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. Т. 29 (68). № 1. С. 139–145.
252. Савчин М. Забезпечення конституційного порядку та стан війни. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 2. С. 39–59.
253. Садовська О. М. Система конституційних принципів правового статусу людини та громадянина в Україні. 2019. С. 75–79. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/24457/1/75-79.pdf>
254. Свіріна К. С. Особливості адміністративно-правового забезпечення повноважень військово-цивільних адміністрацій. *Науковий вісник МГУ України. Серія: Право*. 2018. № 36. С. 164–166.
255. Селіванов А. Самообмеження компетенції Конституційного Суду України як умова застосування конституційної юрисдикції. *Публічне право*. 2018. № 3. С. 47–58.
256. Сердюк Л. М. Конституційне регулювання імпічменту президента в Україні й окремих зарубіжних країнах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 59–66. URL: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/11/4-18-ua/12.pdf>
257. Сіваш О. М., Іванова В. С. Регламентація статусу біженців на міжнародному, регіональному й національному рівнях. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 419–421. URL: http://lsey.org.ua/6_2019/104.pdf
258. Скрипнюк О. Конституційне право і теорія конституційного права України: теоретико-методологічні проблеми. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. № 2 (73). С. 108–114. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-108-114.pdf
259. Скрипнюк О. Система конституційного права України та його галузева специфіка. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2019. № 2–3 (16–17). С. 41–45.
260. Скрипнюк О. Специфіка конституційно-правових відносин в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2018. № 3. С. 59–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varny_2018_3_7
261. Скрипнюк О., Батанов О. Актуальні проблеми теорії джерел конституційного права України (аксіологічні, гносеологічні та онтологічні аспекти). *Право України*. 2017. № 6. С. 39–52.
262. Совгіря О. Предмет конституційного права України: аксіологічна складова на сучасному етапі. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 1. С. 41–46. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2016-1/pdfs/5-olha-sovhyria-predmet-konstytutsiinoho-prava-ukrainy-aksiolohichna-skladova-suchasnomu-etapi.pdf>
263. Спінчевська О. М. Юридичні позиції Конституційного Суду України як джерело правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 3 (116). С. 57–67.

264. Сподинський О. О. Полігромадянство: позитивні і негативні сторони. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 5. С. 37–41. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2018/10.pdf
265. Сподинський О. О. Проблема подвійного громадянства в Україні: шляхи її вирішення. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 4. С. 83–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2017_4_19
266. Стандарти забезпечення прав людини у діяльності Служби безпеки України: Навч. посіб. / [Д. фон Бларер, Ю. Л. Белоусов, С. С. Кудінов та ін.; уклад. д-р екон. наук, проф. М. М. Чеховська; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. С. С. Кудінова, канд. соц. наук Ю. Л. Белоусова]. Київ: НА СБУ, 2019. 368 с.
267. Стахова Н. І., Михальчук В. М. Роль та функції Уповноваженого з прав людини в державному управлінні України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 97–103. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7569&i=14>
268. Стець О. М., Павліченко Є. В. Сучасні проблеми українського конституціоналізму та напрям їх уникнення. *Нове українське право*. 2021. Вип. 3. С. 164–169.
269. Стецюк Н. В. Стабільність Конституції і конституційні зміни: проблема співмірності. *Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару (23 червня 2017 р.)* / упор. М. В. Ковалів. Львів: ЛьвДУВС, 2017. С. 257–261.
270. Стешенко Т. В. Форми голосування в сучасних зарубіжних країнах. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15130/1/Steshenko_44-47.pdf
271. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), Л. Г. Бзова (відпов. секр.) та ін.]. Київ: Видавництво ВАІТЕ, 2020. 356 с. URL: <https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk-16.10.20.pdf>
272. Танько А. Стратегічні завдання та форми діяльності органів Національної поліції України як суб'єкта реалізації державної політики у сфері забезпечення прав і свобод людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 199–205. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9523>
273. Ткаля О. Загальні принципи організації та діяльності державного апарату. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 274–279.
274. Ткаченко Є. В. Правовий захист прав етнічних та мовних меншин: навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О. О., 2018. 315 с. URL: https://istu.edu.ua/fileadmin/media/Mizhnarodna_diialnist/HRLAW/05_Pravovoi_za_khyst_etchnichnykh_ta_movnykh_menshyn.pdf
275. Ткачук А. Ф., Наталенко Н. В. Робоча книжка депутата місцевої ради територіальної громади. Для депутатів і не тільки. К.: ТОВ «Видавництво “Юстон”», 2020. 150 с. URL: <https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/workbook-for-lc-2020-1.pdf>

276. Трошкіна К. Є. Поняття громадянства як правового інституту. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 47–52. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/3_2017/part_1/11.pdf
277. Умаєв Б. Особливості соціального захисту військовослужбовців і працівників Служби безпеки України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 70. С. 248–252.
278. Фаловська І. М., Бисага Ю. М., Бисага Ю. Ю., Коцкулич В. В. Конституційний принцип рівності: правозастосовчі аспекти: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 204 с.
279. Фаріон-Мельник А., Яремко О. Правоохоронні органи: питання термінології та системи. URL: <http://998-2202-1-PB.pdf>.
280. Федоренко В. Завдання та функції конституційного права як галузі конституційного права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2021. № 1 (93). С. 80–89.
281. Федоренко В. Л. Конституція та конституціоналізм: сутність, сенси і взаємозумовленість. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2 (86). С. 78–94. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/186>
282. Федоренко В. Л. Система конституційного права: поняття та генезис. *Право і суспільство*. 2020. № 4. С. 35–46. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/4_2020/8.pdf
283. Федорович І. Звіт за результатом оцінки регіональної мережі Уповноваженого ВРУ з прав людини. Київ, 2018. 60 с. URL: www.ua.undp.org › OO-Regional-Network-Assessment
284. Федунь О. В., Папіш Н. І. Політико-правові аспекти захисту прав національних меншин в Україні. *Political science*. Лютий 2016. № 2 (130). С. 15–21. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/72-98-1-SM.pdf>
285. Федчишин А. Діяльність Національної поліції щодо захисту прав і свобод людини: сучасний стан, проблеми та перспективи в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4 (20). С. 311–316. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/38421/1/Федчишин.pdf>
286. Фейки як інструмент впливу на вибори: Аналітична доповідь. 2020. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/dopovid-dubov-1.pdf>
287. Філіпенко А. С. Досвід організації діяльності правоохоронних органів в європейських державах. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 4. С. 208–213. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/255171>.
288. Формування та становлення громадянського суспільства в Україні: монографія / В. І. Цимбалюк, В. І. Гришко, І. В. Міщук та ін. Одеса: КУПРІЄНКО СВ, 2019. 158 с. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/17306/1/Монографія%20Громад-вар2%20%282%29.pdf>
289. Француз-Яковець Т. І. Роль і місце парламенту в державно-правовому процесі України та Республіки Білорусь. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2018. № 30. С. 56–62. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/krok-university-law-journal/article/view/52>.

290. Функціонування Конституції України в умовах війни: теоретичні засади та практичні реалії: матеріали міжнародного круглого столу (м. Ужгород, 27 черв. 2022 р.). URL: <https://ccu.gov.ua/library/funkcionuvannya-konstytuciyi-ukrayiny-v-umovah-viyny-teoretychni-zasady-ta-praktychni>
291. Хаустова М. Г., Терещук Д. С. Монархія як особлива форма державного правління. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 45–50. URL: http://lsej.org.ua/6_2019/10.pdf
292. Хмарук Т. В. Поняття та правова природа актів конституційної юстиції в Україні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2019. № 1 (19). С. 1–13. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n1/19htvyvu.pdf>
293. Хома Н. Соціальна держава третього тисячоліття. *ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 3 (71). С. 205–215.
294. Хорсуненко О. В. Правовий статус прокурора в органах прокуратури країн-членів Європейського Союзу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 1, т. 2. С. 74–79.
295. Циганенко А. А. Напрямки удосконалення діяльності Національної поліції щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина. *Правова держава*. 2019. № 35. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:6y_-TCGCi1AJ:pd.onu.edu.ua/article/view/181341/182827+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua
296. Цимбалістий Т. Інститут імпідменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 2. С. 51–55. URL: <http://appj.tneu.edu.ua/index.php/appj/article/view/138>.
297. Цюпин Б. Монархія – архаїчний устрій у сучасній Європі. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24784269.html>.
298. Чалих С. Вектори діяльності апарату Верховної Ради України. *Public Administration and Local Government*. 2019. Issue 2(41). С. 129–135.
299. Чернілевська К. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану // LIGA ZAKON: сайт. 25.05.2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news /211140_osoblivost-zdysnennya-sudochinstva-v-umovakh-vonnogo-stanu.
300. Черняк Є. В. Роль судів системи судоустрою та Конституційного Суду України в забезпеченні верховенства Конституції України. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 7, ч. 1. С. 168–176. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/7_2018/part_1/27.pdf
301. Чорна А. М. До характеристики правового статусу окремих центральних органів виконавчої влади як суб'єктів забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 87. С. 198–204. URL: <http://www.apdp.in.ua/v87/24.pdf>
302. Чумак В. В. Правове регулювання захисту прав національних меншин: порівняльна характеристика національного та міжнародного законодавства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 66–74. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/03_2015/15chvvtmz.pdf

303. Шадська У. Право на приватне життя: історія, розвиток, українські реалії // Zmina: сайт. 28.01.2021. URL: <https://zmina.info/columns/pravo-na-pryvatne-zhyttya-istoriya-rozvytok-ukrayinski-realiyi/>
304. Шапенко Л. О., Райчук М. В. Принципи правового забезпечення судової влади в умовах євроінтеграції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 5 (34). С. 24–30. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/640>
305. Шатіло В. А. Конституційний механізм державної влади в Україні: проблеми співвідношення організаційних структур і функцій: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02. Київ, 2018. 496 с.
306. Швець Д. В. Захист прав і свобод людини та громадянина – пріоритет діяльності Національної поліції України // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми: тези доп. круглого столу (Харків, 27 жовт. 2017 р.) / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС. С. 13–15. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2129>
307. Шевченко А. О. Тенденції модернізації статусу територіальної громади в умовах децентралізації влади: зарубіжний досвід для України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 3. С. 91–94.
308. Шевченко А. О., Демиденко В. О. Функціональна характеристика територіальних громад: проблеми теорії і практики. *Вісник Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія юрид. науки*. 2018. № 1. С. 14–18.
309. Шемшученко Ю. С., Батанов О. В. Правова позиція щодо статусу Автономної Республіки Крим. URL: idnpn.org.ua/
310. Шемшученко Ю. С., Скрипнюк О. В. Декларація про державний суверенітет України: історичне значення і завдання для сучасності (до 30-річчя прийняття Декларації). *Правова держава*. 2020. Вип. 31. С. 3–14.
311. Шинкарук Т. А., Нестерець О. Л. Повноваження центральних органів виконавчої влади та їх відповідальність. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 19. С. 130–136. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/19_2021/23.pdf
312. Шляхтун П. П., Колюх В. В. Конституційний Суд України як надпарламентський орган законодавчої влади. *Право України*. 2021. № 1. С. 215–228.
313. Шпак В. І. Українські друковані засоби масової інформації: від державних до приватних. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2018. Вип. XXXVI. С. 320–324.
314. Шуміло О. М. Виховання бережливого ставлення до природи через призму моральних та правових норм. *Актуальні питання богослов'я та історії Церкви» (до 220-річчя створення Харківської єпархії): Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (20.03.2020) / Харків: Харківська духовна семінарія імені св. ап. і єван. Іоанна Богослова, 2020. С. 234–239.*
315. Шуміло О. Ю., Кравчук Н. Ю. Роль неурядових організацій у становленні та розвитку правозахисного руху (прикладі успішного правозахисного активізму): навч. посіб. Київ, 2019. 224 с. URL:

<https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/MSc-8-Роль-неурядових-організацій-у-становленні-та-розвитку-правозахисного-руху.pdf>

316. Шустрова К. В., Шурупова К. В. Актуальні питання гарантування прав журналістів в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 44. С. 22–26. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc44/7.pdf>

317. Шутова О. С., Овсієнко К. С. Інститут референдуму в демократичних державах: позитивні і негативні аспекти. *Правова позиція*. 2020. № 3 (28). URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:rvfd2NTTFaoJ:legalposition.umsf.in.ua/archive/2020/3/14.pdf+&cd=6&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>

318. Шутова О. С., Хайрулліна Д. І. Інститут військово-цивільних адміністрацій та його запровадження в зоні проведення антитерористичної операції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 130–133.

319. Щебетун І. С., Сушко О. О. Правові наслідки контрасигнації: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 63–67. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2020/15.pdf.

320. Щербанюк О. В. Проблеми реалізації конституційної скарги в Україні та шляхи їх вирішення. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 93–99.

321. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні» за 2022 рік. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/>

322. Юрченко А. В. Політико-правові засади інституціоналізації Національного антикорупційного бюро України. *Гілея*. 2019. Вип. 140 (№ 1), ч. 3: Політичні науки. С. 77–81.

323. Юськів Б. М., Хомич С. В. Роль медіа-пропаганди в умовах «гібридної війни». *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. Вип. 132. С. 27–43.

324. Явір В. Проблеми в сфері забезпечення прав національних меншин у контексті євроатлантичної інтеграції України. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2020. Вип. 3-4 (99-100). С. 50–63. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/yavir_problemy.pdf

325. Ярмоленко О. В. Правове регулювання інформаційного забезпечення виборів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 36–44.

3.3. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. <http://archive.nbuv.gov.ua/> – офіційний сайт Національної бібліотеки імені Вернадського.

2. <http://portal.rada.gov.ua/> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.

3. <http://univd.edu.ua/> – офіційний сайт Харківського національного університету внутрішніх справ.

4. <http://www.ac-rada.gov.ua> – офіційний сайт Рахункової палати України.

5. <http://www.ccu.gov.ua> – офіційний сайт Конституційного Суду України.

6. <http://www.kmu.gov.ua/control/> – єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.
7. <http://www.ombudsman.kiev.ua> – офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України.
8. <http://www.president.gov.ua/> – офіційне інтернет-представництво Президента України.
9. <http://www.rainbow.gov.ua> – офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України.